

MENTOR²

ANALIZA STANJA U SEKTORU DRVOPRERADE BIH

S FOKUSOM NA PROIZVOĐAČE NAMJEŠTAJA
I GRAĐEVINSKE STOLARIJE

This project is funded
by the European Union

This project is implemented
by ZEDA

ANALIZA STANJA U SEKTORU DRVOPRERADE BIH

S FOKUSOM NA PROIZVOĐAČE NAMJEŠTAJA I GRAĐEVINSKE STOLARIJE

AUTORI:

Dragan Savić, Zoran Gackić

KOAUTHORI:

Alma Bečirović, Amir Kubat, Senad Pašalić

REDAKCIONI ODBOR:

dr. Sabahudin Jašarević - Univerzitet u Zenici, Jugoslav Anđelić - Grad Zenica, Muhsin Ibrahimagić - ZEDA, Amir Kubat - LIND, Senad Pašalić

MENADŽER PROJEKTA:

Senad Pašalić

LEKTURA I KOREKTURA:

Ajna Dedić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE:

Emir Čaplja

IZDAVAČ:

Zenička razvojna agencija ZEDA

ZA IZDAVAČA:

Senad Pašalić - direktor

ANALIZA STANJA U SEKTORU DRVOPRERADE BIH

S FOKUSOM NA PROIZVOĐAČE NAMJEŠTAJA I
GRAĐEVINSKE STOLARIJE

Zenica, Decembar 2016. godine

SADRŽAJ

UVOD	7
Generalni i specifični ciljevi projekta MENTOR 2	7
Projektne aktivnosti i očekivani rezultati:.....	7
AKRONIMI	9
1. SAŽETAK	11
2. IZVOZ I UVOZ U SEKTORU DRVOPRERADE	15
3. CILJEVI POLITIKA - ODNOS BIH – EU U SKLADU SA SSP-om	21
4. GAP ANALIZA - POREĐENJE STVARNOG I ŽELJENOG STANJA U SEKTORU DRVOPRERADE I PROIZVODNJI GRAĐEVINSKE STOLARIJE	25
4.1. Drvoprerađa – gdje smo danas	25
4.1.1. Tržišna pozicija drvoprerađivačke industrije.....	25
4.1.2. Kadrovi i stručna znanja	28
4.1.3. Proizvodnja i tehnologija.....	30
4.1.4. Snabdijevanje sirovinom	30
4.1.5. Primjena BAS EN standarda i ocjenjivanje usklađenosti	31
4.1.6. Institucionalna podrška razvoju drvoprerađe	32
4.1.7. Saradnja između preduzeća	33
4.2. Drvoprerađa – gdje želimo stići	34
4.2.1. Prepreke razvoju drvoprerađe	35
4.2.1.1. Pasivan tržišni nastup prema inostranim kupcima.....	35
4.2.1.2. Nedostatak kvalifikovanih kadrova	36
4.2.1.3. Neadekvatna tehnologija i ključni procesi.....	38
4.2.1.4. Problemi proizvođača u snabdijevanju domaćom sirovinom	39
4.2.1.5. Nepostojanje akreditirane laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije i certifikacijskog tijela	41
4.2.1.6. Poslovni ambijent	42
5. REGULATORNA PITANJA	45
5.1. EU Regulatorna	45
5.2. Uredba CPR.....	47
5.3. CE oznaka	51
5.4. Kontaktne tačke za građevinske proizvode.....	54
5.5. Obaveze proizvođača, ovlaštenih predstavnika, uvoznika i distributera.....	55
5.6. Usklađene tehničke specifikacije	59
5.7. Harmonizirani/usklađeni standardi.....	60
5.8. Evropski dokumenti za ocjenjivanje (European Assessment Documents - EADs)	61
5.9. Evropska tehnička ocjena (European Technical Assessment - ETA).....	62
5.10. Ocjenjivanje i provjera stalnosti svojstava (Assessment and Verification of Constancy of Performance - AVCP).....	63
5.11. Tijela za tehničko ocjenjivanje (Technical Assessment Bodies –TABs)	65
5.12. Pojednostavljeni postupci	65

5.13. Tijela koja podnose prijavu i Prijavljena tijela (Notified bodies - NBs).....	65
5.14. NANDO (New Approach Notified and Designated Organisations) informacioni sistem.....	66
5.15. Nadzor nad tržištem i sigurnosni postupci.....	67
6. BH. PROPISI	69
6.1. Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH)	69
6.2. Republika Srpska (RS).....	70
6.3. Brčko Distrikt.....	70
6.4. Stavljanje građevinskog proizvoda na tržište u skladu s važećim bh. propisima.....	73
7. INFRASTRUKTURA KVALITETA U BIH	79
7.1. Uloga i važnost ocjenjivanja usklađenosti, prijavljenih tijela i laboratorija	79
7.2. Nadzor nad tržištem u BiH	80
8. UREDBA O GRAĐEVINSKIM PROIZVODIMA CPR 305/2011 I KLJUČNI AKTERI NA BH. TRŽIŠTU	85
9. PROIZVODNJA GRAĐEVINSKE STOLARIJE – OPŠTI PREGLED	89
9.1. Materijali za izradu građevinske stolarije u BiH	89
9.2. Proizvođači građevinske stolarije u BiH	91
9.3. Konkurentnost bh. proizvođača	94
10. STANDARD ZA GRAĐEVINSKU STOLARIJU – PROZORE I VRATA BAS EN 14351-1+A1:2011	97
10.1. Područje primjene.....	97
10.2. Pojmovi i definicije	98
10.3. Svojstva karakteristika i posebni zahtjevi	99
10.4. Rukovanje, instalacija, održavanje i čišćenje	100
10.5. Ocjenjivanje usklađenosti	100
10.6. Uzorkovanje.....	101
10.7. Kaskadni ITT - Ispitivanje početnog tipa	102
10.8. Kontrola fabričke proizvodnje (FPC)	103
10.9. Etiketiranje i označavanje.....	104
11. PREDNOSTI I NEDOSTACI BH. PROIZVOĐAČA U ODNOSU NA KONKURENCIJU IZ EU I OKRUŽENJA	107
12. REZULTATI ISTRAŽIVANJA UTICAJA PRIMJENE UREDBE CPR CPR 305/2011 I PRIMJENE CE OZNAKE U BH. PREDUZEĆIMA	111
13. PREPORUKE ZA POBOLJŠANJA	117
14. ZAKLJUČCI	125
15. INICIJATIVE	129
16. PRILOZI	133
17. LITERATURA	155

UWOPD

UVOD

Zenička razvojna agencija ZEDA d.o.o. s partnerima Grad Zenica i Univerzitet u Zenici, implementira projekat MENTOR (Modern Economy through New Technology Oriented Research) koji finansira Delegacija EU u BiH.

Realizacijom prve faze projekta uspostavljena je laboratorija za mehanička ispitivanja namještaja - LIND, kao organizaciona jedinica u okviru Agencije ZEDA. Laboratorija je akreditovana prema EU normativima od strane nacionalne bh. agencije za akreditaciju BATA.

Drugom fazom projekta, koja je trenutno u završnom procesu, područje ispitivanja laboratorije LIND se proširuje na građevinsku stolariju (vrata, prozori i fasadni elementi).

Generalni i specifični ciljevi projekta MENTOR 2

Generalni cilj Projekta je izgradnja održivih sistemskih rješenja kojima će se stimulisati ekonomski rast i zapošljavanje i to uvođenjem inovativnih usluga od strane državnih institucija na svim nivoima, s fokusom na mala i srednja preduzeća u sektoru drvoprerade.

Specifični ciljevi Projekta su: podrška u uvođenju novih proizvodnih tehnologija, stimulanje inovativnih rješenja u procesima proizvodnje kao i razvoj novih-inovativnih proizvoda, pristup inostranom tržištu kroz poboljšanje kvaliteta dosljednom primjenom EU legislative, proširenje područja ispitivanja laboratorije LIND, intenzivnija i što šira primjena informaciono - komunikacijskih tehnologija u proizvodne procese i marketinšku komunikaciju s poslovnim partnerima i kupcima, primjena savremenih dizajnerskih rješenja i slično.

Poseban specifični cilj projekta jeste pokretanje inicijativa prema donosiocima odluka, čijom realizacijom će se poboljšati stanje u obrazovnom sistemu, tako da se sistem redovnog/formalnog kao i vanrednog/dopunskog obrazovanja prilagodi potrebama privrede.

Inicijative koje su rezultat ove Analize, treba da pokrenu procese neposrednijeg stimulanja lokalnog ekonomskog razvoja u ovom sektoru, da podignu njegovu konkurentnost i razviju inovativnost. Pri tome, jedan od ključnih procesa jeste izgradnja sistemskog pristupa ispitivanju kvaliteta, odnosno gledano tehnički iz ugla korisnika, stalno unaprjeđenje sigurnosti proizvoda, što je u suštini osnovni koncept EU legislative u ovoj oblasti.

Uspješnom realizacijom projektnih aktivnosti projekta MENTOR poboljšat će se koordinacija vertikalnih i horizontalnih politika prema malim i srednjim preduzećima u BiH.

Projektne aktivnosti i očekivani rezultati:

Kroz cjelokupni proces realizacije projektnih aktivnosti unaprjeđivana je saradnja između proizvodnih kompanija (realnog sektora) s jedne strane i obrazovno/istraživačkih institucija u sektoru drvoprerade i javnog sektora (gradske/općinske administracije, kantonalna i entitetska ministarstva, komore i savezi-udruženja poslodavaca).

Neposrednom saradnjom na konkretnim projektnim aktivnostima s navedenim zainteresovanim stranama, došlo se do saznanja o neophodnosti promjena postojećih politika i to na osnovu rezultata koji su potom pretvoreni u konkretne i

Generalni cilj Projekta je izgradnja održivih sistemskih rješenja kojima će se stimulisati ekonomski rast i zapošljavanje...

provodive preporuke. Ove preporuke će biti proslijeđene relevantnim institucijama, koje trebaju u okvirima svojih nadležnosti da pokrenu procese unaprjeđenja svojih politika što sve u konačnici treba da poboljša uslove poslovanja MSP-a u ovom sektoru.

U cilju realizacije navedenog, kao projektne aktivnosti realizovano je sljedeće:

- > **Formirana Radna grupa za detaljnu analizu politika u sektoru drvoprerade**
Radna ekspertna grupa je formirana od predstavnika Agencije ZEDA, Univerziteta u Zenici i Gradske uprave Zenice, zatim predstavnika MSP u ovom sektoru i od eksperata u oblasti sistema kvaliteta.
- > **Provedena anketa i obavljeni intervjui**
Eksperti su u koordinaciji s ostalim članovima Radne grupe razvili upitnik i sakupili reprezentativne podatke koristeći iskustva dobrih praksi iz zemalja EU. Rezultati provedenih anketa i intervjua su korišteni u izradi Analize, što je predstavljeno na okruglim stolovima, a prijedlozi i komentari sa tih sesija ugrađeni su u Analizu.
- > **Organizovani okrugli stolovi za drvoprerađivače, proizvođače građevinske stolarije i javni sektor**
Rezultati sakupljenih podataka su prezentirani na okruglim stolovima s preporukama eksperata za firme učesnice i ostale sudionike i to: u Prijedoru 28.10.2015., Tuzli 05.11.2015. i Mostaru 10.11.2015. kao i na sastancima Asocijacije drvne industrije i šumarstva, Vanjskotrgovinske komore BIH tokom 2015. i 2016. godine. Cilj ovih sesija bio je u svrhu transparentnosti procesa i obezbjeđenja povratnih informacija od MSP kao i aktuelnih informacija koje su poslužile za izradu Analize stanja u sektoru drvoprerade s fokusom na proizvođače namještaja i građevinske stolarije.
- > **Završena Analiza politika u sektoru drvoprerade s preporukama za poboljšanja**
Na osnovu prethodne dvije aktivnosti urađena je ova Analiza sektora drvoprerade s fokusom na proizvođače namještaja i građevinske stolarije. Kao rezultat ove Analize bit će i definisane inicijative, koje će se uputiti relevantnim institucijama Bosne i Hercegovine, donosiocima odluka, s prijedlozima za poboljšanja, a koja bi trebalo da doprinesu konkurentnosti i povećanju izvoza drvnoprerađivačkog sektora u cjelosti.

AKRONIMI

- EU** European Union / Evropska unija
- EEC** European Economic Community / Evropska Ekonomska Zajednica – EEZ
- EC** European Community / Evropska Zajednica - EZ
- GPSD** General Product Safety Directive 2001/95/EC/ Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda 2001/95/EZ
- CPD** Council Directive 89/106/EEC for construction products/ Direktiva Vijeća za građevinske proizvode 89/106/EEZ
- CPR** Regulation (EU) No 305/2011 for construction products / Uredba o građevinskim proizvodima (EU) No 305/2011
- CEN** European Committee for Standardization/Evropski komitet za standardizaciju
- CENELEC** European Committee for Electrotechnical Standardization / Evropski komitet za elektrotehničku standardizaciju
- ETSI** European Telecommunication Standards Institute / Evropski institut za telekomunikacijske standarde
- EAD** European Assessment document/ Evropski dokument za ocjenjivanje
- ETA** European Technical assesment / Evropska tehnička ocjena
- EOTA** European organization for Technical assesment / Evropska organizacija za tehničku ocjenu
- TAB** Technical assesment body / Tijelo za tehničko ocjenjivanje
- hENs** Harmonised European standards /Usklađeni evropski standardi
- NB** Notify body/ Prijavljeno tijelo
- NANDO** New Approach Notified and Designated Organisations / NANDO informacijski sistem - Baza Prijavljenih tijela u EU
- AoC** Attestation of Conformity / Ocjena usklađenosti
- AVCP** Assessment and Verification of Constancy of Performance / Ocjenjivanje i potvrđivanje stalnosti svojstava
- BAS** Institute for standardization of BiH / Institut za standardizaciju BiH
- BATA** Institute for accreditation of BiH / Institut za akreditiranje BiH
- DoP** Declaration of performances / Izjava o svojstvima
- CE** Conformité Européenne (engl. European Conformity) / Evropska usklađenost
- ACAA** Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial products / Sporazum o ocjenjivanju usklađenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda
- SSP** Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između BiH i EU
- CWFT** Classified without the need for further testing / Klasificirano bez potrebe za daljim ispitivanjem
- ITT** Initial Type Testing / Ispitivanje početnog tipa
- FPC** Factory Production Control / Fabrička kontrola proizvodnje
- IGUs** Insulating glass units / Izolacijske staklene jedinice
- EC** Certificate of Conformity / EC Certifikat o usklađenosti
- EC** Declaration of Conformity / EC Izjava o usklađenosti
- FSC** The Forest Stewardship Council / Vijeće za nadzor šuma - nezavisno međunarodno tijelo koje organizacijama daje dozvolu za izdavanje FSC certifikata
- FSC CoC** FSC Chain of Custody / Sistem osiguranja održivog razvoja u upravljanju šumama

1. SAŽĚTAK

1. SAŽETAK

Analiza politika u sektoru drvoprerade s fokusom na proizvođače namještaja i proizvođače građevinske stolarije s preporukama za poboljšanja politika na svim nivoima vlasti, nastala je kao rezultat aktivnosti u okviru projekta MENTOR 2, koji implementiraju Zenička razvojna agencija ZEDA, Grad Zenica i Univerzitet u Zenici. Namjera je prilagoditi postojeće politike u sektoru drvoprerade na osnovu konkretnih i primjenjivih preporuka donosiocima odluka, radi poboljšanja poslovnog ambijenta, a sve u konačnom cilju unaprjeđenja konkurentnosti bh. proizvođača u sektoru drvoprerade.

S obzirom da je sektor drvoprerade u BiH zadnjih godina u evidentnom usponu, neophodna su sistemska rješenja za unaprjeđenje podrške od strane javnog sektora, posebno u oblasti ispitivanja kvaliteta ulaznih sirovina, ispitivanja kvaliteta odnosno sigurnosti proizvoda, certificiranja proizvoda, primjene novih tehnologija i inovativnih rješenja, zaštite domaćeg tržišta od uvoza nekvalitetnih proizvoda čime će se zaštititi domaći proizvođači kao i kupci/potrošači, a sve kroz primjenu EU normativa odnosno međunarodnih standarda.

Sve ovo neophodno je provoditi uz poštivanje principa održivog razvoja i principa energetske i energijske efikasnosti.

U okviru ove Analize, predmet istraživanja i sve aktivnosti usmjerene su na sve proizvođače namještaja i građevinske stolarije bez obzira na vrstu materijala ugrađenog u gotovi proizvod (drvo, Al, PVC i kombinacije istih).

Kroz sam proces izrade Analize, komunikacijom sa svim relevantnim institucijama unaprijeđena je saradnja između javne administracije, MSP-a i obrazovnih institucija. Cilj je ovu saradnju učiniti održivom.

Strateški prioritet u sektoru drvoprerade i proizvodnje građevinske stolarije je povećanje izvoza.

Ostvarenje tog cilja uslovljeno je preuzimanjem i primjenom EU legislative, odnosno dosljednom primjenom EU normi i standarda.

Za proizvođače građevinske stolarije, uslov je preuzimanje i primjena Uredbe o građevinskim proizvodima CPR 305/2011 što je definisano i u procesu stabilizacije i pridruživanja između BiH i EU.

Anketiranjem 18 eminentnih bh. proizvođača građevinske stolarije korištenjem Upitnika, kojeg su razvili članovi Radne grupe projekta MENTOR 2, istražene su potrebe proizvođača za ispitivanjem i certificiranjem proizvoda građevinske stolarije u BiH.

Uzimajući u obzir evidentan potencijal proizvođača građevinske stolarije i potrebe za laboratorijskim ispitivanjem njihovih proizvoda, laboratorija LIND proširuje i razvija svoju djelatnost. Neophodno je napomenuti da je LIND jedina akreditovana laboratorija za ovu vrstu ispitivanja u BiH.

Djelovanje laboratorije LIND, kroz aktivnosti Agencije ZEDA, ne ograničava se samo na ispitivanja sigurnosti proizvoda, već postaje sistemsko rješenje za unaprjeđenje podrške MSP u ovom sektoru.

Pregled stanja u sektoru drvoprerade i proizvodnje građevinske stolarije, pri čemu poredimo aktuelno stanje s poželjnim mogućnostima koje se pružaju na tržištu, predstavljamo alatom poslovne analize (GAP – analizom). Prvo dajemo opis aktuelnog stanja sektora, zatim slijedi okvirna skica željenog budućeg stanja i nakon

Ostvarenje tog cilja uslovljeno je preuzimanjem i primjenom EU legislative, odnosno dosljednom primjenom EU normi i standarda.

toga, definisanje jazova/prepreka između ova dva stanja (tzv. gapova) i njihov opis s predstavljenim konkretnim mjerama za prevazilaženje tih prepreka i na kraju ključne aktere odgovorne za njihovu realizaciju.

U daljem tekstualnom sadržaju govorimo više o uslovima koje treba ispoštovati da bismo bili prisutni na EU tržištu, kroz poseban osvrt na Uredbu CPR 305/2011, kao i utvrđivanjem usklađenih pravila o načinu izražavanja svojstava građevinskih proizvoda u odnosu na njihove bitne karakteristike i na kraju upotrebu CE oznake na navedenim proizvodima. Namjera nam je da detaljno objasnimo i prezentiramo zahtjeve regulative EU, odnosno Uredbe CPR.

Budući da se domaći proizvođači građevinskih proizvoda susreću s nizom administrativnih barijera u pogledu dokazivanja kvaliteta svojih proizvoda i ispunjavanju zahtjeva propisanih važećim zakonima u BiH, dajemo pregled važećih propisa iz oblasti građevinske regulative s fokusom na građevinske proizvode na nivou BiH odnosno, entiteta FBiH, RS i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kojima se propisuju ili su dati uslovi upotrebe građevinskih proizvoda, kao i njihovo stavljanje na tržište i kontrolu.

U cilju što kvalitetnijeg nastupa ovog sektora na inostranim tržištima, potrebno je razvijati mehanizme podrške u cilju poboljšanje konkurentnosti MSP-a.

U procesu pridruživanja, BiH se obavezala osigurati uslove za stvaranje infrastrukture kvaliteta sa svim njenim elementima i zahtjevima uz provođenje definisanih ciljeva i zadataka, preuzimanja i harmonizacije pravne stečevine EU (acquis-a), preuzimanja uredbi, direktiva i EU normativa - standarda.

U cilju što kvalitetnijeg nastupa ovog sektora na inostranim tržištima, potrebno je razvijati mehanizme podrške u cilju poboljšanje konkurentnosti MSP-a.

Tehnički i finansijski zahtjevi CE označavanja su dosta složeni i zahtjevni. Bez adekvatnih poticaja, većina domaćih preduzeća, u ovom slučaju proizvođača građevinske stolarije, teško će ih sama ispuniti. Općim pregledom proizvodnje građevinske stolarije istaknuti su problemi s kojima se susreću proizvođači u BiH, koje materijale koriste za izradu građevinske stolarije, glavne proizvode i glavna tržišta te vodeće proizvođače i izvoznike.

Anketiranjem proizvođača u BiH dobiveni su odgovori koji će poslužiti kao indikatori prema institucijama Bosne i Hercegovine, a u cilju iniciranja aktivnosti koje će rezultirati prevazilaženjem prepreka i povećanjem konkurentnosti drvoprerađivačkih preduzeća.

Konkurentnost proizvođača građevinske stolarije ocijenili smo SWOT analizom. Bh. proizvođači građevinske stolarije (u daljnjem tekstu bh. preduzeća) mogu biti konkurentni na EU tržištu samo usvajanjem i primjenom pravila koja važe u EU.

Uradili smo istraživanje u bh. preduzećima na efekte primjene Uredbe CPR 305/2011 i njeno značenje za proizvođače u BiH. Primjena je obavezujuća i većina proizvođača ju je bojažljivo prihvatila, zbog nedovoljne informisanosti i neupućenosti kao i zbog neprilagođenosti zakonske regulative u BiH prema istoj.

Da bi se građevinski proizvodi - prozori i vrata plasirali na EU tržište, potrebno je da proizvođači prođu kompleksnu proceduru ocjenjivanja usklađenosti u cilju postavljanja CE oznake na proizvod, a u skladu sa zahtjevima harmoniziranog standarda BAS EN 14351-1+A1:2011 (kada govorimo o prozorima, uključujući i krovne prozore i vanjska vrata za upotrebu od strane pješaka), koje detaljno prezentiramo u ovoj Analizi.

Anketiranjem proizvođača, došli smo i do saznanja o postojećim procedurama u preduzećima u odnosu na kvalitet i sigurnost, CE označavanje, zahtjevima kupaca, prednostima i nedostacima BiH u odnosu na konkurenciju iz okruženja.

Na osnovu provedene analize stanja u proizvodnji građevinske stolarije u BiH, u Analizi dajemo konkretne preporuke za poboljšanje, grupisane po gapovima/preprekama, a u cilju prevazilaženja trenutnog stanja u sektoru, bez obzira na materijal proizvoda.

2. IZVOZ I UVVOZ U SEKTORU DRVOPRERADE

2. IZVOZ I UVOZ U SEKTORU DRVOPRERADE

Izvoz sektora drvoprerade ima već niz godina pozitivan trend rasta i jedan je od svijetlih primjera bh. privrede. On evidentno pokazuje kako se mogu ostvariti bolji rezultati u smanjenju velikog spoljno trgovinskog deficita BiH, a čime se i nameće kao jedan od strateških prioriteta BiH. Daljnji razvoj i povećanje izvoza ovog sektora moguće je, prije svega, povećavanjem stepena prerade i daljom finalizacijom tj. povećanjem učešća proizvoda s većim stepenom finalizacije i analogno većom vrijednosti proizvoda koji se izvoze.

Na osnovu informacija Asocijacije drvne industrije i šumarstva o ostvarenim rezultatima poslovanja drvne industrije i šumarstva u periodu od 2011. do 2015. godine, BiH je imala pozitivan trend rasta izvoza koji je u 2015. dostigao vrijednost od 1.059.888.373 KM, ili 31% više nego 2011. godine. U strukturi izvoza u 2015. godini, najveći udio imao je namještaj (oko 37%), zatim rezana građa (oko 30%) i proizvodi šumarstva (oko 15%). Ono što je posebno bilo izraženo u 2015. a što je i nepovoljan pokazatelj je veliki porast izvoza proizvoda šumarstva i to pretežno ogrjevnog drveta. Najznačajnija izvozna tržišta u posljednjih pet godina bila su: Njemačka, Hrvatska, Austrija, Češka, Slovenija, Srbija, Italija, Holandija, Francuska...

Prema podacima VTK BiH za prvih devet mjeseci 2016. godine drvna industrija je ostvarila izvoz od 872.580.805 KM, ili 12,1 % više nego u istom periodu 2015. godine. U strukturi ukupnog izvoza namještaj je učestvovao s 37,6%, rezana građa s 29,6% i proizvodi šumarstva s 14,1%. Zabrinjava i dalje veliko učešće proizvoda šumarstva i to pretežno ogrjevnog drveta, i izvozu proizvoda od drveta iz BiH. Bilo bi neophodno da se sirovina zaštiti i donese mjera na nivou države, koja će destimulirati izvoz proizvoda nižeg stepena finalizacije, a istovremeno omogućiti sigurnije snabdijevanje proizvođača namještaja i građevinske stolarije, proizvoda višeg stepena finalizacije pa time i više dodatne vrijednosti i krajnje cijene.

U posmatranom periodu uvoz je iznosio 243.578.874 KM ili 16,3% više nego u istom periodu prošle godine. Najviše su se uvozile ploče (41%), namještaj (27,5%), rezana građa (16,8%), dok su ostale grupe proizvoda manje zastupljene u uvozu. Pokrivenost uvoza izvozom za devet mjeseci 2015. bila je 359,8%, a za 2016. 360,9%.

Zabrinjava i dalje veliko učešće proizvoda šumarstva i to pretežno ogrjevnog drveta...

U Tabeli 1 dat je pregled vanjskotrgovinske razmjene drvne industrije BiH za period 2016. i 2015.:

Tabela 1

Podaci su u hiljadama KM

Pregled vanjskotrgovinske razmjene drvne industrije Bosne i Hercegovine u 2016. i 2015.										
Tarifna oznaka	2015				2016				Indeks 2016/ 2015 Izvoz	Indeks 2016/ 2015 uvoz
	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrive- nost U/I	Izvoz	Uvoz	Obim	Pokrive- nost U/I		
44 -Drvo i proizvodi drveta	664.033	204.475	868.508	324,7	724.926	235.926	960.852	307,2	109,1	115,3
9401, 9403 i 9406 – Drveni namještaj i dijelovi i montažna drvena gradnja	395.855	90.074	485.929	439,4	453.939	93.019	546.958	488,0	114,6	103,2
Ukupno drvna industrija	1.059.888	294.550	1.354.437	359,8	1.188.865	329.336	1.518.201	360,9	112,1	111,8

Izvor: VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE <http://komorabih.ba/test/statistika-asocijacije-drvne-industrije-i-sumarstva/>

Na osnovu pregleda ostvarenog uvoza i izvoza drvne industrije i šumarstva Bosne i Hercegovine za period I-IX 2016 i I-IX 2015, vidljiva je struktura izvoza po grupama proizvoda u Tabeli 2 za periode I-IX 2016 i I-IX 2015:

Tabela 2

Grupe proizvoda	I-IX 2016.	I-IX 2015.	Index % (U/I)
Proizvodi šumarstva	123.722.815	114.060.497	108,0
Rezana građa	258.494.685	240.616.331	107,4
Ploče, furnir	48.364.939	39.246.705	123,2
Parquet i ostalo profilirano drvo	33.660.179	28.926.861	116,3
Građevinska stolarija	47.082.947	42.233.999	111,5
Ukupno drvo i proizvodi od drveta	533.093.145	484.491.837	110,2
Namještaj	328.411.805	284.646.105	115,4
Montažna drvena gradnja	11.075.905	9.680.438	114,4
Ukupan izvoz drvne industrije	872.580.805	778.818.381	112,0

Izvor: VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE - <http://komorabih.ba/wp-content/uploads/2017/01/Infokom-66.pdf>

U Tabeli 3 prikazana je uporedna struktura ostvarenog uvoza po najznačajnijim grupama proizvoda za periode I-IX 2016 i I-IX 2015:

Tabela 3

Grupe proizvoda	I-IX 2016.	I-IX 2015.	Index % (U/I)
Ploče	101.488.566	92.006.123	110,3
Rezana građa	41.013.402	30.697.034	133,6
Građevinska stolarija	9.965.337	8.082.047	123,3
Ukupno drvo i proizvodi od drveta	176.469.095	150.511.237	117,2
Namještaj	67.053.843	58.351.239	114,9
Ukupan uvoz	243.578.874	209.370.729	116,3

Izvor: VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE - <http://komorabih.ba/wp-content/uploads/2017/01/Infokom-66.pdf>

U Tabeli 4 prikazan je UVOZ drvne industrije Bosne i Hercegovine za period I-IX 2016 I I-IX 2015 za drvo, proizvode od drveta i namještaj.

Tabela 4

Tarifa	Naziv tarife	Količina (Kg)	Vrijednost (KM) I-IX 2016	Količina (kg)	Vrijednost (KM) I-IX 2015
4401	Ogrijevno drvo u oblicama, cjepanicama, granama,	2,020,791	304,494	3,224,582	357,072
4402	Drveni ugallj (uključujući drveni ugallj od ljsaka)	318,117	336,718	390,339	403,940
4403	Neobrađeno drvo, okresano, grubo obrađeno (učetvoreno)	24,767,226	6,969,045	18,983,695	5,024,783
4404	Drvo za obruče	299,887	185,802	52,027	40,276
4405	Drvena vuna, drveno brašno	228	810	10,045	18,596
4406	Drveni željeznički ili tramvajski pragovi:	1,466,832	765,582	1,389,000	558,240
4407	Drvo obrađeno po dužini piljenjem, glodanjem ili sl)	70,542,521	41,013,402	57,584,199	30,697,034
4408	Listovi furnira i listovi za sperploce (nespojeni)	3,019,943	7,960,934	1,688,424	6,927,464
4409	Drvo (uključujući lamele i daščice za parket, nesa	2,182,111	4,689,765	2,015,611	3,760,810
4410	Ploče iverice, ploče sa usmjerenim vlaknima (OSB)	74,438,355	49,598,250	66,121,048	44,825,146
4411	Ploče vlaknatice od drva ili ostalih ligninskih materijala	36,080,933	34,929,405	33,194,442	33,347,811
4412	Šperploče, furnirane ploče i ostali slojeviti proizvodi	5,554,368	8,434,515	4,218,210	6,671,666
4413	Zgusnuto (sabijeno) drvo u obliku blokova, ploča,	245,434	565,462	106,709	234,036
4414	Drveni okviri za slike, fotografije, ogledala i sl.	66,761	306,732	52,917	310,755
4415	Sanduci za pakovanje, kutije, gajbe, ambalaža od drveta;	5,229,622	3,623,360	5,341,793	3,143,018
4416	Burad, bačve, kace, čabrovi, i drugi bačvarski proizvodi	9,295	65,342	20,721	94,789
4417	Alati, kućišta za alate, držalje za alate, kućišta	48,593	117,783	25,843	83,734
4418	Građevinska stolarija i ostali drvni proizvodi	3,840,114	9,965,337	3,471,296	8,082,047
4419	Stono i kuhinjsko posuđe i pribor od drveta	91,052	675,554	81,717	586,290
4420	Marketerija i intarzija od drveta; kovčežići i kut	87,908	1,112,423	101,051	1,060,446
4421	Ostali drveni proizvodi:	2,018,779	4,848,381	2,010,183	4,283,284
Ukupno drvo i proiz. od drveta		232,328,868	176,469,096	200,083,850	150,511,237
9401610000	Sjedala (osim onih iz tar.broja 9402 - tapacirana)	1,204,366	8,744,357	1,058,168.6	6,931,839.8
9401690000	Sjedala (osim onih iz tar.broja 9402 – ostala)	153,884	925,015	201,394.6	1,454,434.9
9401903000	Djelovi za sjedala za vazduhoplove od drveta	336,798	2,236,310	208,974.5	1,714,183.7
9403301100	Pisaći stolovi	302,376	933,901	335,558	1,624,303
9403301900	Ostalo	145,940	683,134	84,958	686,137
9403309100	Ormari	112,940	466,018	73,745	651,355
9403309900	Ostalo	91,395	629,519	152,095	607,103
9403401000	Drveni kuhinjski namještaj: ugradne kuhinjske jedinice	476,478	1,093,856	395,086	956,471
9403409000	Drveni kuhinjski namještaj: ugradne kuhi. jedinice, ostalo	1,685,905	3,493,271	1,830,604	3,795,121
9403500000	Drveni namještaj za spavaće sobe	3,414,214	8,359,292	2,885,433	6,717,224
9403601000	Drveni namještaj za trpezarije i dnevne sobe	6,892,651	18,108,383	5,900,022	14,024,149
9403603000	drveni namjestaj za trgovinu	336,077	2,617,722	251,438	1,534,818
9403609000	Ostali drveni namještaj	4,983,959	13,551,836	4,827,275	13,545,300
9403903000	Ostali drveni namještaj: dijelovi od drveta	1,627,577	3,328,367	653,409	2,832,735
9403909000	od ostalih materijala	710,044	1,525,936	227,703	1,044,153
9404100000	Nosači madraca	97,132	356,927	52,148	231,912
Ukupno namještaj			67,053,843		58,351,239
9406002000	Montažne zgrade od drveta	6,792	55,935	149,751	508,254
Ukupan uvoz			243,578,874		209,370,729

Izvor: VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE, SEKTOR PRIVREDE, ASOCIJACIJA DRVNE INDUSTRIJE I ŠUMARSTVA, Informacija o ostvarenom izvozu i uvozu drvne industrije i šumarstva BIH (period I-IX 2016 i I-IX 2015)

U Tabeli 5 prikazan je IZVOZ drvne industrije Bosne i Hercegovine za period I-IX 2016 I I-IX 2015 za drvo, proizvode od drveta i namještaj.

Tabela 5

Tarifa	Naziv tarife	Količina (Kg)	Vrijednost (KM) I-IX 2016.	Količina(kg)	Vrijednost (KM) I-IX 2015.
4401	Ogrijevno drvo u oblicama, cjepanicama, granama,	569,136,065	96,411,099	501,955,763	89,426,915
4402	Drveni ugalj	20,568,927	14,989,198	20,931,749	15,371,056
4403	Neobrađeno drvo, okresano, grubo obrađeno	53,276,726	12,295,067	38,286,007	9,222,807
4404	Drvo za obruče	56,380	17,988	57,950	32,531
4405	Drvena vuna; drveno brašno	1,150	9,463	2,100	7,188
			123,722,815		114,060,497
4406	Drveni željeznički ili tramvajski pragovi:	4,857,782	3,697,869	1,157,477	1,325,685
4407	Drvo obrađeno po dužini piljenjem, glodanjem ili rezanjem	426,464,806	254,796,816	419,153,570	239,290,646
4408	Listovi furnira i listovi za sperploce	4,749,999	15,154,139	3,466,005	10,075,055
4409	Drvo (uključujući lamele i daščice za parket)	13,923,882	33,660,179	12,953,919	28,926,861
4410	Ploče iverice, ploče sa usmjerenim vlaknima (OSB)	303,816	457,082	416,108	674,100
4411	Ploče vlaknatice od drva ili ostalih ligninskih materijala	402,619	525,525	419,219	472,423
4412	Šperploče, furnirane ploče i ostali slojeviti proizvodi	9,887,346	19,768,364	9,015,661	17,103,862
4413	Zgusnuto (sabijeno) drvo u obliku blokova, ploča,	5,856,638	12,871,129	4,757,362	10,921,265
4414	Drveni okviri za slike, fotografije, ogledala i sl.	6,247	56,181	11,050	64,380
4415	Sanduci za pakovanje, kutije, gajbe, bubnjevi i sl.	24,548,184	13,889,983	24,920,916	13,294,230
4416	Burad, bačve i sl.	2,139	16,936	7,020	6,670
4417	Alati, kućišta za alate, držalje za alate, kućišta	382,546	348,740	175,758	212,416
4418	Građevinska stolarija i ostali drveni proizvodi za gradnju	16,723,266	47,082,947	15,317,711	42,233,999
4419	Stono i kuhinjsko posuđe i pribor od drveta	55,908	486,633	63,622	376,443
4420	Marketerija i intarzija od drveta; kovčežići i kutije	17,047	264,207	3,134	57,165
4421	Ostali drveni proizvodi:	1,567,159	6,293,600	1,460,448	5,396,141
	Ukupno drvo i proi. od drveta	1,152,788,632	656,815,960	1,054,532,547	484,491,837
9401610000	Sjedala (osim onih iz tar.broja 9402 – tapcirana)	16,612,394	102,763,711	14,165,833	89,693,682
9401690000	Sjedala (osim onih iz tar.broja 9402 – ostala)	1,840,513	8,354,370	2,249,977	9,498,270
9401903000	Djelovi za sjedala za vazduhoplove od drveta	2,058,064	6,870,345	1,499,410	5,183,218
9403301100	Pisaci stolovi	348,347	1,815,370	154,790	670,832
9403301900	ostalo	25,977	105,547	33,918	163,319
9403309100	ormari	157,240	727,593	84,437	450,248
9403309900	ostalo	34,618	173,317	58,735	216,611
9403401000	Drveni kuhinjski namještaj: ugradne kuhinjske jedinice	567,900	2,486,925	489,215	1,969,119
9403409000	Drveni kuhinjski namještaj: ugradne kuhinjske jedinice, ostalo	1,962,273	6,618,635	1,958,277	7,207,832
9403500000	Drveni namještaj za spavaće sobe	13,324,948	50,725,519	10,386,908	38,170,456

9403601000	Drveni namještaj za trpezarije i dnevne sobe	12,229,724	62,350,838	11,127,488	55,669,193
9403603000	Drveni namještaj za trgovinu	169,087	1,253,170	66,568	284,313
9403609000	Ostali drveni namještaj	10,357,650	35,147,688	12,871,609	38,806,895
9403903000	Ostali drveni namještaj: dijelovi od drveta	10,039,013	36,895,321	7,271,492	24,642,973
9403909000	od ostalih materijala	1,775,075	4,769,976	2,520,327	5,861,532
9404100000	Nosači madraca	1,161,748	7,353,481	977,981	6,157,611
	Ukupno namještaj		328,411,805		284,646,105
9406002000	Montažne zgrade od drveta	3,093,488	11,075,905	2,891,875	9,680,438
	Ukupan izvoz		872,580,805		778,818,381

Izvor: VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE, SEKTOR PRIVREDE, ASOCIJACIJA DRVNE INDUSTRIJE I ŠUMARSTVA, Informacija o ostvarenom izvozu i uvozu drvne industrije i šumarstva BIH (period I-IX 2016 i I-IX 2015)

Dakle, prema strukturi izvoza još uvijek značajne stavke zauzimaju rezana građa i proizvodi šumarstva, ali je pozitivno to što udio istih u ukupnom izvozu ima trend opadanja. Strateško pitanje je kako interesno uvezati domaće zainteresovane strane da se smanji izvoz trupaca i polufabrikata, a poveća finalizacija proizvoda?

Prije svega, strateško pitanje u sektoru drvoprerade je povećanje izvoza proizvoda sa višim stepenom finalizacije, gotovih proizvoda poput namještaja i građevinske stolarije!

Ostvarenje tog cilja za proizvodnju građevinske stolarije uslovljeno je primjenom Uredbe o građevinskim proizvodima CPR 305/2011 što je i dio procesa stabilizacije i pridruživanja između BiH i EU. Regulatorna (CPR), unutar Novog pristupa, uređuje tehnička svojstva, ocjenjivanje usklađenosti i dokazivanje upotrebljivosti građevinskih proizvoda kao uvjeta za njihovo stavljanje na tržište, distribuciju i upotrebu u mjeri potrebnoj za ispunjavanje bitnih zahtjeva za građevinu. Vezu između zahtjeva za proizvode i zahtjeva za građevinu predstavljaju usklađene (harmonizirane) tehničke specifikacije (standardi i tehnička ocjena).

Da bi se navedeni cilj i dostigao potrebno je izvršiti detaljnu i konstruktivnu analizu uzroka stanja u kome se nalazimo da bi na zdravim temeljima razvijali samoodrživost.

Prije svega, strateško pitanje u sektoru drvoprerade je povećanje izvoza proizvoda sa višim stepenom finalizacije, gotovih proizvoda poput namještaja i građevinske stolarije!

3. CILJEVI POLITIKA - ODNOS BIH – EU U SKLADU SA SSP-om

3. CILJEVI POLITIKA - ODNOS BIH – EU U SKLADU SA SSP-om

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između BIH i EU, između ostalog, predviđa i sljedeće:

ČLAN 75. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju

Standardizacija, mjeriteljstvo, akreditacija i ocjena usklađenosti

Bosna i Hercegovina će preduzeti neophodne mjere kako bi postepeno postigla usaglašenost s tehničkim propisima Zajednice i evropskim postupcima standardizacije, mjeriteljstva, akreditacije i ocjenjivanja usklađenosti. U tom cilju, Strane ugovornice će nastojati da: a) promoviraju upotrebu tehničkih propisa Zajednice, evropskih standarda i postupaka ocjenjivanja usklađenosti, pružaju pomoć u podsticanju razvoja infrastrukture kvaliteta: standardizacije, mjeriteljstva, akreditacije i ocjenjivanja usklađenosti.

Kao potencijalni kandidat, BiH treba da preuzima stečevine EU u narednom periodu i uz podršku EU, unaprjeđuje ekonomsku saradnju sa glavnim vanjskotrgovinskim partnerom i time ide ka statusu kandidata za članstvo u EU, uz ispunjavanje postavljenih i usaglašenih uslova.

Podnošenjem aplikacije 15.02.2016. za sticanje statusa kandidata postupno će se otvarati pojedina poglavlja za prilagođavanje politika i usaglašavanja zakonskih rješenja BIH s onima u EU.

U konkretnom slučaju, primjenjivim za projekat Mentor 2, to znači preuzimanje Uredbe o građevinskim proizvodima CPR 305/2011 koja je stupila na snagu od 01.07.2013. i zamijenila do tada važeću Direktivu za građevinske proizvode CPD 89/106/EEC, a na osnovu koje su urađena postojeća Zakonska rješenja na entitetskom nivou BIH. Ovo nije racionalno rješenje jer je riječ o obavezi koja se preuzima u potpunosti i sprovodi na način kako je to samom Uredbom i definisano. Glavna razlika u primjeni Direktive i Uredbe je što se odredbe Direktive transponiraju u nacionalno zakonodavstvo članice Evropske Unije u određenom vremenskom periodu, dok se odredbe Uredbe direktno primjenjuju kao zakon u svim državama članicama Unije.

EU zakonodavstvo ima jednaku snagu kao i nacionalno zakonodavstvo te se njime dodjeljuju prava i obaveze nadležnim tijelima u svakoj državi članici, osobama i preduzećima. Nadležna tijela u svakoj državi članici odgovorna su za prijenos EU zakonodavstva u svoje nacionalno zakonodavstvo, njegovu ispravnu primjenu te moraju garantovati prava građana u okviru tog zakonodavstva.

Proizvodi koji su usklađeni s evropskim zakonodavstvom, slobodno cirkulišu na jedinstvenom EU tržištu. Funkcionalno jedinstveno EU tržište podstiče konkurenciju i trgovinu, poboljšava efikasnost, podiže kvalitet i pomaže smanjenju troškova. Evropsko jedinstveno tržište je jedan od najvećih postignuća EU što je podstaklo ekonomski rast i olakšalo svakodnevni život evropskih kompanija i potrošača. Jedan od ciljeva Evropske komisije je da pomogne i povećanje konkurentnosti građevinskog sektora.

Ciljevi politika su ispunjenje zahtjeva Uredbe o građevinskim proizvodima (CPR) 305/2011.

Usklađena pravila za plasman građevinskih proizvoda na EU tržište i zajednički

...to znači preuzimanje Uredbe o građevinskim proizvodima CPR 305/2011 koja je stupila na snagu od 01.07.2013. i zamijenila do tada važeću Direktivu za građevinske proizvode CPD 89/106/EEC...

tehnički jezik za ocjenjivanje svojstava građevinskih proizvoda, propisani su Uredbom (CPR).

U skladu s Prilogom V, tačka 2. Uredbe (CPR), tijela uključena u ocjenjivanje i provjeru stalnosti svojstava su:

- 1. Tijelo za certificiranje proizvoda;** vladino ili nevladino prijavljeno tijelo koje ima potrebnu stručnost i odgovornost da provodi certifikaciju proizvoda u skladu s datim pravilima procedure i upravljanjem;
- 2. Certifikacijsko tijelo za kontrolu tvorničke proizvodnje:** prijavljeno tijelo, vladino ili nevladino tijelo koje ima potrebnu stručnost i odgovornost da provodi certifikaciju kontrole tvorničke proizvodnje u skladu s datim pravilima procedure i upravljanjem;
- 3. Ispitna laboratorija:** prijavljena laboratorija koja mjeri, istražuje, ispituje, umjerava ili na drugi način određuje karakteristike ili svojstva materijala ili građevinskih proizvoda.

Napomena: Više o Uredbi o građevinskim proizvodima CPR 305/2011 dato je u tački 4. Regulatorna pitanja u BiH i EU, CE označavanje) ove analize.

Prva akreditovana laboratorija u BiH za izvođenje mehaničkih ispitivanja namještaja i drveta – LIND Laboratorija za ispitivanje sigurnosti proizvoda, OJ u okviru Zeničke razvojne agencije ZEDA d.o.o., već ima izgrađenu poziciju kod klijenata i relevantne javnosti te ostvarene rezultate koji nas potiču da razvijamo i unaprjeđujemo rad LIND-a, u pravcu zadovoljenja interesa i potreba i drugih dijelova drvne industrije. LIND je akreditovana u području mehaničkih ispitivanja namještaja i opreme za dječija igrališta.

S obzirom na potencijal proizvođača građevinske stolarije od drveta i potrebe za laboratorijskim ispitivanjem proizvoda (vrata, prozora,...), logično je da LIND proširuje i razvija svoju djelatnost i na segment podrške prema proizvođačima građevinske stolarije od drveta i drugih materijala.

Na osnovu provedenog anketiranja proizvođača korištenjem Upitnika u Prilogu I ove analize, možemo zaključiti da su veoma izražene potrebe domaćih proizvođača za ispitivanjem građevinske stolarije. Uspostavom laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije LIND će pružiti direktnu podršku povećanju konkurentnosti bh. preduzeća na inostranom tržištu. Podrška proizvođačima i ostalim učesnicima u lancu vrijednosti od strane akreditovane LIND - Laboratorije za ispitivanje sigurnosti proizvoda, OJ u okviru Zeničke razvojne agencije ZEDA, se ogleda u sljedećem:

- > povoljnijem ispitivanju proizvoda (namještaja, građevinske stolarije)
- > pomoć u dostupnosti i tumačenju/razumijevanju BAS EN standarda,
- > ispitivanje proizvoda u razvojnoj fazi,
- > podršku proizvođačima na putu do postavljanja CE oznake na proizvod (za građevinsku stolariju) u skladu s harmoniziranim tehničkim specifikacijama,
- > ispitivanje u službi zaštite tržišta od nelojalne konkurencije, a time i zaštite potrošača.

4. GAP ANALIZA - POREĐENJE STVARNOG I ŽELJENOG STANJA U SEKTORU DRVOPRERADE I PROIZVODNJI GRAĐEVINSKE STOLARIJE

4. GAP ANALIZA - POREĐENJE STVARNOG I ŽELJENOG STANJA U SEKTORU DRVOPRERADE I PROIZVODNJI GRAĐEVINSKE STOLARIJE

Gap-analiza nudi pregled stanja u sektoru drvoprerade, pri čemu, u sektoru poredimo aktuelno stanje s poželjnim mogućnostima koje se pružaju na tržištu. Gap-analiza (kako se naziva prema engleskoj riječi „gap“: jaz, raskorak, procjep, razlika, odstupanje, nedostatak) jeste alat poslovne analize koji podrazumijeva definisanje razlike između aktuelnog i željenog stanja te načina funkcionisanja sektora.

U svojoj osnovi, gap-analiza postavlja dva pitanja:

- > **Drvoprerada - gdje smo danas?**
- > **Drvoprerada - gdje želimo stići?**

Prvo dajemo opis aktuelnog stanja sektora, zatim slijedi okvirna skica željenog budućeg stanja u sektoru i nakon toga, definisanje nedostataka između ova dva stanja (tzv. gapova) i njihov opis sa predstavljanim mjerama za prevazilaženje ustanovljenih jazova.

4.1. Drvoprerada – gdje smo danas

BIH ima dugu tradiciju i dobar međunarodni ugled u proizvodnji kvalitetnih proizvoda od drveta i namještaja koji zadovoljava domaću, ali i inostranu potražnju. Relativno jeftina i vješta radna snaga osigurava konkurentsku prednost za industriju namještaja. Ipak, ovo područje još uvijek nije u mogućnosti da u potpunosti ostvari ovu prednost, uglavnom zbog nedostatka vještina u kreiranju finalnih proizvoda, prvenstveno u modernom dizajnu orijentisanom na EU tržište i dalje.

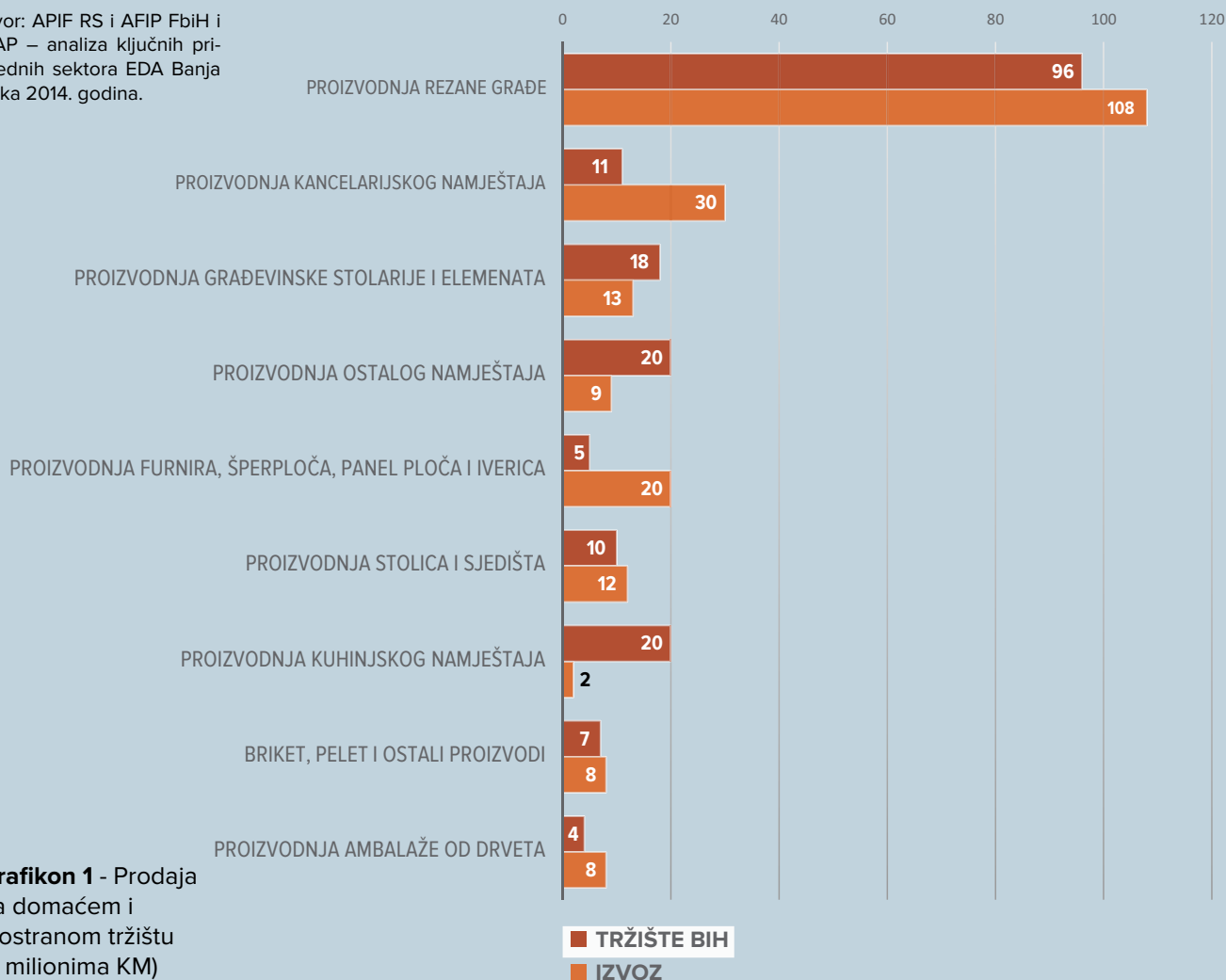
U skladu s informacijama VANJSKOTRGOVINSKE KOMORE BOSNE I HERCEGOVINE, SEKTORA PRIVREDE, ASOCIJACIJE DRVNE INDUSTRIJE I ŠUMARSTVA, Informacija o ostvarenom izvozu i uvozu drvne industrije i šumarstva BIH (period I-IX 2016 i I-IX 2015) možemo zaključiti da se najviše preduzeća bavi proizvodnjom rezane građe, ploča, furnira, parketa i proizvodnjom građevinske stolarije i namještaja.

4.1.1. Tržišna pozicija drvoprerađivačke industrije

Sektor drvoprerade, kao cjelina, u velikoj mjeri je orijentisan na izvoz. Na Grafikonu 1. Predstavljena je prodaja na domaćem i inostranom tržištu (u milionima KM), izvor: APIF RS i AFIP FBiH i GAP – analiza ključnih privrednih sektora EDA Banja Luka 2014. godina.

Ipak, ovo područje još uvijek nije u mogućnosti da u potpunosti ostvari ovu prednost, uglavnom zbog nedostatka vještina u kreiranju finalnih proizvoda, prvenstveno u modernom dizajnu orijentisanom na EU tržište i dalje.

Izvor: APIF RS i AFIP F BiH i GAP – analiza ključnih privrednih sektora EDA Banja Luka 2014. godina.

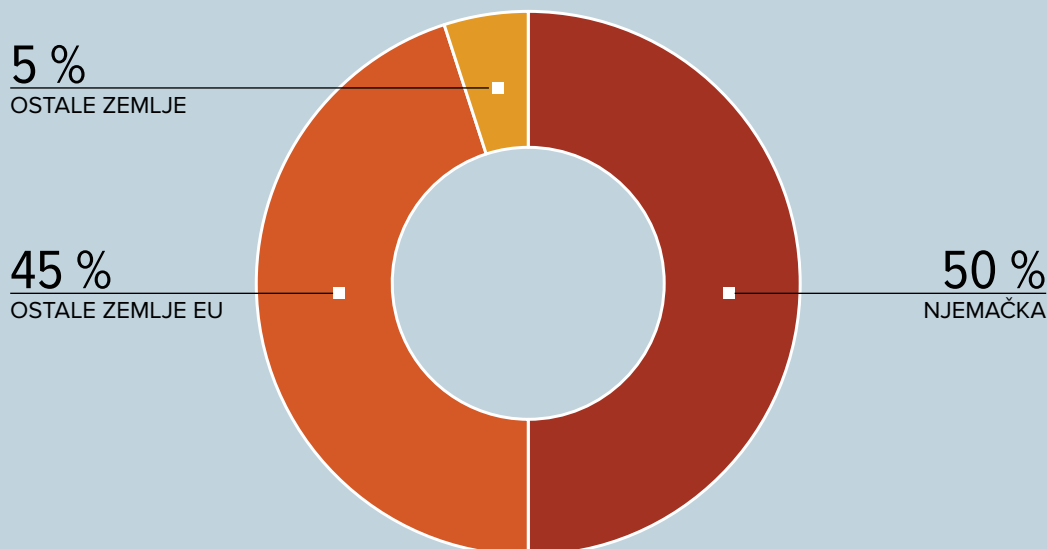

Grafikon 1 - Prodaja na domaćem i inostranom tržištu (u milionima KM)

Preduzeća koja su zabilježila visoke stope rasta proizvodnje i rast broja radnih mjesta uglavnom su orijentisana na vanjsko tržište.

Na osnovu dosadašnjeg istraživanja, može se zaključiti da je najviše dinamike i najviše potencijala za stvaranje dodatne vrijednosti u sektoru proizvodnje namještaja. To potvrđuju i kvantitativni i kvalitativni pokazatelji (kvalitativna ocjena učesnika u istraživanju). Sve ostale djelatnosti imaju manji potencijal u stvaranju vrijednosti. Ovo se pogotovo odnosi na proizvođače namještaja od punog drveta. Preduzeća koja su zabilježila visoke stope rasta proizvodnje i rast broja radnih mjesta uglavnom su orijentisana na vanjsko tržište. Prodaje se i na domaćem tržištu, ali to može zadovoljiti samo male proizvođače. Kada je riječ o velikim proizvođačima, oni ne mogu opstati bez velike prodaje, što znači da se bez vanjskog tržišta ne može funkcionisati. Najvažnije tržište za koje rade proizvođači u drvoprerađi je tržište Evropske unije. Kao što možemo vidjeti na Grafikonu 2., samo u Njemačku se izvozi 50% od ukupnog izvoza namještaja iz Bosne i Hercegovine, a u ostatak Evropske unije se plasira još 45%, tako da u EU ukupno izvozimo 95% našeg namještaja.

Izvor: GAP – analiza ključnih privrednih sektora EDA Banja Luka 2014. godina.

Grafikon 2 - Ukupan izvoz namještaja iz Bosne i Hercegovine

Ključni razlog zašto su naše firme prisutne na tržištu Evropske unije je sposobnost da proizvedu standardan namještaj visokog kvaliteta po cijeni koja je niža od cijene konkurencije za isti nivo kvaliteta. Naime, bosanska bukva je prepoznatljiva po kvalitetu. Bosna i Hercegovina je osamdesetih godina prošlog vijeka bila druga zemlja po izvozu namještaja u SAD, odmah poslije Italije. U poređenju sa konkurencijom, po kvalitetu smo bolji od proizvođača iz istočnih zemalja (Rumunije, Bugarske i dr.), a oni opet imaju niže cijene od nas. Međutim, ako imamo na umu veličinu tržišta EU, onda vidimo da su naša proizvodnja i izvoz veoma mali i da postoji ogroman prostor za naše proizvođače. Naime, Evropska unija je u 2013. godini uvezla namještaja u vrijednosti 57,4 milijarde eura. Sama Njemačka, naše najveće tržište za namještaj, uveze ovih proizvoda u vrijednosti oko 14,2 milijarde eura.

Ključni problem naših proizvođača u pristupu i nastupu na tržištu Evropske unije jeste što često čekaju da strani kupac pronađe njih, umjesto da aktivno traže kupce. Pristup evropskom tržištu se uglavnom odvija preko veletrgovaca koji kontaktiraju sa našim proizvođačima, traže tipove proizvoda koji im trebaju, dogovaraju se o cijeni, daju naloge i onda preduzeća započinju proizvodnju prema tim nalogama. Također, postoje i preduzeća koja imaju direktan kontakt sa stranim maloprodajnim preduzećima.

Međutim, ti odnosi su češće rezultat slučajnih kontakata i poznanstava (obično preko naših ljudi u dijaspori), nego što je to rezultat sistematičnog pristupa tržištu. Što se tiče tržišta Evropske unije, potražnja za proizvodima se povećava i naši proizvođači bi mogli povećavati proizvodnju izvoz kada bi bili u stanju da nađu više tržišta za svoje proizvode. To bi značilo bolji kontakt sa više veletrgovaca i maloprodaja iz inostranstva, što podrazumijeva veću aktivnost prema tržištu, fleksibilnije i bolje projektovanje i bolji dizajn proizvoda. Međutim, na osnovu provedenih anketiranja firmi koristeći Upitnik - Prilog II ove Analize, u preduzećima je evidentan nedostatak ljudi i kapaciteta za kvalitetan tržišni nastup.

Ključni problem naših proizvođača u pristupu i nastupu na tržištu Evropske unije jeste što često čekaju da strani kupac pronađe njih, umjesto da aktivno traže kupce.

4.1.2. Kadrovi i stručna znanja

Bosna i Hercegovina je po kvalitetu i stručnosti radne snage poznata u širim međunarodnim okvirima. U prijeratnom periodu, dok je postojao „Šipad“ (holding koji je okupljao sve drvoprerađivače u BiH), znanje i vještine radne snage su izgrađivane na sistematičan način, od čega i danas imamo koristi.

Sadašnja radna snaga u sektoru je relativno dobro kvalifikovana i obučena, ali postoji problem što je starosna struktura radnika u ovoj industriji nepovoljna. Najveći dio kvalifikovanih radnika su oni koji su taj posao radili i u prijašnjem sistemu, relativno su starije dobi pa se može očekivati da će relativno brzo završiti svoj radni vijek. Ovakav kadar je jedna od naših trenutnih prednosti. Međutim, ta prednost se lako može izgubiti jer nema kontinuiteta i sistematičnog pristupa u obezbjeđenju novog kadra.

Većina preduzeća uspijevaju da obnove svoju kadrovsku strukturu. Međutim, postoje i ona koja kad izgube ključne ljude ne uspijevaju da im obezbijede zamjenu jer na tržištu rada nema onih kojima bi ih nadomjestili. Takva preduzeća veoma teško mogu odgovoriti na zahtjeve savremenog (prije svega EU) tržišta, jer nemaju dovoljno kvalifikovanih kadrova. Dakle, potencijalno najveći problem u ovom trenutku predstavlja nedostatak novih kvalifikovanih radnika svih profila, a koji bi mogli kvalitetno zamijeniti starije iiskusne majstore, tehnologe, inženjere, one koji trenutno nose drvoprerađivački sektor BiH. Niz je primjera kako se ovaj problem pokušava prevazići, a riječ je nažalost o individualnim i obimom ograničenim projektima pojedinih preduzeća, razvojnih agencija ili raznih inostranih projekata. Sve ove aktivnosti imaju za cilj unaprjeđenja tržišta radne snage u BiH, tj. u nastojanjima da se obrazovni sistemom u BiH i edukacioni programi što više usklade s potražnjom za kvalifikovanom radnom snagom, a koja je plod realnih potreba privrede pa i drvoprerađivačkog sektora.

Kao dobar primjer i model kako se ovo može i praktično realizovati može poslužiti program koje realizuje npr. preduzeće Inside by Ečo d.o.o. Sarajevo, koje je inicijator i osnivač Centra za specijalističke edukacije „Format“, osnovanog u oktobru mjesecu 2012. godine. Sam projekat i ideja podržani su od početka od strane programa Prilika Plus kojeg je finansirala SDC (Švicarska agencija za razvoj i suradnju). Ovaj Centar u sklopu preduzeća već nekoliko godina veoma uspješno realizuje različite vrste obuka i edukativnih programa za različite kategorije polaznika, pa su tako dizajnirani programi za:

1. Lakši pronalazak i rast zaposlenja te specijalizaciju za ona radna mjesta koja su u skladu s potrebama tržišta, a koji su namijenjeni pojedincima za sticanje specifičnih stručnih znanja kao što su:
 - > obuka za stolara montažera,
 - > obuka za tapetara
 - > obuka za lakirera
 - > obuka za CNC operatera
 - > obuke za krojače tapaciranog namještaja
2. Bolju poziciju i veću konkurentnost preduzeća unaprjeđenjem znanja i sposobnosti menadžmenta preduzeća kroz programe kao što su:
 - > Razvoj liderstva i stručnih vještina u industriji namještaja i prerade drveta.
 - > Finansije i kontrola kvaliteta u industriji namještaja i prerade drveta.
 - > Proizvodni menadžment i planiranje.

Kroz ove programe polaznici se upoznaju s upravljanjem i osiguranjem kvaliteta, procesom certifikacije u drvnoj industriji, upravljanjem okoliša, mapiranjem toka

Dakle, potencijalno najveći problem u ovom trenutku predstavlja nedostatak novih kvalifikovanih radnika svih profila, a koji bi mogli kvalitetno zamijeniti starije iiskusne majstore, tehnologe, inženjere,

vrijednosti, LEAN sistemom i alatima, finasijskim menadžamentom, menadžemntom i organizacijom rada ljudskih resursa itd.

3. Treću grupu programa čine programi namijenjeni za studente, prevashodno arhitekta i dizajnere namještaja, a koji za cilj imaju predstaviti studentima kako izgleda proces proizvodnje namještaja, od ideje do finalnog proizvoda te pružiti uvid u to šta poslodavci očekuju od budućih enterijerista. Na ovaj način studenti imaju priliku upoznati se s veoma važnim komponentama poslovanja o kojima nemaju priliku učiti na fakultetu kao što su: očekivanja kupaca, organizaciona strukutra proizvodnje, stanje na tržištu, mogućnosti izvoza i slično te na licu mjesta vidjeli su savremene mašine i materijale koji se koriste u proizvodnji namještaja.

Na ovaj način pokušava se riješiti jedan od najvećih problema s kojima se suočavaju mladi svršeni srednjoškolci i studenti tehničkih fakulteta, arhitekture i dizajna, a to je nedostatak prakse tokom formalnog školovanja.

Pored ovoga programa svakako treba navesti i programe koje organizuje Agencija za razvoj općine Tešanj – TRA, kroz aktivnosti Centra za obrazovanje odraslih kroz koji se realizuju različiti programi edukacija, a prema potrebama tešanjnske privrede, odnosno lokalnog tržišta rada. Uglavnom je riječ o stručnim programima za CNC operatere, 3D modeliranje, mehanotroničare ...

Centar za obrazovanje odraslih Tešanj ove programe realizuje u saradnji s TRA Agencijom za razvoj općine Tešanj, Mješovitom srednjom školom u Tešnju te Udruženjem poslodavaca Tešanj. Dakle, model koji u punoj mjeri prati i usvaja potrebe i sugestije privrede.

U trenutnim uslovima u sektoru drvoprerade, kvalifikovani i obučeni radnici na svim nivoima su deficitarni. Jednostavno rečeno, nedostaje kompletna lepeza drvoprerađivačkih kadrova: od majstora, tehničara, do rukovodilaca proizvodnje i pogotovo inženjera. Ova situacija zahtijeva hitnu intervenciju u obrazovnom sistemu s ciljem prilagođavanja obrazovnog procesa potrebama drvoprerađivačkog sektora, a da bi se dobili kadrovi koji se po završetku obrazovnog procesa mogu odmah uključiti u proizvodnju.

Kod postojećeg inženjerskog kadra znanje i vještine se često zasnivaju na znanju starijih, iskusnih inženjera, od kojih su mnogi vrlo kompetentni u proizvodno-tehnološkom dijelu. Međutim, problem s ovim kadrom je nivo znanja o novim tehnologijama. S tržištem EU se ne može adekvatno komunicirati bez dobro obučениh inženjera, koji na bazi novih softvera za projektovanje, brzo prilagođavaju proizvodnju potrebama kupaca. Činjenica je da preduzeća u EU i okruženju, konkurencija, već uveliko koristi nove tehnologije i na tome zasnivaju svoju prednost. Mnoga domaća preduzeća bi se usmjeravala u ovom pravcu ali za to nedostaje više međusobne saradnje među lokalnim partnerima: zavodi za zapošljavanje, obrazovanje, visokoškolska zajednica te prije svega privreda čiji input je i najvažniji u cilju prevazilaženja na tržištu rada i zapošljavanja novih kadrova. Ovo je proces ali prethodno navedeni primjeri Sarajeva i Tešnja pokazuju put i način kako se ipak stvari mogu pokrenuti s mrtve tačke.

Iskusni inženjeri se obučavaju, a novi inženjeri školuju za korištenje modernih tehnologija. Saradnja između privrede i obrazovnih institucija u BIH - Univerziteta/ Fakulteta/ srednjih škola nije na zadovoljavajućem nivou. Nedostaje praktični dio nastave za studente i srednjoškolce. Cilj poboljšane saradnje bi bio da srednje škole i institucije za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju obezbjeđuju više kvalifikovanih radnika, a da fakulteti obezbjeđuju više inženjerskog i drugog visokokvalifikovanog

kadra koji nedostaje privredi. Npr. Mašinski fakultet kao OJ Univerziteta u Zenici, između ostalih, ima i katedru za proizvodne tehnologije, katedru za industrijsko inženjstvo i CIM tehnologije, katedru za konstrukcije i CAD tehnologije i u okviru fakulteta uspostavljene su, pored ostalih i laboratorija za inženjerski dizajn LECAD II i laboratorija za obradu rezanjem i alatne mašine. Politehnički fakultet kao OJ Univerziteta u Zenici, ima odsjek građevinarstvo. Mašinski fakultet Univerziteta u Zenici također je prepoznao problematiku drvnog sektora po pitanju nedostatka visokokvalificiranih kadrova te je počeo finaliziranje aktivnosti na uspostavi odsjeka „Dizajn i tehnologije u drvoprerađi“.

4.1.3. Proizvodnja i tehnologija

Što se tiče opremljenosti, oko dvije trećine naših drvoprerađivačkih firmi imaju mašine koja su stare 5-10 godina. S ovom vrstom opreme je trenutno moguće postići željeni kvalitet u proizvodnji. Međutim, za dalji razvoj će biti neophodno osavremenjivanje tehnologije, pogotovo ako se imaju u vidu zahtjevi stranih kupaca po pitanju konstantnog, visokog kvaliteta proizvoda. Ovo, samo po sebi, ne znači potpunu orijentaciju ka CNC mašinama, jer pojedini naši proizvođači svoju konkurentnost upravo baziraju na jeftinoj radnoj snazi i orijentaciji ka radno-intenzivnoj tehnologiji. Takvim proizvođačima je jeftinije da zaposle više radnika na „starim“, jeftinijim mašinama, nego da kupuju novu opremu, za koju treba manje radnika, ali koja mnogostruko više košta. Zbog toga bi od velike koristi bila unaprjeđenja koja se tiču organizovanja proizvodnje, tokova repromaterijala, poboljšanja pojedinih operacija.

Također, većina firmi u drvoprerađi ima problem s projektovanjem i tehničkom pripremom proizvodnje pa zaostaje u toj oblasti za evropskom konkurencijom. Naši drvoprerađivači obično dobijaju proizvod ili sliku proizvoda i na osnovu toga započinju proizvodnju. Osim pojedinih slučajeva, većina preduzeća nije dovoljno osposobljena da tako dobijen „input“ na kvalitetan način pretoči u tehničku dokumentaciju potrebnu da se pripremi proizvodnja. Ponekad se izrada prototipa obavlja na čisto zanatski način, bez kreiranja tehničke dokumentacije. Kod boljih preduzeća, proizvodi se projektuju u AutoCAD-u i tehnički crteži se onda štampaju, ali nije rijedak slučaj da se tehnički crteži i tehnička dokumentacija crtaju ručno. To nerijetko rezultira lošim rješenjima i sporim reagovanjem na zahtjeve kupaca. Neke domaće firme, primjenjuju nove tehnike u projektovanju („SolidWorks“ i parametarsko 3D projektovanje) i ostvaruju dobre rezultate.

Što se tiče dizajna, neke od firmi imaju svoj dizajn, ali je teško očekivati da domaće firme same razvijaju ovaj kapacitet. Najčešća praksa je da se angažuju vanjski dizajneri ili dizajnerske kuće. Međutim i u ovom slučaju firme moraju biti spremne i imati kvalifikovane ljude koji bi na kvalitetan način mogli komunicirati sa dizajnerima.

4.1.4. Snabdijevanje sirovinom

U drvoprerađivačkoj industriji proizvođači koji prave proizvode od punog drveta najveći dio sirovine i poluproizvoda nabavljaju na domaćem tržištu. Mora se naglasiti da je bukva iz BiH u proizvodnji namještaja prepoznatljiva sirovina i to našim proizvođačima dodatno otvara brojna vrata u svijetu. S druge strane, proizvođači pločastog i tapaciranog namještaja uglavnom uvoze poluproizvode potrebne za njihovu proizvodnju.

Postoje značajni problemi u snabdijevanju domaćom sirovinom. Domaći proizvođači imaju probleme vezane za količine isporučenog drveta, njegov kvalitet i kon-

tinuitet isporuke, posebno tokom zime, kada šumska gazdinstva ne isporučuju drvo. Prema izjavama proizvođača, u određenim periodima ne mogu da prihvate zahtjeve kupaca zbog nemogućnosti obezbjeđivanja sirovine.

Uopšteno gledajući, stanje u šumarskom sektoru je prilično neuređeno, tako da često više sirovine dobijaju trgovci koji to drvo, sirovo ili malo prerađeno, izvoze, a ne proizvođači koji to drvo prerađuju i stvaraju dodatnu vrijednost i radna mjesta. Postoje primjeri da prerađivači koji imaju 100 ili više zaposlenih ne mogu sklopiti ugovore, a drvo dobijaju preduzeća koja trguju drvetom i imaju samo 2-3 zaposlena radnika.

To je, sveukupno gledano, jedno haotično i neuređeno stanje. Ako država, kao većinski vlasnik šumskih gazdinstava, želi da se u zemlji stvara dodatna vrijednost, da se stvaraju nova i zadržavaju postojeća radna mjesta, onda će morati da posveti posebnu pažnju uređenju ove oblasti.

Stvari bi ovdje trebalo da budu postavljene tako, da primarni cilj bude to da prioritet u dobijanju sirovine imaju finalni prerađivači i oni koji su u lancu finalnih prerađivača, kao i da imaju povoljnije uslove ili stimulaciju da sirovinu koriste za proizvodnju finalnih proizvoda. Sada je situacija potpuno suprotna. Neka od preduzeća koja izvoze rezanu građu u inostranstvo za to imaju podsticaj kroz subvenciju za izvoz, koja je sada preimenovana u subvenciju za konkurentnost iz čisto administrativnih razloga. Ipak, ako tu rezanu građu prodaju našem finalnom proizvođaču, neće dobiti podsticaj jer se ta prodaja obavlja na domaćem tržištu. U ovakvim okolnostima, potpuno je razumljivo zašto trgovci drvetom i pilane imaju manji interes da snabdijevaju domaćeg finalnog drvoprerađivača i zašto su zainteresovaniji da izvoze.

Stvari bi ovdje trebalo da budu postavljene tako, da primarni cilj bude to da prioritet u dobijanju sirovine... imaju finalni prerađivači

4.1.5. Primjena BAS EN standarda i ocjenjivanje usklađenosti

Proizvođači iz BiH koji žele izvoziti svoje proizvode na tržište EU, nastoje uskladiti svoj proizvod s odgovarajućim normama koje se direktno odnose na proizvod. Potrebno je naglasiti da je Institut za standardizaciju BiH – BAS prepoznao značaj sektora građevinske stolarije te uspostavio poseban tehnički komitet: BAS/ TC 60 Vrata i prozori, koji je odmah po osnivanju usvojio novih 11 EN standarda. Područje rada ovog tehničkog komiteta je standardizacija u području vrata i prozora, prozorskih zaštitnih elementa, okova i viseće fasade izrađene od bilo kojeg pogodnog materijala, uključujući terminologiju, klasifikacije i simbole, dimenzije, metode ispitivanja i specifične zahtjeve.

EU direktive/uredbe predstavljaju sredstvo za harmonizaciju zakona između članica Unije te služe za eliminiranje kontradikcija između nacionalnih zakona država Unije. Proizvođači građevinske stolarije iz BiH se susreću s nizom administrativnih barijera prilikom ispunjavanja zahtjeva za izvoz svojih proizvoda, a zbog neusklađenosti bh. regulative za građevinske proizvode s odgovarajućom EU regulativom (u BiH zakonodavstvo još uvijek nije transponirana Uredba o građevinskim proizvodima CPR 305/2011. Usklađivanje građevinskih proizvoda – građevinske stolarije s Uredbom o građevinskim proizvodima predstavlja jednu od najkomplikiranijih i najskupljih procedura za proizvođače, s obzirom da na prostoru BiH ne postoji akreditirana laboratorija za ispitivanje građevinske stolarije i certifikacijsko tijelo (Napomena: kao NB može biti samo kada BiH stekne status EU kandidata ili u konačnici postane država članica EU).

Postavljanjem CE oznake na proizvod - građevinsku stolariju, bh. proizvodi dobijaju nesmetan pristup tržištima zemalja EU-a, što našim kompanijama nudi mogućnost povećanja izvoza i otvaranja novih radnih mjesta. Međutim, samo postavljanje ovog znaka podrazumijeva posljednji korak kompleksne procedure koju ti

proizvodi moraju zadovoljiti kako bi bili usaglašeni s EN standardima i Uredbom CPR 305/2011. Naime, veliki broj bh. kompanija ima mogućnosti da izvoze ali su im prepreke CE oznaka, FSC, veći troškovi certificiranja proizvoda i dr.

To znači da bh. kompanije moraju izdvojiti velike količine novca za proces ispitivanja građevinske stolarije van granica BiH da bi postavili CE oznaku na svoj proizvod, a time i uskladili svoj proizvod s Uredbom o građevinskim proizvodima CPR 305/2011. Na taj način bh. kompanije ulažu veliku količinu novca koja ide van BiH. Prema informacijama koje smo dobili od bh. kompanija, navodi se da, kada bi se u BiH moglo uraditi potpuno ocjenjivanje usklađenosti proizvoda, uštedili bi oko dvadeset hiljada konvertibilnih maraka, a takođe ističu i da administrativne barijere dodatno usporavaju proces usaglašavanja/usklađivanja.

Naime, velike probleme imaju i na graničnim prijelazima, odnosno na carinama, gdje se zadržavaju zbog preopširne dokumentacije.

4.1.6. Institucionalna podrška razvoju drvoprerade

Bosna i Hercegovina u vanjskoj trgovini mora pozicionirati svoje mjesto i igrati odgovarajuću ulogu na globalnom (Svjetska trgovinska organizacija–WTO), regionalnom (CEFTA, EFTA i SSP) i bilateralnom nivou (ugovori o slobodnoj i preferencijalnoj trgovini, trgovinski sporazumi i sl.). Pristupanje BiH WTO-i, zaključenje SSP-a i ulazak u Zonu slobodne trgovine kroz CEFTA i EFTA, dio su procesa pristupanja BiH u EU što je temeljni dugoročni strateški cilj BiH. Ključni kriterij za pristupanje BiH Evropskoj uniji je sposobnost preduzeća da izdrže konkurentne pritiske na unutarnjem tržištu EU i postojanje tržišne ekonomije u državi. U tom smislu, ključni zadatak svih institucija koje pružaju podršku privredi je jačanje njene konkurentne pozicije. Koordinacija u oblasti infrastrukture kvaliteta je jedan od instrumenata podrške privredi i jačanju njene konkurentnosti, kao i zaštita domaćih potrošača od nekvalitetnih i opasnih proizvoda. Aktivnosti na koordinaciji infrastrukture kvaliteta podrazumijevaju tehničke propise, ocjenjivanje usklađenosti, inspekciju, nadzor nad tržištem, standardizaciju, mjeriteljstvo, akreditaciju, zaštitu proizvođača, kao i sva druga pitanja koja spadaju u domen slobode kretanja roba.

Trenutna situacija u ovoj oblasti je sljedeća:

- > Nepovoljna struktura akreditiranih tijela (ispitne i kalibracione laboratorije, certifikacijska i inspeksijska tijela).
- > Nezadovoljavajuća dinamika preuzimanja relevantnih EU direktiva/uredbi u BiH tehničko zakonodavstvo za industrijske proizvode.
- > Nizak nivo implementacije tehničkih propisa koji se odnose na industrijske proizvode, uključujući ocjenjivanje usklađenosti i nadzor nad tržištem.
- > Neusklađenosti zakonskih propisa na nivou BiH.
- > Značajan broj ispitivanja i certificiranja proizvoda se moraju raditi u državama EU u koje se proizvodi uvoze.

Osim toga, javne institucije za podršku i razvoj privrede:

- > nemaju razrađene konkretne aktivnosti,
- > ne prave finansijske konstrukcije za razvoj prioritarnih projekata.

Uslovi kreditiranja MSP su nepovoljni i realna privreda je opterećena mnogim materijalnim i nematerijalnim obavezama. U cilju većeg plasmana BiH proizvoda u inostranstvu, neophodno je osigurati tačne, provjerene i blagovremene informacije o uvjetima i mogućnostima prodaje u određenoj zemlji. Postoji potreba za uspostavljanjem posebnih odjela za ekonomsku diplomatiju i vanjskotrgovinsku

U tom smislu, ključni zadatak svih institucija koje pružaju podršku privredi je jačanje njene konkurentne pozicije.

promociju u okviru najvažnijih diplomatsko-konzularnih predstavništava, postojećih izvoznih tržišta i tržišta s velikim izvoznim potencijalom. S obzirom da je ovo skupa aktivnost koja zahtijeva velika ulaganja za kontinuirano i učinkovito prisustvo na inostranim tržištima, ona može biti izvršena kroz partnerski odnos Ministarstva vanjskih poslova BiH, Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH i Vanjskotrgovinske komore BiH, ambasada BiH u inostranstvu koje bi mogle biti domaćini i mjesta promocije domaćih proizvoda, a sve u saradnji s trgovinskim i komercijalnim predstavnicima, izvoznih preduzeća. Također bi bilo poželjno da VTK „kreira“ trgovinski informacijski centar koji bi pružao usluge istraživanja tržišta za bh. izvoznike. Ovo je model koji koriste neke od najrazvijenijih EU zemalja, poput Austrije i Danske.

4.1.7. Saradnja između preduzeća

Saradnja između bh. firmi je na niskom nivou. Preduzeća/firme su članovi privrednih komora. VTK BiH, Privredna komora RS i Privredna komora Brčko Distrikta postižu rezultate o uspostavljanju veza između sektora šumarstva i prerade drveta, a pružaju i informacije o potencijalnim novim tržištima. U nekim slučajevima Privredne komore su obezbjeđivale usluge dizajnera i drugu podršku.

Neka od preduzeća su članovi lokalnih udruženja i asocijacija za šumarstvo i obradu drveta. Jedan dio preduzeća smatra da članstvo u privrednim komorama nije korisno i da ona treba da ponude više, posebno u poređenju s privrednim komorama u razvijenim zemljama i njihovim uslugama za privredu.

Na području BiH postoje sljedeća udruženja vezana za drvnu industriju i šumarstvo:

- > Asocijacija drvne industrije i šumarstva pri VTK BiH,
- > Grupacija šumarstva i drvne industrije pri Privrednoj/Gospodarskoj komori FBiH,
- > Udruženje šumarstva i prerade drveta pri Privrednoj komori RS.

Osim toga, na području BiH postoje sljedeći klasteri za drvo:

- > Drvo – Klaster Banja Luka
- > Klaster Drvo – PD Prijedor
- > Udruženje drvni klaster Hercegovina DKH
- > Klaster Drvo – G Gradiška
- > Klaster Drvo Sarajevo

Jedan od rezultata rada klastera u Prijedoru je uvođenje odjeljenja za obradu drveta u srednjoj školi. Članovi klastera uglavnom smatraju da je članstvo u klasterima korisno, ali da postoji prostor za poboljšanje, npr., kada je riječ o zajedničkim nabavkama i slično.

Kod većine ostalih firmi, saradnja je na niskom nivou. Osim nekoliko velikih firmi, većina ostalih su sitne i mnoge stvari neefikasno rade. Proizvođači često kupuju sirovinu svako za sebe, iako bi zajedničkom kupovinom mogli ostvariti veću pregovaračku moć prema državnom šumarskom sektoru. Također, ovo se odnosi i na pristup tržištu za svoje proizvode, gdje u najvećem broju slučajeva naše firme nastupaju pojedinačno.

Postoji i još jedna značajna mogućnost za saradnju kao što je to primjer jednog od većih preduzeća na području RS D. I. „Vrbas“. Ovo preduzeće ima značajne ljudske resurse i tehnološke kapacitete, proizvodnju i prodaju namještaja od punog drveta veću od 13 miliona KM na godišnjem nivou. U ovom trenutku, ova firma se nalazi na prekretnici: da li da se orijentiše na serijsku proizvodnju za jednog velikog kupca ili na više manjih kupaca sa širom lepezom proizvoda. Na raskrsnici su

Proizvođači često kupuju sirovinu svako za sebe, iako bi zajedničkom kupovinom mogli ostvariti veću pregovaračku moć prema državnom šumarskom sektoru.

pitajući se u šta da investiraju i kuda da se kreću.

Ako bi se ovakvo jedno preduzeće orijentisalo na više manjih evropskih kupaca sa širom lepezom proizvoda, onda bi postojale mogućnosti za intenzivniju saradnju s mnogo malih proizvođača, kojima je osnovna prednost velika fleksibilnost i male serije. S druge strane, ovo bi značilo da D. I. „Vrbas“ može manje investirati u svoje kapacitete u odnosu na investiciju za velikoserijsku proizvodnju, jer mnogi mali kapaciteti već postoje. Također, visokoserijska proizvodnja za velikog kupca je „lohn“ posao, u kom su male zarade. Ako bi male firme imale ovako veliku firmu kao lidera, to bi moglo biti obostrano korisna saradnja.

Zbog toga, ima smisla razmišljati o boljem povezivanju preduzeća u drvoprerađivačkom sektoru.

4.2. Drvoprerađivačkom sektoru – gdje želimo stići

KONAČAN REZULTAT	Značajno povećana proizvodnja i dodatna vrijednost polugotovih i gotovih proizvoda drvoprerađivačkom sektoru, povećana zaposlenost i veći plasman proizvoda na EU tržištu
TRŽIŠTE	Preduzeća proaktivno nastupaju na tržištu EU i svoju ponudu prilagođavaju potrebama evropskih kupaca
PROIZVODNJA	Stvoreni kvalitetni kapaciteti za razvoj drvoprerađivačkih proizvoda – projektovanje, tehnički razvoj, priprema proizvodnje, dizajn.
	Poboljšana tehničko-tehnološka opremljenost i povećani proizvodni kapaciteti u većini preduzeća. Povećana proizvodnja koja napreduje od proizvodnje jednostavnih poluproizvoda, ka višem stepenu prerade i većoj dodatnoj vrijednosti.
INSTITUCIJE	Zaključen ACAA sporazuma za drvni sektor. Donešen neophodan zakonodavni okvir i usklađen sa zahtjevima EU regulative. Drvna industrija proglašena strateškom granom privrede s usklađenom izvoznom strategijom BiH. Podrška firmama u korištenju novih tehnologija, snabdijevanju sirovinom. Efektivna infrastruktura kvaliteta i uspostavljena akreditovana laboratorija po BAS EN ISO/IEC 17025 za ispitivanja građevinske stolarije i certifikacijsko tijelo po BAS EN ISO/IEC 17065 pri Agenciji ZEDA
	Obrazovni sistem usklađen s potrebama tržišta rada/privredom - Srednje škole i institucije za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju obezbjeđuju više kvalifikovanih radnika, univerziteti/fakulteti obezbjeđuju više inženjerskog i drugog visokokvalifikovanog kadra. Finansijske institucije obezbjeđuju izvore finansiranja pod povoljnim uslovima, jednakim za sve. Poboljšani poslovni ambijent i stvaranje boljih osnova za poslovanje preduzeća i pokretanja biznisa

4.2.1. Prepreke razvoju drvoprerade

Iz dosadašnje analize postojećeg stanja i projekcija poželjnog budućeg stanja, proizilazi da su najvažnije prepreke ili neostaci koje bi trebalo premostiti između ove dvije pozicije sljedeći:

- > pasivan tržišni nastup naših firmi prema inostranim kupcima;
- > nedostatak kvalifikovanih kadrova, ljudskih resursa – majstora, tehničara i inženjera;
- > neadekvatna tehnologija i ključni procesi;
- > nedovoljna podrška preduzećima u snabdjevanju domaćom sirovinom (trupcima);
- > nedovoljna podrška preduzećima od strane nadležnih institucija BiH u uvođenju BAS EN standarda,
- > nepostojanje akreditirane laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije – prozora i vrata,
- > nepostojanje certifikacijskog tijela u BiH;
- > nedovoljna i neadekvatna podrška preduzećima od strane nadležnih bh. institucija u cilju poboljšanja poslovnog ambijenta;
- > saradnja između bh preduzeća je na niskom nivou.

U narednom tekstu posebno je obrađen i predstavljen svaki uočeni nedostatak, područja djelovanja u cilju otklanjanja nedostataka, ključni akteri i potencijalne intervencije.

4.2.1.1. Pasivan tržišni nastup prema inostranim kupcima

Preduzeća BiH drvne industrije uglavnom se fokusiraju na izvoz. Cilj im je povećanje ugovaranja poslova za evropska i svjetska tržišta. Domaće tržište je premalo i na njega se ne može računati ukoliko želimo da se nastavi dinamičan rast proizvodnje i zaposlenosti u ovoj grani industrije.

Kao što smo vidjeli u analizi, najvažnije tržište za preduzeća drvoprerađivačke industrije je EU, a posebno Njemačka. Najveći problem ovdje je to što naši proizvođači uglavnom čekaju da strani kupac pronade njih, umjesto da aktivno traže kupce. Pronalaženje stranih kupaca je češće rezultat slučajnih kontakata i poznanstava (obično preko naših ljudi u dijaspori), negoli što je to rezultat sistematičnog pristupa istraživanju tržišta.

Njemački i drugi kupci iz Evropske unije, još uvijek, nemaju dovoljno informacija o našim proizvođačima, o njihovim kapacitetima za plasman na tržište EU. S druge strane, kod domaćih proizvođača nema dovoljno znanja o tim tržištima i izvorima informacija koji su važni za pojedina tržišta. Tradicija i sam geografski položaj, odnosno, blizina EU i dobra transportna komunikacija su dobar preduslov za plasman proizvoda drvoprerade, pa tako i građevinske stolarije na tržište EU. Analizom sektora građevinske stolarije, MSP iz oblasti proizvodnje građevinske stolarije, možemo zaključiti da veliki broj naših proizvođača ne mogu da plasiraju svoje proizvode na EU i svjetsko tržište zbog nepotvrđivanja kvaliteta i sigurnosti svojih proizvoda, odnosno dokazivanje o ispunjenosti temeljnih zahtjeva za građevinu, u BiH, a na osnovu Uredbe o građevinskim proizvodima CPR 305/2011. Ovo predstavlja veliki nedostatak koji je potrebno prevazići.

Najveći problem ovdje je to što naši proizvođači uglavnom čekaju da strani kupac pronade njih, umjesto da aktivno traže kupce.

Tabela 6.

ASPEKT	ZAŠTO JE VAŽNO?	UOČENI NEDOSTACI	KLJUČNI AKTERI	PODRUČJA DJELOVANJA I POTENCIJALNE INTERVENCIJE
Pasivan tržišni nastup prema inostranim kupcima				
> Pristup i nastup na tržištu (veći i bolji izvozni aranžmani)	<ul style="list-style-type: none"> > Ključno za dalje poboljšanje > konkurentnosti, povećanje > obima prodaje i zaposlenosti 	<ul style="list-style-type: none"> > kupci iz EU nemaju dovoljno informacija o našim preduzećima, o njihovim kapacitetima za plasman na tržište EU > nedostatak percepcije i znanjao važnosti istraživanja tržišta te nerazvijenost ekonomske predstavničke mreže u inostranstvu > jezička barijera je često problem malih preduzeća > nepostojanje brendova > nepostojanje budžetskih grant shema za podršku razvoju i promociji izvoza > u većini firmi vlasnici/direktori obavljaju glavnu posla u prodaji i ne koriste komercijaliste koji dobro poznaju zahtjeve i uslove tržišta > Nekoordiniranost između institucija na svim nivoima vlasti BiH te nedostatak i neusklađenost razvojnih strategija > (samo Izvorno vijeće BiH nema dovoljno nadležnosti ni ovlaštenja) 	<ul style="list-style-type: none"> > Njemačka privredna komora (AHK) i slična udruženja u EU > GIZ (eksperti i podrška izvozu) > privredna predstavništva > firme s pozitivnim iskustvima > MVP BiH, MVTEO BiH, VTK BiH > Vijeće ministara BiH, > Vijeće za državnu pomoć, 	<ul style="list-style-type: none"> > Ispitivanje izvoznih potencijala drvopredivačkih preduzeća > Kako izvoziti u EU, kako uspostaviti i ojačati veze s preduzećima u EU) > Organizovati događaje na kojim bi se susretale domaće firme i potencijalni strani partneri > Podrška direktnom povezivanju i promociji firmi preko VTK, Privrednih komora, programa GIZ, Njemačke privredne komore > Organizovati događaje za razmjenu iskustava i znanja za menadžment > Edukacija menadžmenta i usposlenika u preduzećima - strani jezici, VTK > Sporazum MVP BiH, MVTEO BiH i VTK BiH o uspostavi posebnog odjela tj. trgovinskog savjetnika DKP-ima u najznačajnijim zemljama (VTK BiH bi osigurala kadrove i sredstva za rad ekonomskih predstavnika) > U primjeni Zakona o državnoj pomoći BiH uključiti finansiranje aktivnosti koje se odnose na promociju, podsticaj i razvoj izvoza > Subvencionirati zajednički nastup BiH kompanija na specijaliziranim ino-sajmovima iz oblasti drvne industrije od strane nadležnih ministarstava > Donošenje nove odluke o Izvornom vijeću BiH i njegova transformacija u Vijeće za konkurentnost i izvoz sa većim nadležnostima i ovlaštenjima, uz osiguravanje ljudskih i finansijskih resursa za njegov rad

4.2.1.2. Nedostatak kvalifikovanih kadrova

Najveći problem ovdje predstavlja nedostatak novih kvalifikovanih radnika, koji bi mogli odgovoriti na potrebe povećanja proizvodnje.

Sektor drvoprerađivačke industrije snažno i kontinuirano raste i potreba za kvalifikovanim i obučenom radnom snagom je sve veća. Najveći problem ovdje predstavlja nedostatak novih kvalifikovanih radnika, koji bi mogli odgovoriti na potrebe povećanja proizvodnje. Ovo predstavlja značajan problem za dalji rast preduzeća iz ovog sektora. Naša prednost po kojoj smo poznati, a to je kvalitet i stručnost radne snage, lako se može izgubiti jer nema kontinuiteta i sistematičnog pristupa u obezbjeđenju novog kadra. U ovakvim uslovima, nedostaje kompletna lepeza drvopredivačkih kadrova: od majstora do rukovodilaca proizvodnje, pogotovo inženjera i stručnjaka za marketing. Ono što obrazovni sistem proizvodi je nedovoljno i bilo bi veoma važno uspostavljanje bliske saradnje između privrede i obrazovnih institucija u cilju prilagođavanja obrazovnog sistema tržištu rada i potrebama privrede. Cilj ove saradnje bi bio da srednje škole i institucije za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju obezbjeđuju više kvalifikovanih radnika, a da visokoškolske institucije obezbjeđuju više inženjerskog i drugog visokokvalifikovanog stručnog kadra koji nedostaje privredi.

Tabela 7.

ASPEKT	ZAŠTO JE VAŽNO?	UOČENI NEDOSTACI	KLJUČNI AKTERI	PODRUČJA DJELOVANJA I POTENCIJALNE INTERVENCIJE
Nedostatak kvalifikovanih kadrova – majstora, tehničara i inženjera				
> ključne vještine – inženjeri	> važni su za razvoj novih proizvoda i korištenje novih tehnologija	> fakultet(i) ne proizvode dovoljno inženjera za potrebe industrije > mala i srednja preduzeća ne zapošljavaju dovoljno inženjera	> mašinski fakulteti > vlasnici /direktori MSP-a	> izgradnja partnerskih odnosa između mašinskih fakulteta (Banjaluka, Sarajevo, Zenica i Bihać), šumarskih fakulteta (Sarajevo, Beograd i Zagreb) i preduzeća > promocija važnosti zaposlenja tehničkih kadrova za postizanje konkurentnosti firme > promovisanje zapošljavanja mladih u drvnoj industriji
> ključne vještine – tehničari i CNC programeri	> tehničari su često oni koji „nose“ proizvodnje	> srednje stručno obrazovanje ne proizvodi tehničare s praktičnim vještinama (uključujući CNC programiranje) > nema dobro organizovane i stalne (praktične) obuke tehničara	> Srednje tehničke škole > centri za obrazovanje odraslih > zainteresovana preduzeća	> iniciranje saradnje i podrška zajedničkim aktivnostima centara za obrazovanje odraslih i preduzeća > iniciranje saradnje i podrška zajedničkim aktivnostima srednjih stručnih škola i preduzeća
> ključne vještine – stolari i CNC operateri	> rast sektora uslovljen raspoloživošću kvalifikovane radne snage	> srednje stručno obrazovanje ne proizvodi majstore s praktičnim vještinama > nema dobro organizovane i stalne (praktične) obuke majstora	> srednje tehničke škole > centri za prekvalifikaciju odraslih > preduzeća zainteresovana da organizuju obuku	iniciranje saradnje i podrška zajedničkim aktivnostima centara za prekvalifikaciju odraslih i preduzeća > iniciranje saradnje i podrška zajedničkim aktivnostima srednjih stručnih škola i preduzeća
> upravljanje ljudskim resursima	> značajan dio konkurentnosti se zasniva na ključnim stručnjacima (inženjerima i majstorima)	> tretman „uravnilovke“ (ne izdvajaju ključne stručnjake) > ključni stručnjaci prelaze u druge firme, odlaze u inostranstvo ili u javni sektor > organizovanje događaja za razmjenu iskustava i znanja za menadžment > konsalting u upravljanju ljudskim resursima > starosna struktura radnika u sektoru drvoprerade je nepovoljna. > nedostatak kadrova je i uzrok manje produktivnosti i samog iskorištenja kapaciteta.	> konsultanti iz ove oblasti	> organizovati događaje za razmjenu iskustava i znanja za direktore > otvoriti mogućnost zakonsalting u upravljanju ljudskim resursima
> potrebe tržišta rada	> rast sektora i konkurentnost preduzeća	> neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, nedostatak vještina, radne snage odgovarajućih kvalifikacija > saradnja između privrede i obrazovnih institucija u BiH - Univerziteta/ Fakulteta/ srednjih škola nije na zadovoljavajućem nivou. Nedostaje praktični dio nastave za studente i srednjoškolce.	> Ministarstvo civilnih poslova BiH, > resorna ministarstva obrazovanja	> usvajanje strategije industrijskog razvoja BiH kako bi se identificirali ključni sektori razvoja (nije usvojena Strategija izvoza BiH) > analiza i reforma nastavnih planova i programa u srednjem i visokom obrazovanju uz aktivno učešće privrede s ciljem zadovoljavanja potreba privrednika za obrazovanim stručnim kadrovima > stvaranje sveobuhvatne strategije za visoko obrazovanje

Pored nove opreme, ovo znači i unaprjeđenja koja se tiču organizovanja proizvodnje, tokova repromaterijala, poboljšanja pojedinih operacija.

4.2.1.3. Neadekvatna tehnologija i ključni procesi

Kao što smo konstatovali u analizi, oko dvije trećine naših drvoprerađivačkih preduzeća radi s opremom starom 7 - 10 godina. S ovom vrstom opreme za sada je moguće postići željeni kvalitet u proizvodnji. Međutim, za daljnji razvoj će biti neophodno osavremenjivanje tehnologije, pogotovo ako se imaju u vidu zahtjevi stranih kupaca po pitanju konstantnog, visokog kvaliteta proizvoda. Pored nove opreme, ovo znači i unaprjeđenja koja se tiču organizovanja proizvodnje, tokova repromaterijala, poboljšanja pojedinih operacija.

Pored toga, potrebne su promjene i po pitanju ključnih poslovnih procesa. U našim preduzećima koja imaju snažan rast, taj rast nije praćen odgovarajućom upravljačkom i organizacionom transformacijom. Mnogi vlasnici preduzeća/direktori imaju ograničena (stručna) znanja, a pošto su često tehničkog profila, posebno im nedostaju marketinška i upravljačka znanja. Neki od njih su svjesni da su postali usko grlo za razvoj firme i da je potrebna transformacija u upravljanju.

Tabela 8.

ASPEKT	ZAŠTO JE VAŽNO?	UOČENI NEDOSTACI	KLJUČNI AKTERI	PODRUČJA DJELOVANJA I POTENCIJALNE INTERVENCIJE
GAP/JAZ – Neadekvatna tehnologija i ključni procesi				
> investicioni kapital za nabavku savremene nove opreme	> oko 2/3 preduzeća imaju potrebu za investiranjem u savremenu opremu i tehnologiju	> skupa kreditna sredstva > nespremnost vlasnika za nove načine pribavljanja kapitala (equity...) > nema fondova rizičnog kapitala	> banke > kreditno-garantni fond > firme s pozitivnim iskustvom > berza	> podrška nabavci neophodne savremene opreme kroz razvojni fond u okviru projekta > obuke i konsalting s temom o pribavljanju investicionog kapitala
> ključni procesi – razvoj, tehnička priprema i industrijski dizajn	> unaprjeđenje postojećih i razvoj novih proizvoda su ključni za nastup na stranim tržištima > smanjenje potrebnog vremena za pripremu i izvođenje proizvodnje, > simulacija i otklanjanje eventualnih problema/grešaka/neusklađenosti > fleksibilnost pri promjenama u zahtjevima kupca	> dominiraju zastarjeli načini projektovanja i pripreme proizvodnje > neke firme su svjesne potrebe za podrškom u ovoj oblasti (kako stručnom, inženjerskom, tako i finansijskom)	> kupci, strani partneri > uspješne firme > Univerziteti/ Mašinski fakulteti > pojedinci/firme koje nude ove usluge > razvojne institucije	> podrška korištenju dostupnih tržišnih informacija (sadašnji zahtjevi kupaca, trendovi na važnim sajmovima, internet i dr.) za unaprjeđenje postojećih i razvoj novih proizvoda > podrška nabavci savremene opreme za razvoj i tehničku pripremu proizvodnje > podrška obuci inženjera i tehničara (CAD/CAPP/CAM/ „SolidWorks“ i druge tehnologije) > podrška jačanju saradnje između Univerziteta, fakulteta, firmi i razvojnih institucija
> ključni procesi – organizovanje proizvodnje	> zbog mogućnosti za povećanje efikasnosti, smanjenje troškova proizvodnje (niže cijene i/ili veći profit) i povećanje kvaliteta > važno prvenstveno za (malobrojne) firme koje se bave proizvodnjom u velikim serijama	> malo interesovanje firmi za ovu oblast (lean production, kaizen,...) > malo eksperata na našem području iz ove oblasti	> firme i eksperti iz okruženja sa dobrim iskustvima u ovoj oblasti > Mašinski fakultet	> obuke i konsalting za organizovanje proizvodnje (LEAN, KAIZEN) > obuke i konsalting za organizovanje proizvodnje u specifičnim oblastima (npr. lakiranje...)

<ul style="list-style-type: none"> > upravljanje i organizacija 	<ul style="list-style-type: none"> > direktori su donosioci odluka, svi operativni poslovi, ali i organizaciona kultura zavise od njih, posebno imajući u vidu (pretpostavku) da malo toga delegiraju > preduzetnički način vođenja firme od strane osnivača postaje ograničenje u rastu firme 	<ul style="list-style-type: none"> > neki vlasnici su svjesni da su postali usko grlo za razvoj firme i da je potrebna transformacija u upravljanju > direktori u potrazi za praktičnim rješenjima, iskustvima i njihovom razmjenom > kod nekih postoji namjera da se nasljednici ozbiljno uključe u vođenje firme, ali u nekim slučajevima nema nasljednika ili, ako ih ima, nisu zainteresovani 	<ul style="list-style-type: none"> > firme koje su uspješno riješile neki problem > organizacije koje imaju iskustva s obukom menadžmenta > sektorski eksperti 	<ul style="list-style-type: none"> > organizacija događaja za razmjenu iskustava i znanja za menadžment > obuke i konsalting o odabranim temama (prema zahtjevima firmi)
---	--	---	--	--

4.2.1.4. Problemi proizvođača u snabdijevanju domaćom sirovinom

Uredbom EUTR995/20101 koja je stupila na snagu 03.03.2013. stavljen su barijere na aktivnosti kojima se ilegalno, bez dokaza o porijeklu, drvo i drveni proizvodi stavljaju na EU tržište. Svi proizvođači drvenih proizvoda koji namjeravaju izvoziti u EU moraju svojim kupcima obezbijediti kompletne informacije o proizvodu uz predočenje objektivnih dokaza da drvo ne potiče iz ilegalnih izvora.

Zakon o šumama, FLEGT - Forest Law Enforcement, Governance and Trade, uspostavljen 2003.godine, u BiH nije usvojen. BiH je bukvalno „prespavala“ ovaj period (u međuvremenu je samo potpisana CITIES konvencija od strane vijeća ministara BiH kao uvod u FLEGT ali se nije išlo dalje), jer nije bilo političke volje da se tada uđe u predviđeni sistem izgradnje partnerstva s EU iza kojega bi stajale Vlade partnerskih zemalja, s usklađenim principima Zakona o šumama i kontrole porijekla drvenih materijala. Tako je kao alternativno rješenje prihvaćeno opredjeljenje na FSC sistem u odnosu na originalni FLEGT kojim bi država uspostavljenom potrebnom infrastrukturu i kontrolama stajala kao garant legalnosti porijekla drvenih materijala. EUTR predviđa sistem analize i otklanjanja rizika porijekla drveta iz ilegalnih izvora kroz DDS - Due Dilligence System koji kao dokaz prihvatljivog i niskog rizika prihvata FSC sistem.

Danas u BiH imamo situaciju da su FSC certificirane JP Šume Republike Srpske a.d. Sokolac, a u Federaciji BiH Šume USK Bosanska Krupa, Šume TK Tuzla i Šume HB Kupres. Šume preostalih 7 kantona u Federaciji BiH još nisu certificirane što stvara velike probleme izvoznima drvnih proizvoda. Pored problema s certifikacijom preostalih šumarstava, koja su imale brojne ponude za sufinansiranje pripreme i same certifikacije, ali ih nisu iskoristile, još je možda i veći problem u javnom sektoru, koji je zadužen za upravljanje šumama, nedostatak jedinstvenog zakona o šumama na nivou Federacije BiH (Napomena: u RS postoji ali se sporadično provodi zbog brojnih slabosti).

Tako danas imamo situaciju da u FBiH nemamo donesen Zakon o Šumama – iako je prošao parlamentarnu proceduru, ali ne i Vijeće naroda FBiH, pa su u međuvremenu Kantoni iskoristili pravni vakum i donijeli kantonalne Zakone o šumama za koje po Ustavu Federacije nisu nadležni, pa praktično imamo na djelu neustavna rješenja.

Šume preostalih 7 kantona u Federaciji BiH još nisu certificirane što stvara velike probleme izvoznima drvnih proizvoda.

Razlozi ovakvog stanja su raspodjela koristi od šuma na nižem nivou, koje je teže kontrolisati pa ima više mogućnosti za nelegalne radnje, a razmjere ovoga su po svim analizama velike i štetne s velikom mogućnosti zloupotreba, a što je protivno EUTR principima u EU.

Nadalje, tu su, prije svega, mala produktivnost i pored višestruko prekobrojnog broja zaposlenih nepotrebni kvalifikacija u šumarstvima, a pred izbore, teškoće u poslovanju i likvidnošću zbog političkih pritisaka za isporuku trgovcima koji je kasnije preprodaju proizvođačima, lično profitiraju, a proizvođačima smanjuju konkurentnost.

Treba reći i objektivan podatak da su cijene trupaca – oblovine veće nego u susjednim zemljama u regionu iako je BiH objektivno bogatija šumskim resursima. Ovdje su potrebni temeljiti rezovi da bi korist od šuma imali ne samo nekolicina „odabranih“ nego cijelo društvo, a kroz povećanje konkurentnosti i otvaranje radnih mjesta u drvoprerađivačima.

U isto vrijeme je u lancu snabdijevanja FSC CoC u BiH certificirano cca 330 firmi što je ogroman uspjeh ali s ograničenim dejstvom jer FSC prava mogu polagati samo na FSC ulaznu sirovinu, a koje nema dovoljno.

Prema svemu navedenom, potrebno je urediti stanje u snabdijevanju drvnom sirovinom od šuma u BiH, tako što bi se snabdijevanje sirovinom drvoprerađivača vršilo u skladu s kriterijima, uz jasnu prednost onima koji zapošljavaju radnike i proizvode od drveta s većim stepenom obrade i većom vrijednosti po jedinici utrošene sirovine.

Većina preduzeća ima problema u snabdijevanju domaćom sirovinom, upravo iz razloga što se sirovina iz šuma BiH ne prodaje prema validno utvrđenim kriterijima, što stvara prostor za različite ilegalne aktivnosti. Česte su izjave direktora i vlasnika preduzeća: „Da imam sigurnost u snabdijevanju sirovinom, zaposlio bih još radnika“.

Tabela 9.

ASPEKT	ZAŠTO JE VAŽNO?	UOČENI NEDOSTACI	KLJUČNI AKTERI	PODRUČJA DJELOVANJA I POTENCIJALNE INTERVENCIJE
Nedovoljna podrška preduzećima od strane nadležnih institucija u snabdjevanju domaćom sirovinom				
> snabdijevanje domaćom sirovinom	<ul style="list-style-type: none"> > izvoz / plasman proizvoda na EU tržište i šire > svaka firma mora posjedovati FSC > povećanje konkurentnosti domaćih proizvođača > otvaranje radnih mjesta u drvoprerađi. 	<ul style="list-style-type: none"> > kašnjenje u implementaciji Uredbe odvetu EUTR995/2010 dovodi u pitanje izvoz u EU > sve šume u BiH još nisu FSC certificirane što stvara velike probleme izvoznima drvenih proizvoda > nema jedinstvenog zakona o šumama na nivou Federacije BiH > raspodjela koristi od šuma na nižem nivou, koje je teže kontrolisati pa ima više mogućnosti za nelegalne radnje > niska produktivnost i konkurentnost proizvođača > cijene trupaca – oblovine veće nego u susjednim zemljama u regionu > prekomjeran izvoz šumskih sortimenata-trupaca > drvna industrija nema status strateške grane privrede, ni poticaje koji su joj potrebni > neusklađen način i uvjeti prodaje šumskih drvnih sortimenata > porijeklom iz javnih šuma u entitetima (U Federaciji BiH nisu utvrđeni odgovarajući kriteriji ni prioriteti) > izvoz proizvoda šumarstva obavljaju trgovačke kompanije 	<ul style="list-style-type: none"> > Vijeće Ministara BiH i entitetske vlade > MVTEO BiH > Parlament BiH > Javna preduzeća šuma u BiH > Nadležna entitetska ministarstva > Kantonalne vlade 	<ul style="list-style-type: none"> > odrediti nadležno tijelo za implementaciju EU Uredbe EUTR na nivou Bosne i Hercegovine > FSC certifikacija preostalih BiH šuma > po hitnom postupku donijeti Zakon o šumama > proglasiti drvnu industriju strateškom granom i uvesti poticaje za kompanije koje se bave višim fazama prerade, posebno za izvoz i zapošljavanje > obaviti reviziju stanja u šumarstvu i aktivirati akcijske planove za suzbijanje nezakonitosti kako bi se uveo red i smanjile ilegalne sječe > usvojiti Kriterije o načinu i uvjetima prodaje šumskih drvnih sortimenata porijeklom iz javnih šuma prema kojima će prioritet u snabdjevanju imati kompanije visokog stepena prerade i izvozne orijentacije (kao u Odluci o načinu i uvjetima prodaje šumskih drvnih sortimenata u RS) > onemogućiti izvoz proizvoda šumarstva kompanijama čija je osnovna djelatnost trgovina

4.2.1.5. Nepostojanje akreditirane laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije i certifikacijskog tijela

Aktuelni Zakoni o građevinskim proizvodima na nivou entiteta RS i FBiH i Zakon o prostornom planiranju i građenju BD, usklađeni su sa starom Direktivom o građevinskim proizvodima 89/106/EEZ koja nije više na snazi. Obaveza BiH proizvođača je da moraju uskladiti proizvod s Uredbom o građevinskim proizvodima CPR 305/2011, koja je stupila na snagu 01.07.2013.godine, a što je samo po sebi nelogično. Da bi preduzeća ispoštovala zahtjeve Uredbe o građevinskim proizvodima CPR 305/2011, odnosno da bi obezbijedili označavanje svojih proizvoda CE oznakom, moraju proći kompletnu proceduru dokazivanja kvaliteta i sigurnosti svojih proizvoda, što uključuje i laboratorijsko ispitivanje građevinske stolarije. Bez dokazivanja svojstava građevinskih proizvoda nije moguće iste stavljati na EU pa i BiH tržište. Usklađivanje s Uredbom CPR 305/2011 predstavlja jednu od najkompliciranijih i najskupljih procedura za proizvođače građevinske stolarije, s obzirom na nepostojanje relevantnih laboratorija za ispitivanje i certifikaciju proizvoda u BiH. To znači da kompanije koje izvoze građevinsku stolariju u EU, moraju izdvojiti veći iznos novca (cca 20.000 KM po proizvodu) za proces ispitivanja u cilju postavljanja CE oznake na proizvod, izvan granica naše zemlje. Značajnu podršku proizvođačima/MSP u pristupu i nastupu na EU tržište može da pruži LIND Laboratorija za ispitivanje sigurnosti proizvoda, kao OJ Zeničke razvojne agencije ZEDA i TechnoPark-om u partnerstvu sa Univerzitetom u Zenici, a kroz rješavanje problematike ispitivanja građevinske stolarije, dostupnosti relevantnim BAS EN standardima, edukacijom kadrova potrebnih za realizaciju procesa kontrole i certifikiranja proizvoda, a u skladu s harmoniziranim tehničkim specifikacijama pod uredbom CPR 305/2011.

Tabela 10.

ASPEKT	ZAŠTO JE VAŽNO?	UOČENI NEDOSTACI	KLJUČNI AKTERI	PODRUČJA DJELOVANJA I POTENCIJALNE INTERVENCIJE
Nedovoljna podrška preduzećima od strane nadležnih institucija BiH u uvođenju BAS EN standarda, nepostojanje akreditirane laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije (prozora i vrata) i certifikacijskog tijela (NB) u BiH				
<ul style="list-style-type: none"> > usklađivanje bh. legislative sa zahtjevima EU tržišta i transponirane u bh. zakonodavstvo Uredbe CPR 305/2011 > uvođenje BAS EN standarda i certificiranje 	<ul style="list-style-type: none"> > izvoz/plasman proizvoda na EU tržište i šire > znak CE je predušlov za izvoz nekih proizvoda > za pojedina tržišta postoje posebni standardi (za Njemačku GS, DIPT,..) 	<ul style="list-style-type: none"> > građevinska regulativa BiH nije usklađena sa Uredbom o građevinskim proizvodima (CPR) 305/2011 > veliki broj malih firmi ima mogućnost da izvozi, ali su im prepreka FSC, CE označavanje > nepovoljna struktura akreditiranih tijela za ocjenjivanje usklađenosti (TOU) u BiH > područje akreditiranja Instituta za akreditiranje BiH – BATA ne obuhvata područje prema standardu EN ISO/IEC 17065 – Ocjenjivanje usklađenosti – Zahtjevi za tijela koja certifikuju proizvode, procese i usluge. > nedostaju domaće laboratorije za ispitivanje i certifikaciju proizvoda (korištenje stranih je skupo, a domaće bi, prema procjenama, svoje usluge mogle nuditi po daleko povoljnijim cijenama) > veći troškovi certificiranja, zbog slanja proizvoda na ispitivanje izvan granica BiH podižu cijenu certificiranja > administrativne barijere dodatno usporavaju proces usaglašavanja/usklađivanja. Naime, MSP imaju velike probleme i na graničnim prijelazima, carinama, gdje se zadržavaju zbog preopširne dokumentacije. > novac koji domaće firme ulažu u ovaj proces, ide van BiH > nabavka BAS EN standarda kod Instituta za standardizaciju BiH – BAS je i pored vidnog truda zaposlenika dosta komplikovana i s puno administriranja 	<ul style="list-style-type: none"> > Savjet ministara, > Vanjskotrgovinska komora, BATA, MVTEO > Institut za mjeriteljstvo > BAS BiH - Institut za standardizaciju BiH > Agencija za nadzor nad tržištem BiH > Univerziteti u BiH > Privredne komore, > Privredna predstavništva, > Firme i experti iz okruženja sa dobrim iskustvima u ovoj oblasti, > Agencija ZEDA sa akreditovanom Laboratorijom za ispitivanje sigurnosti proizvoda LIND (građevinska stolarija) > Certifikacijsko tijelo pri ZEDA-i akreditovano od strane BATA-e prema standardu BAS EN 17065 	<ul style="list-style-type: none"> > Pomoć preduzećima u uvođenju standarda i procesu certifikacije > Transponiranje Uredbe o građevinskim proizvodima (CPR) 305/2011u BiH legislativu > Proširenje područja akreditiranja Instituta za akreditiranje BiH – BATA na područje prema standardu EN ISO/IEC 17065 – Ocjenjivanje usklađenosti – Zahtjevi za tijela koja certifikuju proizvode, procese i usluge. > Uspostavljanje i akreditiranje laboratorije po ISO 17025 za ispitivanja građevinske stolarije - ZEDA/LIND > Uspostavljanje i akreditiranje certifikacijskog tijela po BAS EN 17065 pri ZEDA-i

4.2.1.6. Poslovni ambijent

Institucije za podršku i razvoj bh. privrede nemaju dovoljno dobro prilagođene i razrađene programe i aktivnosti podrške domaćim proizvođačima, posebno izvoznici, tako da je realizacija investicionih programa veoma otežana. U prilogom tome ide i podatak o uslovima kreditiranja u komercijalnim bankama u BiH. Kamatne stope na kredite su daleko više od zemalja u EU tako da ovo ne ide u prilog konkurentnosti naših proizvođača (4 % - 7 % za komercijalne kredite u BiH, dok se u Evropi kamatne stope kreću od 1% - 1,5%)

Preduzeća iz ove oblasti su u dosta nepovoljnijem položaju po pitanju okruženja u kom posluju, u odnosu na evropsku konkurenciju. Za razliku od nas, gradovi, regije i države u EU se bore različitim poticajima i subvencijama da privuku investito-

re, kako bi na njihovoj teritoriji realizovali svoje projekte, zapošljavali stanovništvo i plaćali porez. Zbog toga su uslovi u kojima firme u EU posluju mnogo povoljniji. Kod nas je potpuno suprotna situacija. Postojeća poreska regulativa ukazuje da je realna privreda opterećena mnogim obavezama koje utiču na troškove, pa time i krajnju cijenu proizvoda, a u konačnici i na konkurentnost.

Ovo su samo neki primjeri iz kojih se može zaključiti da je zakonski i institucionalni okvir u kom posluje bh. privreda jako komplikovan, da postoje zamršene i dugačke procedure koje iziskuju mnogo troškova, formalnih i neformalnih i da oni koji donose odluke o tom okviru često ne razumiju uslove po kojima privreda funkcioniše. Ovaj problem mogu da riješe državne institucije kroz bolju politiku poboljšanja poslovnog ambijenta, tj. stvaranje boljih uslova za poslovanje preduzeća.

Ovaj problem mogu da riješe državne institucije kroz bolju politiku poboljšanja poslovnog ambijenta...

Međusobna saradnja većine bh. firmi je na veoma niskom nivou. Boljom međusobnom saradnjom mogli bi ojačati pregovaračku poziciju i prema šumarskom sektoru i prema drugim dobavljačima ali i prema kupcima. Boljom međusobnom saradnjom proizvođači bi mogli imati i bolji i organizovaniji pristup inostranom tržištu za plasman svojih proizvoda.

Tabela 11.

ASPEKT	ZAŠTO JE VAŽNO?	UOČENI NEDOSTACI	KLJUČNI AKTERI	PODRUČJA DJELOVANJA I POTENCIJALNE INTERVENCIJE
Nedovoljna i neadekvatna podrška preduzećima od strane nadležnih bh. institucija u cilju poboljšanja poslovnog ambijenta i GAP/JAZ - Saradnja između firmi na niskom nivou				
> politika poboljšanja poslovnog ambijenta – stvaranje boljih osnova za poslovanje preduzeća i pokretanja biznisa	> izvoz/plasman proizvoda na EU tržište i šire	<ul style="list-style-type: none"> > neusklađenost zakonskih i administrativnih propisa na nivou BiH > neodgovarajuća dinamika usvajanja i nizak nivo implementacije tehničkih propisa koji su preuzeli odgovarajuće Direktive EU, a odnose se na industrijske proizvode, uključujući ocjenjivanje usklađenosti i nadzor nad tržištem > nije potpisan ACAA sporazum s Evropskom unijom, sporazum o međusobnom priznavanju dokumenata iz područja ocjenjivanja usklađenosti. Ovi sporazumi se potpisuju za svaki pojedini građevinski proizvod ili grupu građevinskih proizvoda. Zbog toga se certifikati i svi ostali dokumenti o ocjeni usklađenosti bh. građevinskih proizvoda ne priznaju u inostranstvu. > saradnja između firmi je na niskom nivou > javne institucije za podršku i razvoj privrede nemaju razrađene konkretne aktivnosti, ne prave finansijske konstrukcije za razvoj prioritarnih projekata > nepovoljni uslovi kreditiranja > realna privreda opterećena je mnogim materijalnim i nematerijalnim obavezama 	<ul style="list-style-type: none"> > Vijeće Ministara BiH i entitetske vlade > MVTEO BiH, BATA Institut za akreditiranje, BAS Institut za standardizaciju BiH, Agencija za nadzor nad tržištem BiH – ANNT BiH, VTK, Entitetske privredne komore, nadležna ministarstva > Razvojna banka FBiH, Investiciono razvojna banka RS, EBRD 	<ul style="list-style-type: none"> > Harmonizirati uzajamno neusklađene (entitetske) propise > Uskladiti zakonodavstvo s EU zakonodavstvom u području grupa proizvoda > Funkcionalnija infrastrukturu kvaliteta sektora > Integrirati sektor u unutarnje tržište EU > Potpisivanje i zaključivanje ACAA sporazuma sa Evropskom unijom za drvni sektor > Usvajanje strategije industrijskog razvoja BiH u cilju identifikacije ključnih sektora razvoja > povezivanje firmi u klusterskim organizacijama i udruženjima privrednika, VTK, Privredne komore > MVTEO i nadležna ministarstva trebaju donijeti ekonomske mjere koje će destimulisati izvoz trupaca > Povoljnija kreditna sredstva

5. REGULATORMA PITANJA

5. REGULATORNA PITANJA

5.1. EU Regulatorna

Osnovne definicije

EU zakonodavstvo čine:

- > Ugovori o osnivanju Evropske unije i njenom funkcionisanju,
- > Uredbe, direktive i odluke EU - koje imaju direktan i indirektan uticaj na države članice EU.

Ciljevi utvrđeni EU ugovorima se ostvaruju različitim zakonodavnim aktima. Ti zakonodavni akti uključuju uredbe, direktive, odluke, preporuke i mišljenja. Određeni su obavezujući, a drugi nisu. Neki vrijede za sve države članice, a neki samo za pojedine.

Uredba - obavezujući zakonodavni akt koji se mora u cjelosti primjenjivati u čitavoj Evropskoj uniji.

Direktiva - obavezujući zakonodavni akt kojim se utvrđuje cilj koji sve države članice EU moraju ostvariti. Međutim, svaka država samostalno odlučuje o načinu na koji će ostvariti taj cilj.

Odluka - obavezujuća je za one kojima je upućena (npr. država članica EU ili pojedinačno preduzeće) i direktno se primjenjuje.

Preporuka - nije obavezujuća. Preporukom se institucijama omogućava da iznesu svoje tačke gledišta i predlože način djelovanja, a da se pritom ne nameću nikakve pravne obaveze onima kojima je upute.

Mišljenje - instrument kojim se institucijama omogućava da daju neobavezujuću izjavu bez nametanja ikakve pravne obaveze onima kojima je upućeno. Mišljenje nije obavezujuće. Mogu ga izdati glavne institucije EU (Komisija, Vijeće, Parlament), Odbor regija te Evropski privredni i socijalni odbor. Tokom izrade zakonodavstva, odbori daju mišljenje sa svog specifičnog regionalnog ili privrednog i socijalnog stanovišta.

EU zakonodavstvo ima jednaku snagu kao i nacionalno zakonodavstvo te se njime dodjeljuju prava i obaveze nadležnim tijelima u svakoj državi članici, osobama i preduzećima. Nadležna tijela u svakoj državi članici odgovorna su za prijenos EU zakonodavstva u svoje nacionalno zakonodavstvo, njegovu ispravnu primjenu te moraju garantovati prava građana u okviru tog zakonodavstva.

Proizvodi koji su usklađeni s evropskim zakonodavstvom, slobodno cirkulišu na jedinstvenom EU tržištu. Funkcionalno jedinstveno EU tržište podstiče konkurenciju i trgovinu, poboljšava efikasnost, podiže kvalitet i pomaže smanjenju troškova. Evropsko jedinstveno tržište je jedan od najvećih postignuća EU što je podstaklo ekonomski rast i olakšalo svakodnevni život evropskih kompanija i potrošača. Jedan od ciljeva Evropske komisije je da pomogne povećanje konkurentnosti građevinskog sektora.

EU zakonodavstvo ima jednaku snagu kao i nacionalno zakonodavstvo te se njime dodjeljuju prava i obaveze nadležnim tijelima u svakoj državi članici, osobama i preduzećima.

Građevinski proizvodi

Građevinska industrija je vrlo važna za ekonomiju EU. Sektor obezbjeđuje 18 miliona direktnih radnih mjesta i doprinosi oko 9% BDP-a Evropske unije. Također, stvara nova radna mjesta, doprinosi ekonomskom rastu, i nudi rješenja za društvene, klimatske i energetske izazove. Do 95% kompanija iz oblasti građevinarstva i arhitekture su mikro-preduzeća ili mala i srednja preduzeća (MSP). Građevinski proizvodi utiču na svojstva građevina uzimajući u obzir sigurnost, zdravlje, ekološka svojstva i energetska efikasnost. Održiva upotreba resursa se odnosi na recikliranje, trajnost i upotrebu ekološki kompatibilnih materijala. Cilj Evropske komisije je da pomogne povećanju konkurentnosti građevinskog sektora kroz osiguranje potpune implementacije **Uredbe o građevinskim proizvodima (EU) br. 305/2011 (Construction Products Regulation - CPR)**, u daljem tekstu – **Uredba (CPR)**². Uredba (CPR) je stupila na snagu 01.07.2013. godine, ima obaveznu primjenu na teritoriji Evropske unije, praktično zamenjuje **Direktivu o građevinskim proizvodima (89/106/EEZ - CPD)**, u daljem tekstu **Direktiva (CPD)**³, pruža pojašnjenja koncepta i načina dolaska do CE oznake za građevinske proizvode i uvodi pojednostavljene procedure koje imaju za cilj smanjenje troškova preduzeća, posebno malih i srednjih.

Delegirane Uredbe Komisije (EU) koje regulišu oblast građevinskih proizvoda unutar Uredbe (CPR) su:

- > **Delegirana Uredba Komisije (EU) br. 1062/2013**⁴ o formatu evropske tehničke ocjene za građevinske proizvode - postizanje dovoljne fleksibilnosti za prikaz svojstava proizvoda u evropskoj tehničkoj ocjeni kako bi proizvođač neometano i precizno mogao navesti ta svojstva u svojoj izjavi o svojstvima građevinskih proizvoda.
- > **Delegirana Uredba Komisije (EU) br. 157/2014**⁵ o uslovima za objavu Izjave o svojstvima građevinskih proizvoda na web-stranicama.
- > **Delegirana Uredba Komisije (EU) br. 568/2014**⁶ o izmjeni priloga V Uredbe (CPR) koji se odnosi na ocjenjivanje i provjeru trajnosti svojstava građevinskih proizvoda -olakšanje rada proizvođača i tijela za ocjenjivanje i provjeru trajnosti svojstava građevinskih proizvoda, smanjivanje administrativnog opterećenja i pojašnjenje tumačenja Uredbe (CPR).
- > **Delegirana Uredba Komisije (EU) br. 574/2014**⁷ o izmjeni priloga III Uredbe (CPR) koji se odnosi na model koji će se koristiti za izradu Izjave o svojstvima o građevinskim proizvodima –omogućavanje fleksibilnosti koju zahtijevaju različite vrste građevinskih proizvoda i različiti proizvođači i pojednostavljenje Izjave o svojstvima.
- > **Delegirana Uredba Komisije (EU) 2016/364**⁸ o klasifikaciji reakcije na požar građevinskih proizvoda u skladu sa Uredbom (CPR).

Usklađena pravila za plasman građevinskih proizvoda na EU tržište i zajednički tehnički jezik za ocjenjivanje svojstava građevinskih proizvoda, propisani su Uredbom (CPR).

2 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011R0305>

3 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31989L0106>

4 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R1062>

5 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0157>

6 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0568>

7 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0574>

8 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0364>

5.2. Uredba CPR

Područje primjene

Uredbom (CPR) se propisuju uslovi za stavljanje na tržište i stavljanje na raspolaganje na tržište EU građevinskih proizvoda utvrđivanjem usklađenih pravila o načinu izražavanja svojstava građevinskih proizvoda u odnosu na njihove bitne karakteristike i upotrebu CE oznake na navedenim proizvodima. Uredba (CPR) se primjenjuje na područje proizvoda koji je naveden u Tabeli.

Tabela 11. - Područje proizvoda

ŠIFRA PODRUČJA	PODRUČJE PROIZVODA
1.	Predgotovljeni obični/lagani/autoklavirani porasto betonski proizvodi.
2.	Vrata, prozori, zaklopci, ulazna vrata i srodni proizvodi.*
3.	Membrane, uključujući nanijete u tekućem stanju i sklopovi (za kontrolu vode i/ili vodene pare).
4.	Proizvodi za toplinsku izolaciju. Spregnuti izolacijski sklopovi/sustavi.
5.	Konstruktivski ležajevi. Svornjaci za konstrukcijske zglobove
6.	Dimnjaci, dimovodi i posebni proizvodi.
7.	Gipsani proizvodi.
8.	Geotekstili, geomembrane i srodni proizvodi.
9.	Ovješene fasade/obloge/zabrtvljene staklene konstrukcije.
10.	Pričvršćena protupožarna oprema (požarni alarmi/detektor, proizvodi za kontrolu i suzbijanje eksplozije).
11.	Sanitarni uređaji.
12.	Pričvršćena prometna oprema: cestovna oprema.
13.	Proizvodi od konstrukcijskog drveta/elementi i pomoćni dijelovi.
14.	Paneli na osnovi drveta i elementi.
15.	Cement, građevinska vapna i druga hidraulička veziva.
16.	Čelik za armiranje i prednapinjanje betona (i pomoćni dijelovi).Sklopovi za naknadno napinjanje.
17.	Zidovi i srodni proizvodi. Zidni elementi, malteri i pomoćni dijelovi.
18.	Proizvodi za inženjerstvo otpadnih voda.
19.	Podne obloge.
20.	Konstruktivski metalni proizvodi i pomoćni dijelovi.
21.	Završni proizvodi unutarnjih i vanjskih zidova i plafona. Sklopovi unutarnjih pregrada.
22.	Krovni pokrovi, krovni svjetlici, krovni prozori i pomoćni proizvodi.Krovni sklopovi.
23.	Proizvodi za gradnju cesta.
24.	Agregati.
25.	Građevni adhezivi.
26.	Proizvodi srodni s betonom, mortom i injekcijskom masom.
27.	Uređaji za grijanje prostora.
28.	Cijevi, spremnici i pomoćni dijelovi koji nisu u dodiru s vodom namijenjenom za ljudsku potrošnju.
29.	Građevni proizvodi u dodiru s vodom namijenjenom za ljudsku potrošnju.
30.	Proizvodi od ravnog stakla, profiliranog stakla i staklenih blokova.
31.	Kabli za struju, kontrolu i komunikacije.
32.	Brtvila za spojeve.
33.	Proizvodi za pričvršćenje.
34.	Sklopovi i jedinice zgrada i predgotovljeni elementi.
35.	Proizvodi za zaustavljanje požara, brtvljenje i zaštitu od požara. Proizvodi za usporavanje požara.

Napomena!

Fokus naše Analize su građevinski proizvodi: vrata, prozori, zaklopci, ulazna vrata i srodni proizvodi.

Definicije

Definicije pod Uredbom (CPR) su:

1. **„Građevinski proizvod”** znači svaki proizvod ili sklop koji je proizveden i stavljen na tržište radi stalne ugradnje u građevinu ili njene dijelove te čija svojstva imaju uticaj na svojstva građevine s obzirom na osnovne zahtjeve za građevinu;
2. **„Sklop”** znači građevinski proizvod koji je na tržište stavio pojedini proizvođač kao skup od najmanje dva odvojena dijela koje treba postaviti zajedno da bi se ugradili u građevinu;
3. **„Građevina”** znači zgrada i inženjerska građevina;
4. **„Bitne karakteristike”** znači one karakteristike građevinskog proizvoda koje se odnose na osnovne zahtjeve za građevinu;
5. **„Svojstvo građevinskog proizvoda”** znači svojstvo koje se odnosi na odgovarajuće bitne karakteristike, izražene nivoom ili razredom ili opisno;
6. **„Nivo”** znači rezultat ocjenjivanja svojstva građevinskog proizvoda koji se odnosi na njegove bitne karakteristike, izražene brojčanom vrijednošću;
7. **„Razred”** znači raspon nivoa, ograničen minimalnom i maksimalnom vrijednošću svojstva građevinskog proizvoda;
8. **„Granični nivo”** znači minimalni ili maksimalni nivo bitne karakteristike građevinskog proizvoda;
9. **„Vrsta proizvoda”** znači skup reprezentativnih nivoa ili razreda svojstava građevinskog proizvoda, koji se odnosi na njegove bitne karakteristike, proizvedenog upotrebom datih kombinacija sirovina ili drugih elemenata u nekom određenom proizvodnom procesu;
10. **„Usklađene tehničke specifikacije”** znači usklađeni standardi i evropski dokumenti za ocjenjivanje;
11. **„Usklađeni standard ”** znači standard koji je usvojen od strane jednog od evropskih tijela za standardizaciju popisanih u Prilogu I. **Direktive 98/34/EZ**⁹ na osnovu zahtjeva koji je izdala Komisija u skladu s članom 6. te Direktive;
12. **„Evropski dokument za ocjenjivanje”** znači dokument koji je donijela organizacija TAB-ova (Tijela za tehničko ocjenjivanje) u svrhu izdavanja evropskih tehničkih ocjena;
13. **„Evropska tehnička ocjena”** znači dokumentirana ocjena svojstava građevnog proizvoda koja se odnosi na bitne karakteristike u skladu s odgovarajućim evropskim dokumentom za ocjenjivanje;
14. **„Namjeravana upotreba”** znači namjeravana upotreba građevinskog proizvoda, kako je određeno u primjenjivoj usklađenoj tehničkoj specifikaciji;
15. **„Specifična tehnička dokumentacija”** znači dokumentacija kojom se dokazuje da su metode u okviru primjenjivog sistema ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava zamijenjene drugim metodama, uz uvjet istovrijednosti rezultata dobivenih tim drugim metodama s rezultatima dobivenima ispitnim metodama iz odgovarajućeg usklađenog standarda;

16. **„Stavljanje na raspolaganje na tržište”** znači svaka isporuka građevinskog proizvoda za distribuciju ili upotrebu na tržištu Unije u okviru trgovačke djelatnosti s plaćanjem ili bez plaćanja;
17. **„Stavljanje na tržište”** znači prvo stavljanje na raspolaganje građevinskog proizvoda na tržište Unije;
18. **„Privredni subjekt”** znači proizvođač, uvoznik, distributer ili ovlaštenu predstavnik;
19. **„Proizvođač”** znači svaka fizička ili pravna osoba koja proizvodi građevinski proizvod ili koja je takav proizvod osmislila ili proizvela i trguje tim proizvodom pod svojim imenom ili pečatom;
20. **„Distributer”** znači svaka fizička ili pravna osoba u nabavnom lancu, koja nije proizvođač ili uvoznik, koja je građevinski proizvod stavila na raspolaganje na tržište;
21. **„Uvoznik”** znači svaka fizička ili pravna osoba s poslovnim nastanom unutar Unije koja građevinski proizvod iz treće zemlje stavlja na tržište Unije;
22. **„Ovlaštenu predstavnik”** znači svaka fizička ili pravna osoba s poslovnim nastanom unutar Unije koja je dobila pisano ovlaštenje od proizvođača da s posebnim zadacima djeluje u njegovo ime.
23. **„Povlačenje”** znači svaka mjera u nabavnom lancu kojoj je cilj spriječiti stavljanje na raspolaganje građevinskog proizvoda na tržište;
24. **„Opoziv”** znači svaka mjera kojoj je cilj postići povrat građevinskog proizvoda koji je krajnjem korisniku već stavljen na raspolaganje;
25. **„Ovlašćivanje”** ima značenje koje joj je dodijeljeno **Uredbom (EZ) br. 765/2008**¹⁰;
26. **„Kontrola tvorničke proizvodnje”** znači dokumentirana, stalna i unutrašnja kontrola proizvodnje u tvornici, u skladu s odgovarajućim usklađenim tehničkim specifikacijama;
27. **„Mikropreduzeće”** znači mikropreduzeće kako je definisano Preporukom Komisije od 6. maja 2003. godine u vezi s definisanjem mikropreduzeća, malih i srednjih preduzeća (14);
28. **„Životni ciklus”** znači uzastopne i međusobno povezane faze vijeka građevinskog proizvoda, od dobave sirovina ili stvaranja iz prirodnih izvora do trenutka njegovog konačnog odlaganja.

Uklanjanje tehničkih prepreka u području izgradnje isključivo se može postići donošenjem usklađenih tehničkih specifikacija za potrebe ocjenjivanja svojstva građevinskih proizvoda. Kada govorimo o građevinskim proizvodima, osnovu za pripremu standardizacijskih ovlaštenja i usklađenih tehničkih specifikacija čine osnovni zahtjevi za građevine i bitne karakteristike građevinskih proizvoda.

Osnovni zahtjevi za građevine i bitne karakteristike građevinskih proizvoda

Članom 3. Uredbe (CPR) definisani su osnovni zahtjevi za građevine i bitne karakteristike građevinskih proizvoda kako slijedi:

10 <http://eur-lex.europa.eu>

1. Osnovni zahtjevi za građevine utvrđeni su u Prilogu I Uredbe (CPR);
2. Bitne karakteristike građevinskih proizvoda propisuju se u usklađenim tehničkim specifikacijama u vezi s osnovnim zahtjevima za građevine;
3. Za posebne grupe građevinskih proizvoda obuhvaćene usklađenim standardom, Komisija EU utvrđuje, prema potrebi i u vezi s njihovom namjeravanom upotrebom, kako je definisano u usklađenim standardima, pomoću delegiranih akata u skladu s članom 60. Uredbe (CPR), one bitne karakteristike za koje proizvođač objavljuje svojstva proizvoda u trenutku njegovog stavljanja na tržište.

Komisija EU utvrđuje, prema potrebi, pomoću delegiranih akata u skladu s članom 60. Uredbe (CPR), granične nivoe za svojstva u vezi s bitnim karakteristikama koje je potrebno objaviti.

Korištenjem usklađenih tehničkih specifikacija Uredbe (CPR), proizvođačima građevinskih proizvoda omogućeno je sastavljanje **Izjave o svojstvima i postavljanje CE oznake** na građevinski proizvod kada se isti stavlja na EU tržište.

Izjava o svojstvima (Declaration of Performance - DoP)

Izjava o svojstvima je ključni dio Uredbe (CPR). Ona pruža informacije o svojstvima proizvoda. U skladu s Poglavljem II, Član 4. Uredbe (CPR) pod Izjavom o svojstvima definisano je sljedeće:

1. U slučaju kada je građevinski proizvod obuhvaćen usklađenim standardom ili je u skladu s evropskom tehničkom ocjenom koja je za njega izdata, proizvođač sastavlja Izjavu o svojstvima u slučaju kada takav proizvod stavlja na tržište.
2. U slučaju kada je građevinski proizvod obuhvaćen usklađenim standardom ili je u skladu s evropskom tehničkom ocjenom koja je za njega izdata, podaci o njegovim svojstvima, u bilo kojem obliku, u vezi s bitnim karakteristikama definisanim u primjenjivoj usklađenoj tehničkoj specifikaciji, smiju se pružiti samo ako su uključeni i pobliže naznačeni u Izjavi o svojstvima, osim u slučaju kada, u skladu sa Članom 5., Izjava o svojstvima nije sastavljena.
3. Sastavljanjem Izjave o svojstvima, proizvođač preuzima odgovornost za usklađenost građevinskog proizvoda s takvim objavljenim svojstvima. U nedostatku objektivnih dokaza koji bi dokazali suprotno, države članice obavezne su prihvatiti Izjavu o svojstvima koju je proizvođač sastavio kao tačnu i pouzdanu.

Sadržaj Izjave o svojstvima prema Poglavlju II, Član 6. Uredbe (CPR) je definisan kako slijedi:

Izjavom o svojstvima izražava se svojstvo građevinskih proizvoda u vezi s bitnim karakteristikama tih proizvoda u skladu s relevantnim usklađenim tehničkim specifikacijama. Izjava o svojstvima posebno mora sadržavati sljedeće podatke:

- a) uputu na vrstu proizvoda za koji je Izjava o svojstvima sastavljena,
- b) sistem ili sisteme ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava građevinskog proizvoda, kako je utvrđeno u Prilogu V,
- c) referentni broj i datum izdavanja usklađenog standarda ili evropske tehničke ocjene koji se koristi prilikom ocjenjivanja svake bitne karakteristike,

d) prema potrebi, referentni broj upotrijebljene specifične tehničke dokumentacije i zahtjeve za koje proizvođač tvrdi da su u skladu s proizvodom.

Nadalje, Izjava o svojstvima također sadrži:

- a) namjeravanu upotrebu ili upotrebe građevinskog proizvoda u skladu s primjenjivim usklađenim tehničkim specifikacijama;
- b) popis bitnih karakteristika, kako je utvrđeno u usklađenim tehničkim specifikacijama za objavljenu namjeravanu upotrebu ili upotrebe;
- c) svojstvo barem jedne bitne karakteristike građevinskog proizvoda koja je relevantna za objavljenu namjeravanu upotrebu ili upotrebe;
- d) prema potrebi, svojstvo građevinskog proizvoda, izraženo nivoima, razredima ili opisno, prema potrebi zasnovano na izračunu u vezi s njegovim bitnim karakteristikama utvrđenima u skladu s Članom 3. stav 3,
- e) svojstvo bitnih karakteristika građevinskog proizvoda koje se odnose na namjeravanu upotrebu ili upotrebe, uzimajući u obzir odredbe o namjeravanoj upotrebi ili upotrebama, u slučaju kada proizvođač namjerava proizvod staviti na raspolaganje na tržištu,
- f) za navedene bitne karakteristike za koja nisu objavljena svojstva, slova „NPD” - bez utvrđenog svojstva (engl. No Performance Determined);
- g) u slučaju kada je za taj proizvod izdata evropska tehnička ocjena, svojstvo građevinskog proizvoda izraženo nivoima, razredima ili opisno, u vezi sa svim bitnim karakteristikama sadržanim u odgovarajućoj evropskoj tehničkoj ocjeni.

Izjavu o svojstvima potrebno je sastaviti koristeći model utvrđen u Prilogu III. Podatak naveden u Članu 31. ili, ovisno o slučaju, u Članu 33. Uredbe (EZ) br. 1907/2006, poznate pod nazivom -REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals), potrebno je navesti zajedno s Izjavom o svojstvima.

Napomene:

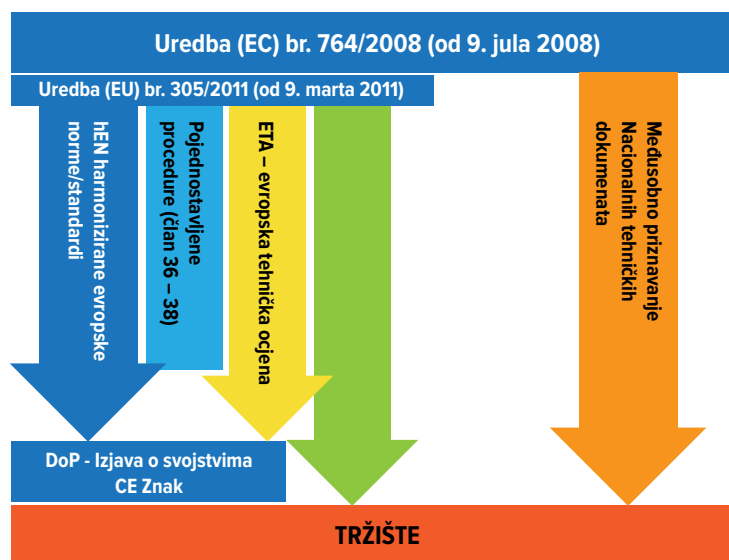
Odstupanja od sastavljanja Izjave o svojstvima definisana su u Članu 5. Poglavlja II Uredbe (CPR).

- > Dostava Izjave o svojstvima definisana je Članom 7. Poglavlja II Uredbe (CPR).
- > Na osnovu sastavljene Izjave o svojstvima proizvoda, proizvođač pristupa izradi i postavljanju **CE oznake** na građevinski proizvod.

5.3. CE oznaka

CE oznaka je skraćena izraza iz francuskog jezika **Conformité Européenne** (engl. **European Conformity**), koji u prevodu znači Evropska usaglašenost. Uvođenjem CE označavanja u svoje zakonodavstvo, Evropska Unija je razvila inovativni instrument za uklanjanje barijera u prometu dobara i zaštitu javnog interesa. CE oznaka je ključni indikator da je proizvod usaglašen s evropskim zakonodavstvom i da mu je omogućen nesmetan promet na evropskom tržištu. Proizvodi koji su proizvedeni van EU, a posjeduju CE oznaku, također imaju pravo na nesmetan promet na evropskom tržištu. Stavljanjem CE oznake na proizvod, proizvođač izjavljuje da je zadovoljio sve zahtjeve za dobivanje CE oznake. Proizvođači igraju

ključnu ulogu u osiguravanju da su proizvodi stavljeni na jedinstveno tržište EEA sigurni. Oni su odgovorni da provjere da li njihovi proizvodi zadovoljavaju EU zahtjeve sigurnosti, zdravlja i zahtjeve za zaštitu životne sredine. Odgovornost proizvođačaje da izvrši ocjenjivanje usklađenosti, napravi tehničku dokumentaciju i postavi znak usklađenosti na proizvodu. Tek tada se ovaj proizvod može staviti na tržište EEA. Na Slici 1. dolje, prikazani su “putevi “ koji se mogu koristiti do stavljanja proizvoda na EU tržište.

Slika 1 - Putevi za stavljanje proizvoda na EU tržište

Ako ste proizvođač, morate pratiti sljedećih šest koraka da postavite CE oznaku na svoj proizvod:

1. Identificirajte primjenjivu direktivu (e)¹¹ i usklađene standarde¹²,
2. Provjerite specifične zahtjeve za proizvod,
3. Utvrdite da li je potrebno nezavisno ocjenjivanje usklađenosti¹³ od strane prijavljenog tijela,
4. Testirajte proizvod i provjerite njegovu usklađenost,
5. Izradite i držite na raspolaganju potrebnu tehničku dokumentaciju,
6. Postavite CE oznaku¹⁴.

Ovih šest koraka se mogu razlikovati po proizvodima pošto se postupak za ocjenu usklađenosti razlikuje. Proizvođači ne smiju postaviti CE oznaku na proizvode koji ne spadaju u područje jedne od direktiva koje predviđaju njegovo postavljanje. Za proizvode koji predstavljaju veći sigurnosni rizik, sigurnost se ne može provjeravati samo od strane proizvođača. U ovim slučajevima, nezavisna organizacija, posebno prijavljeno tijelo imenovano od strane nacionalnih vlasti, mora izvršiti sigurnosnu provjeru.

11 <http://www.newapproach.org/Directives/DirectiveList.asp>

12 https://ec.europa.eu/growth/single-market/european-standards_en

13 https://ec.europa.eu/growth/single-market/goods/building-blocks/conformity-assessment_en

14 https://ec.europa.eu/growth/single-market/ce-marking_en

Proizvođač može postaviti CE oznaku na proizvod samo jednom. Zahtjevi za CE oznaku definisani su u Članu 8., Poglavlja II, Uredbe (CPR) kako slijedi:

1. Na CE oznaku se primjenjuju opća načela utvrđena u Članu 30. Uredbe (EZ) br. 765/2008.
2. CE oznaka se postavlja na one građevinske proizvode za koje je proizvođač sastavio Izjavu o svojstvima u skladu s Članovima 4. i 6. Ako proizvođač nije sastavio Izjavu o svojstvima u skladu s Članovima 4. i 6., CE oznaka se ne smije postaviti. Ako proizvođač postavi ili kada je za proizvođača postavljena CE oznaka, tada on pokazuje da preuzima odgovornost za usklađenost građevinskog proizvoda s objavljenim svojstvom, kao i za usklađenost sa svim primjenjivim zahtjevima propisanim u Uredbi (CPR) i u drugom relevantnom usklađenom zakonodavstvu Unije kojim se predviđa njeno postavljanje. Pravila postavljanja CE oznake predviđena drugim relevantnim usklađenim zakonodavstvom Unije primjenjuju se ne dovodeći u pitanje ovaj stav.
3. Za svaki građevinski proizvod obuhvaćen usklađenim standardom ili za koji je izdata evropska tehnička ocjena, CE oznaka predstavlja jedinu oznaku kojom se potvrđuje usklađenost građevinskog proizvoda s objavljenim svojstvom u vezi s bitnim karakteristikama obuhvaćenim tim usklađenim standardom ili evropskom tehničkom ocjenom. S tim u vezi, države članice ne uvode u nacionalne mjere nikakva upućivanja na oznake kojima se potvrđuje usklađenost s objavljenim svojstvima u vezi s bitnim karakteristikama obuhvaćenim usklađenim standardom, osim CE oznake, ili se navedena upućivanja moraju povući.
4. Država članica ne zabranjuje niti sprječava, unutar svog područja ili na području pod njenom odgovornošću, stavljanje na raspolaganje na tržište ili upotrebu građevinskih proizvoda koji nose CE oznaku, ako objavljena svojstva odgovaraju zahtjevima za takvu upotrebu u navedenoj državi članici.
5. Država članica garantuje da upotrebu građevinskog proizvoda koji nosi CE oznaku neće omesti pravila ili uvjeti koje nametnu javna tijela ili privatna tijela koja djeluju kao javna preduzeća ili koja djeluju kao javna tijela na osnovu monopolskog položaja ili na osnovu javnog ovlaštenja, u slučaju kada objavljena svojstva odgovaraju zahtjevima takve upotrebe u navedenoj državi članici.
6. Metode koje države članice koriste u svojim zahtjevima za građevinske proizvode te u svojim nacionalnim propisima u vezi s bitnim karakteristikama građevinskih proizvoda moraju biti u skladu s usklađenim standardima.

Prilikom postavljanja CE oznake na građevinske proizvode, proizvođači se moraju voditi pravilima i uslovima za postavljanje CE oznake definisanim Članom 9. Poglavlja II Uredbe (CPR) kako slijedi:

1. CE oznaku potrebno je postaviti na vidljiv, čitljiv i neizbrisiv način na građevinski proizvod ili etiketu pričvršćenu na njega. U slučaju kada gore navedeno zbog prirode proizvoda nije moguće ili nije opravdano, oznaka se postavlja na ambalažu ili na popratne dokumente.
2. CE oznaka popraćena je s najmanje dva posljednja broja godine u kojoj je prvi put bila postavljena, imenom i registrovanom adresom proizvođača ili identifikacijskom oznakom kojom se jednostavno i bez ikakve dvojbe omogućava identifikacija imena i adrese proizvođača, jedinstvenom identifi-

cijskom oznakom vrste proizvoda, referentnim brojem Izjave o svojstvima, nivoom ili razredom objavljenog svojstva, uputom na usklađenu tehničku specifikaciju koja se primjenjuje, identifikacijskim brojem prijavljenog tijela i ako je to primjenjivo, namjeravanom upotrebom kako je propisano usklađenom tehničkom specifikacijom koja se primjenjuje.

3. CE oznaka postavlja se prije nego što je građevinski proizvod stavljen na tržište. Može biti popraćena grafičkom ili bilo kojom drugom oznakom kojom je jasno označen poseban rizik ili upotreba.

NAPOMENA 1: Pravila CE označavanja su se promijenila od 1. jula 2013. godine.

Kako bi preduzeća, posebno mala i srednja, mogla prikupiti pouzdane i tačne informacije o zakonu koji je na snazi unutar određene države članice EU u kojoj svoje proizvode namjeravaju staviti na tržište ili ih staviti na raspolaganje na tržištu, države članice EU trebaju imenovati kontaktne tačke za građevinske proizvode.

5.4. Kontaktne tačke za građevinske proizvode

Uredbom (CPR) pod Članom 10., Poglavlje II, definisani su zahtjevi za kontaktne tačke kako slijedi:

1. Države članice EU određuju kontaktne tačke za građevinske proizvode u skladu s Članom 9. Uredbe (EZ) br. 764/200815.
2. Članovi 10. i 11. Uredbe (EZ) 764/2008 se primjenjuju na kontaktne tačke za građevinske proizvode.
3. U vezi sa zadacima definisanim u Članu 10. stav 1. Uredbe (EZ) br. 764/2008, svaka država članica garantuje da kontaktne tačke za građevinske proizvode pružaju podatke, upotrebom transparentnih i lako razumljivih izraza, o odredbama unutar svog državnog područja, s ciljem ispunjenja osnovnih zahtjeva za građevine, koji se primjenjuju na namjeravanu upotrebu svakoga građevinskog proizvoda, kako je navedeno u Članu 6. stav 3. Uredbe (CPR).
4. Kontaktne tačke za građevinske proizvode obavljaju svoje funkcije na način kojim se izbjegavaju sukobi interesa, posebno u vezi s postupcima dobivanja CE oznake.

Svi privredni subjekti (proizvođači, ovlašteni predstavnici, distributeri i uvoznici) koji posreduju unutar nabavnog i distribucijskog lanca, moraju ispuniti određene obaveze kako bi garantovali da na tržište stavljaju ili čine dostupnima samo one građevinske proizvode koji su u skladu sa zahtjevima Uredbe (CPR), a čiji je cilj garancija svojstava građevinskih proizvoda i ispunjenje osnovnih zahtjeva u vezi s građevinama.

List of Product Contact Points for Construction (Regulation (EU) 305/2011, Art 10)

COUNTRY	PCP CONSTRUCTION	ADDRESS	TELEPHONE	FAX	E-MAIL	WEBPAGE
AUSTRIA	Österreichisches Institut für Bautechnik (OIB)	Schenkenstraße 4, 1010 Vienna, Austria	+4315336550-30	+4315336423	mail@oib.or.at	http://www.oib.or.at
BELGIUM	FPS Economy Department Quality & Safety Unit Standardization & Competitiveness	NG II Boulevard du Roi Albert II, 16 1000 Brussels Belgium	+32 2 277 93 47	+32 22775442	belspoc@economie.fgov.be	http://economie.fgov.be/fr/interoperabilite/les-domaines-specifiques/Qualite-construction/products_construct/Point_de_contact/
REPUBLIC OF BULGARIA	Ministry of Regional Development and Public Works Department "Technical Rules and Regulations" Unit "Construction Products"	Sofia, 1202 "Kiri and Metodi" str., No 17 – 19 Republic of Bulgaria	+359 2 94-05-238	+359 2 987-25-17	cpd-br-mrdpw@mrb.government.bg	http://cpqr.mrb.government.bg/
CROATIA	Ministry of Construction and Physical Planning	Ulica Republike Austrije 20 10000 Zagreb, Croatia			cpr.kontakt@moip.hr	www.moip.hr
CYPRUS	The Construction Products Sector, Technical Services, Ministry of Interior	1453 Nicosia CYPRUS	+35722806400	+35722806401	cp@moi.gov.cy	www.moi.gov.cy

Slika 2 - Primjer: Kontaktna tačka za građevinske proizvode u Hrvatskoj je Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja

5.5. Obaveze proizvođača, ovlaštenih predstavnika, uvoznika i distributera

Proizvođači, ovlašteni predstavnici, distributeri i uvoznici moraju ispuniti svoje obaveze koje su definisane Članovima 11. do 16. Uredbe (CPR).

Proizvođači

Proizvođači su dužni da:

1. Sastavljaju izjavu o svojstvima u skladu s Članovima 4. i 6. te postavljaju CE oznaku u skladu s Članovima 8. i 9. Uredbe (CPR). Proizvođači na osnovu izjave o svojstvima izrađuju tehničku dokumentaciju u kojoj opisuju sve bitne elemente u vezi s traženim sistemom ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava.
2. Čuvaju tehničku dokumentaciju i izjavu o svojstvima tokom 10 godina nakon što je građevinski proizvod stavljen na tržište. Prema potrebi, Komisija EU može pomoću delegiranih akata u skladu s Članom 60. Uredbe (CPR) izmijeniti navedeni period za porodice građevinskih proizvoda na osnovu očekivanog vijeka trajanja ili uloge koju građevinski proizvod ima u građevini.
3. Garantuju da su uspostavljeni postupci kojima se garantuje da serijska proizvodnja zadržava objavljeno svojstvo. Izmjene u vrsti proizvoda te u primjenjivim usklađenim tehničkim specifikacijama prikladno se uzimaju u obzir.
4. Proizvođači su obavezni, u slučaju kada to smatraju prikladnim s obzirom na garanciju tačnosti, pouzdanosti i stalnosti objavljenih svojstava građevinskog proizvoda, provesti ispitivanje uzoraka građevinskih proizvoda stavljenih na tržište ili stavljenih na raspolaganje na tržištu, istražiti i prema potrebi, voditi registar pritužbi, registar neusklađenih građevinskih proizvoda i povučениh proizvoda i obavijestiti distributere o svakom takvom opažanju.
5. Garantuju da njihovi građevinski proizvodi nose oznaku vrste proizvoda, kontrolni ili serijski broj ili bilo koji drugi element kojim se omogućuje njihova identifikacija ili u slučaju kada veličina ili priroda proizvoda to ne dopuštaju, da su zahtijevani podaci navedeni na ambalaži ili u dokumentu koji je priložen uz građevinski proizvod.

6. Naznačavaju na građevinskom proizvodu ili kada to nije moguće, na njegovoj ambalaži ili u pratećem dokumentu, svoje ime, registrovani trgovački naziv ili pečat te svoju adresu za kontakt. U adresi mora biti naznačeno jedinstveno mjesto na kojem je moguće kontaktirati proizvođača.
7. Prilikom stavljanja građevinskog proizvoda na raspolaganje na tržištu, proizvođači garantuju da su uz proizvod priložene upute i sigurnosne obavijesti na jeziku koji odredi dotična država članica, a koji je lako razumljiv korisnicima.
8. Proizvođači koji smatraju ili imaju razloga vjerovati da građevinski proizvod koji su stavili na tržište nije u skladu s izjavom o svojstvima ili nije u skladu s ostalim primjenjivim zahtjevima Uredbe (CPR), moraju odmah poduzeti odgovarajuće korektivne mjere kako bi navedeni proizvod uskladili ili ga, prema potrebi, povukli ili opozvali. Nadalje, u slučaju kada navedeni proizvod predstavlja rizik, proizvođači odmah o tome obavještavaju nadležna državna tijela one države članice u kojoj su u tu svrhu navedeni proizvod učinili dostupnim te istovremeno predočuju detalje, posebno, o neusklađenosti te o svim poduzetim korektivnim mjerama.
9. Dostavljaju, na obrazloženi zahtjev nadležnih državnih tijela, sve podatke i dokumentaciju kojima dokazuju usklađenost građevinskog proizvoda s izjavom o svojstvima i njegovu usklađenost s drugim primjenjivim zahtjevima utvrđenima Uredbom (CPR), na jeziku koji je tom tijelu lako razumljiv. Obavezni su saradivati s navedenim tijelom, na njegov zahtjev, u svakoj aktivnosti koja je poduzeta kako bi se uklonili svi rizici koje predstavljaju građevinski proizvodi koje su stavili na tržište.

Ovlašteni predstavnici

Obaveze ovlaštenih predstavnika su sadržane u sljedećem:

1. Ovlašteni predstavnik može biti imenovan od strane proizvođača pisanim ovlaštenjem.
2. Ovlašteni predstavnik nije ovlašten za izradu tehničke dokumentacije.
3. Ovlašteni predstavnik obavlja zadatke naznačene u ovlaštenju. Ovlaštenom predstavniku je ovlaštenjem dopušteno da obavlja sljedeće zadatke:
 - a) stavljati Izjavu o svojstvima i tehničku dokumentaciju na raspolaganje nacionalnim nadzornim
 - b) tijelima tokom perioda navedenog u Članu 11. stav 2. Uredbe (CPR);
 - c) osim obrazloženog zahtjeva nadležnog državnog tijela, dostavljati navedenom tijelu sve podatke i dokumentaciju potrebnu za dokazivanje usklađenosti građevinskog proizvoda s Izjavom o svojstvima i usklađenosti s drugim primjenjivim zahtjevima navedenim u Uredbi (CPR);
 - d) saradivati s nadležnim državnim tijelima, na njihov zahtjev, u svakoj aktivnosti poduzetoj radi uklanjanja rizika koje predstavljaju građevinski proizvodi obuhvaćeni ovlaštenjem ovlaštenog predstavnika.

Uvoznici

Obaveze uvoznika su sadržane u sljedećem:

1. Uvoznici stavljaju na tržište Unije samo one građevinske proizvode koji su u skladu s primjenjivim zahtjevima Uredbe (CPR).
2. Prije stavljanja građevinskog proizvoda na tržište, uvoznici garantuju da je proizvođač izvršio ocjenjivanje i provjeru stalnosti svojstava. Obavezni su zagwarantovati da je proizvođač izradio tehničku dokumentaciju navedenu u drugom podstavu Člana 11. stav 1. i Izjavu o svojstvima u skladu s Članovima 4. i 6. Uredbe (CPR). Također su obavezni zagwarantovati da proizvod, prema potrebi, nosi CE oznaku, da je uz njega priložena potrebna dokumentacija te da je proizvođač ispunio zahtjeve navedene u Članu 11. stav 4. i 5. Uredbe (CPR).
3. U slučaju kada uvoznik smatra ili ima razloga vjerovati da građevinski proizvod nije u skladu s Izjavom o svojstvima ili da nije usklađen s drugim primjenjivim zahtjevima Uredbe (CPR), uvoznik ne stavlja građevinski proizvod na tržište sve dok nije postao usklađen s priloženom Izjavom o svojstvima te dok nije u skladu s drugim primjenjivim zahtjevima navedenima u Uredbi (CPR) ili dok Izjava o usklađenosti nije ispravljena. Nadalje, u slučaju kada građevinski proizvod predstavlja rizik, uvoznik o tome obavještava proizvođača i tijela za tržišni nadzor.
4. Uvoznici navode na građevinskom proizvodu ili ako to nije moguće, na njegovoj ambalaži ili u popratnom dokumentu, svoje ime, registrovani trgovački naziv ili pečat te svoju adresu za kontakt.
5. Uvoznici garantuju da su, prilikom stavljanja građevinskog proizvoda na raspolaganje na tržištu, uz proizvod priložene upute i sigurnosne obavijesti na jeziku koji odredi država članica na koju se navedeno odnosi, a koji je lako razumljiv korisnicima.
6. Uvoznici garantuju da, dok je građevinski proizvod pod njihovom odgovornošću, uslovi skladištenja ili prevoza ne ugrožavaju njegovu usklađenost s Izjavom o svojstvima, kao ni usklađenost s drugim primjenjivim zahtjevima navedenim u Uredbi (CPR).
7. Uvoznici provode, kada to smatraju potrebnim radi garantovanja tačnosti, pouzdanosti i stalnosti objavljenih svojstava građevinskog proizvoda, testiranje uzoraka građevinskih proizvoda stavljenih na tržište ili stavljenih na raspolaganje na tržištu, istraživanje i prema potrebi, vode registar žalbi i registar neusklađenih ili povučениh proizvoda te obavještavaju distributere o svakom takvom opažanju.
8. Uvoznici koji smatraju ili imaju razloga vjerovati da građevinski proizvod koji su stavili na tržište nije u skladu s Izjavom o svojstvima ili drugim primjenjivim zahtjevima navedenima u Uredbi (CPR), odmah poduzimaju odgovarajuće korektivne mjere kako bi navedeni proizvod doveli u usklađenost ili ga, prema potrebi, povukli ili opozvali. Nadalje, u slučaju kada navedeni proizvod predstavlja rizik, uvoznici odmah o tome obavještavaju nadležna državna tijela države članice u kojoj su u tu svrhu navedeni građevinski proizvod učinili dostupnim te istovremeno predočuju detalje, posebno, o neusklađenosti te o svim poduzetim korektivnim mjerama.

9. Uvoznici stavljaju na raspolaganje tijelima za tržišni nadzor, za period naveden u Članu 11. stav 2., Uredbe (CPR) kopiju izjave o svojstvima te garantuju da je tehnička dokumentacija stavljena na raspolaganje tim tijelima, na njihov zahtjev.
10. Uvoznici nadležnom državnom tijelu, na osnovu njegovog obrazloženog zahtjeva, dostavljaju sve podatke i dokumentaciju potrebne kako bi se dokazala usklađenost građevinskog proizvoda s Izjavom o svojstvima te njegova usklađenost s drugim primjenjivim zahtjevima navedenima u Uredbi (CPR), na jeziku koje to tijelo lako razumije. Oni saraduju s navedenim tijelom, na njegov zahtjev, u svakoj aktivnosti koja je poduzeta kako bi se uklonili svi rizici koje predstavljaju građevinski proizvodi koje su stavili na tržište.

Distributeri

Obaveze distributera su sadržane u sljedećem:

1. Prilikom stavljanja građevinskog materijala na raspolaganje na tržištu, distributeri djeluju u skladu sa zahtjevima Uredbe (CPR). Prije stavljanja građevinskog proizvoda na raspolaganje na tržištu, distributeri garantuju da proizvod, prema potrebi, nosi CE oznaku te da su uz njega priloženi dokumenti koji su uslovljeni na osnovu Uredbe (CPR) te upute i sigurnosni podaci na jeziku koji odredi država članica na koju se navedeno odnosi, a koji je lako razumljiv korisnicima. Distributeri također garantuju da su proizvođač i uvoznik poštovali sve zahtjeve utvrđene u Članu 11. stav 4. i 5. i Članu 13. stav 3. Uredbe (CPR).
2. U slučaju kada distributer smatra ili ima razloga vjerovati da građevinski proizvod nije u skladu s Izjavom o svojstvima ili drugim primjenjivim zahtjevima navedenima u Uredbi (CPR), distributer proizvod ne stavlja na raspolaganje na tržište sve dok isti nije u skladu s priloženom Izjavom o svojstvima te dok nije usklađen s drugim primjenjivim zahtjevima propisanim Uredbom (CPR) ili dok Izjava o svojstvima nije ispravljena. Nadalje, u slučaju kada proizvod predstavlja rizik, distributer o tome obavještava proizvođača ili uvoznika, kao i tijela za tržišni nadzor.
3. Distributer garantuje da, dok je građevinski proizvod pod njegovom odgovornošću, uslovi skladištenja i prijevoza ne dovode u opasnost njegovu usklađenost s Izjavom o svojstvima i usklađenost s drugim primjenjivim zahtjevima Uredbe (CPR).
4. Distributeri koji smatraju ili imaju razloga vjerovati da građevinski proizvod koji su stavili na raspolaganje na tržište nije u skladu s Izjavom o svojstvima ili ostalim zahtjevima Uredbe (CPR), odmah poduzimaju odgovarajuće korektivne mjere kako bi navedeni proizvod uskladili ili ga, prema potrebi, povukli ili opozvali. Nadalje, u slučaju kada navedeni proizvod predstavlja rizik, distributeri odmah o tome obavještavaju nadležna državna tijela države članice u kojoj su u tu svrhu navedeni proizvod učinili dostupnim, navodeći istovremeno detalje, posebno, o neusklađenosti te o svim poduzetim korektivnim mjerama.

5. Distributeri nadležnom državnom tijelu, na osnovu njegovog obrazloženog zahtjeva, dostavljaju sve podatke i dokumentaciju potrebnu kako bi se dokazala usklađenost građevinskog proizvoda s Izjavom o svojstvima te njegova usklađenost s drugim primjenjivim zahtjevima navedenim u Uredbi (CPR) na jeziku koji je tom tijelu lako razumljiv. Oni saraduju s navedenim tijelom, na njegov zahtjev, u svakoj aktivnosti koja je poduzeta kako bi se uklonili svi rizici koje predstavljaju građevinski proizvodi koje su stavili na raspolaganje na tržištu.

Uvoznici i distributeri se u nekim slučajevima smatraju proizvođačima.

Slučajevi u kojima se obaveze proizvođača primjenjuju na uvoznike i distributere

Uvoznik ili distributer se smatraju proizvođačem za potrebe Uredbe (CPR) te su podložni obavezama proizvođača u skladu s Članom 11. ako na tržište stavljaju proizvod pod svojim imenom ili trgovačkom oznakom ili kada mijenjaju građevinski proizvod koji je već stavljen na tržište na način koji može uticati na usklađenost s Izjavom o svojstvima.

Proizvođači moraju čuvati tehničku dokumentaciju i Izjavu o svojstvima tokom 10 godina, nakon što je građevinski proizvod stavljen na tržište, zbog identifikacije privrednih subjekata.

Identifikacija privrednih subjekata

Tokom perioda navedenog u Članu 11. Stav 2. Uredbe (CPR), privredni subjekti, tijelima za tržišni nadzor, na njihov zahtjev, daju podatke o:

- a) svakom privrednom subjektu koji im je isporučio proizvod;
- b) svakom privrednom subjektu kojem su oni isporučili proizvod.

Kada privredni subjekti žele da na tržište EU plasiraju građevinske proizvode kao što su: vrata, prozori, zaklopci, ulazna vrata i srodni proizvodi, uslov koji se mora ispuniti za slobodan promet ovih proizvoda je da proizvodi moraju biti u skladu s tehničkim alatima Uredbe (CPR), odnosno usklađenim tehničkim specifikacijama definisanim pod Poglavljem IV Uredbe (CPR).

5.6. Usklađene tehničke specifikacije

Usklađene tehničke specifikacije su tehnička osnova za ocjenjivanje svojstava građevinskih proizvoda. One omogućavaju proizvođačima da sastave Izjavu o svojstvima proizvoda i postave CE oznaku u skladu s Uredbom (CPR).

Usklađene tehničke specifikacije obuhvataju ispitivanje, proračun i druge načine, definisane u usklađenim standardima i evropskim dokumentima za ocjenjivanje, radi ocjenjivanja svojstava u vezi s bitnim karakteristikama građevinskih proizvoda. Metode koje države članice EU koriste u svojim zahtjevima za građevine, kao i drugi nacionalni propisi koji se odnose na bitne karakteristike građevinskih proizvoda, moraju biti u skladu s usklađenim tehničkim specifikacijama. Jedna od usklađenih tehničkih specifikacija koje koriste proizvođači da bi sastavili Izjavu o svojstvima proizvoda su harmonizirani/usklađeni standardi.

5.7. Harmonizirani/usklađeni standardi

Usklađeni standardi su evropski standardi razvijeni od strane priznatih evropskih organizacija za standardizaciju: CEN, CENELEC, ili ETSI. Privredni subjekti i tijela za ocjenjivanje usklađenosti koriste usklađene standarde za svoje proizvode, usluge ili procese da bi pokazali i dokazali njihovu usklađenost sa zakonodavstvom EU. Reference harmoniziranih standarda moraju biti objavljene u Službenom listu Evropske unije(OJEU).

Svi usklađeni evropski standardi imaju informativni **Annex ZA** koji se sastoji od tri dijela:

1. **ZA1.** - Lista karakteristika proizvoda kao i tačke standarda u kojem su navedene metode ispitivanje proizvoda i ocjenjivanje. Lista predstavlja kompilaciju regulisanih zahtjeva za dati proizvod u EU;
2. **ZA2.** - Procedure za ocjenjivanje usaglašenosti s imenovanjem radnji koje treba izvršiti proizvođač i Prijavljeno tijelo (NB).
Napomena: Ovo je pod Direktivom (CPD) definisano kao sistem za ocjenjivanje usklađenosti, ali je pod Uredbom (CPR) definisano kao ocjenjivanje i provjera stalnosti svojstava.
3. **ZA3.** - Postupak za CE označavanje i etiketiranje.

Prednosti harmoniziranih standarda za građevinski sektor:

- > zajedničke metode ocjenjivanja građevinskih proizvoda,
- > jedinstvena evropska shema za izjavljivanje svojstava proizvoda.

Harmonizirani evropski standardi stvaraju zajednički tehnički jezik koji se koristi od strane svih sudionika u sektoru građevinarstva s ciljem da:

- > definišu zahtjeve (regulatorna tijela u zemljama EU);
- > izjave svojstva proizvoda (proizvođači);
- > provjere usklađenost sa zahtjevima i potrebama (inženjeri dizajna, ugovarači...)

Na nivou EU postoji više od 450 harmoniziranih/usklađenih standarda za građevinske proizvode razvijenih od strane evropskih tijela za standardizaciju. Usklađeni standardi pod Uredbom (CPR) pokrivaju:

- > Mehaničku otpornost i stabilnost,
- > Zaštitu u slučaju požara,
- > Higijenu, zdravlje i okoliš,
- > Sigurnost i pristupačnost pri upotrebi,
- > Zaštitu od buke,
- > Štednju energije i zadržavanje toplote,
- > Održivo korištenje prirodnih resursa.

Lista važećih izdanja usklađenih/harmoniziranih evropskih standarda pod Uredbom (CPR), dostupna je na CPD/CPR linku¹⁶.

Više o usklađenim standardima pod Uredbom (CPR) možete naći pod Poglavljem IV, Članovi 17. i 18. Jedan od usklađenih/harmoniziranih evropskih standarda pod Uredbom (CPR) koji se odnosi na prozore i vanjska pješačka vrata, a koji je i predmet naše analize, jeste standard EN 14351-1:2006 + A1:2010.

16
<http://ec.europa.eu/growth/single-market/european-standards/harmonised-standards/construction-products/>

Napomena!

Pošto je bh. standardizacijsko tijelo - Institut za standardizaciju BiH¹⁷ preuzeo ovaj standard u skladu s Direktivom 98/34/EZ, u BiH koristimo usklađeni standard BAS EN 14351-1:2006+A1:2010¹⁸ koji je u potpunosti identičan prethodno navedenom usklađenom EN standardu.

Kako bi se proizvođačima građevinskih proizvoda omogućilo sastavljanje Izjave o svojstvima za građevinski proizvod koji nije djelomično niti u potpunosti obuhvaćen usklađenim standardom, potrebno je predvidjeti evropsku tehničku ocjenu (European Technical Assessment - ETA)¹⁹.

Da bi se proizvođačima građevinskih proizvoda izdala ETA, potrebno je da zatraže od Tijela za tehničko ocjenjivanje (Technical Assessment Body - TAB)²⁰ izdavanje evropske tehničke ocjene za svoje proizvode, na osnovu evropskih dokumenata za ocjenjivanje (European Assessment Documents – EADs)²¹.

5.8. Evropski dokumenti za ocjenjivanje (European Assessment Documents - EADs)

Za slučajeve kada građevinski proizvod nije obuhvaćen ili nije u potpunosti obuhvaćen usklađenim standardom, a čije svojstvo u vezi s njegovim bitnim karakteristikama ne može u potpunosti biti ocijenjeno u skladu s postojećim usklađenim standardom, zbog toga što:

- a) proizvod ne spada u okvir niti jedne od postojećih usklađenih standarda,
- b) za najmanje jednu bitnu karakteristiku tog proizvoda, metoda ocjenjivanja navedena u usklađenom
- c) standardu nije prikladna ili
- d) usklađeni standard ne predviđa niti jednu metodu ocjenjivanja u vezi s barem jednom bitnom karakteristikom tog proizvoda.

Organizacija TAB-ova (Evropska organizacija za tehničko ocjenjivanje - EOTA)²² izrađuje i donosi evropski dokument za ocjenjivanje, na osnovu proizvođačevog zahtjeva za evropsku tehničku ocjenu.

Sadržaj EAD-a definisan je Poglavljem IV, Član 24. Uredbe (CPR) kako slijedi:

1. Evropski dokument za ocjenjivanje mora sadržati, barem, opći opis građevnog proizvoda, popis bitnih karakteristika relevantnih za namjeravanu upotrebu proizvoda kako je predvidio proizvođač i kako je dogovoreno između proizvođača i organizacije TAB-ova, kao i metode i kriterije ocjenjivanja svojstava proizvoda u odnosu na navedene bitne karakteristike.
2. U evropskom dokumentu za ocjenjivanje potrebno je utvrditi načela primjenjive kontrole tvorničke proizvodnje, vodeći računa o uslovima proizvodnog postupka predmetnog građevinskog proizvoda.
3. U slučaju kada se svojstvo jedne od bitnih karakteristika proizvoda može

17 <http://www.bas.gov.ba/>

18 <http://www.bas.gov.ba/>

19 <http://www.eota.eu/en-GB/content/what-is-an-eta/18/>

20 <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/nando/index.cfm?fuseaction=notifiedbody.notifiedbodies&num=TAB&text=TechnicalAssessment20Body>

21 <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/nando/index.cfm?fuseaction=cp.eads&cpr=Y>

22 <http://www.eota.eu/en-GB/content/home/2/185/>

prikladno ocijeniti metodama i kriterijima koji su već objavljeni u drugim usklađenim tehničkim specifikacijama ili Smjernicama navedenima u Članu 66. Stav 3., odnosno kada se mogu koristiti u skladu s Članom Direktive 89/106/EEZ prije 1. jula 2013. godine u kontekstu izdavanja evropskih tehničkih odobrenja, navedene postojeće metode i kriteriji moraju se ugraditi kao dijelovi evropskog dokumenta za ocjenjivanje.

Na osnovu evropskog dokumenta za ocjenjivanje (EAD), Tijelo za tehničko ocjenjivanje (Technical Assessment Body-TAB) izdaje evropsku tehničku ocjenu (ETA), a na zahtjev proizvođača.

5.9. Evropska tehnička ocjena (European Technical Assessment - ETA)

Evropska tehnička ocjena (ETA) je alternativa za građevinske proizvode koji nisu obuhvaćeni harmoniziranim standardima. To je dokument koji pruža informacije o njihovom ocjenjivanju svojstava. Postupak definiše način na koji proizvođač treba da sastavi Izjavu o svojstvima i postavi CE oznaku.

Ukratko, procedura izdavanja evropske tehničke ocjene (ETA) se izvodi u sljedećim fazama:

1. Proizvođač zahtijeva evropsku tehničku ocjenu za građevinski proizvod koji nije obuhvaćen ili nije u potpunosti pokriven harmoniziranim standardom. Zahtjev se upućuje TAB- u za odgovarajuće područje proizvoda. TAB ocjenjuje građevinske proizvode na osnovu Evropske dokumentacije za ocjenjivanje. Ova tijela su imenovana od strane zemalja članica EU u skladu s nacionalnim procedurama. Listu TAB-ova možete vidjeti u bazi podataka - New Approach Notified and Designated Organizations (NANDO)²³.
2. TAB izdaje evropsku tehničku ocjenu na osnovu evropskog dokumenta za ocjenjivanje (EAD) koji je usvojen od evropske organizacije za tehničko ocjenjivanje (EOTA);
3. Ažuriranu listu uputa za konačni EAD objavljuje Komisija EU u Službenom listu Evropske unije.

Sadržaj Evropske tehničke ocjene (ETA) je definisan Poglavljem IV, Član 26. Uredbe (CPR), kako slijedi:

1. Evropsku tehničku ocjenu izdaje TAB na zahtjev proizvođača te na osnovu evropskog dokumenta za ocjenjivanje utvrđenog u skladu s postupcima propisanim Članom 21. i Prilogom II. Pod uslovom da evropski dokument za ocjenjivanje postoji, evropska tehnička ocjena može biti izdana čak i u slučaju kada je izdano ovlaštenje za usklađeni standard. Takvo izdavanje je moguće do početka perioda supostojanja koji je utvrdila Komisija u skladu s Članom 17. Stav 5.
2. Evropska tehnička ocjena mora sadržati svojstva koja je potrebno objaviti, prema nivoima, razredima ili opisu, onih bitnih karakteristika koje su dogovorili proizvođač i TAB-ovi koji su zaprimili zahtjev za evropsku tehničku ocjenu objavljene namjeravane upotrebe i tehničke detalje potrebne za provedbu sistema ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava.
3. Kako bi se zagarantovala jedinstvena provedba ovog Člana, Komisija EU

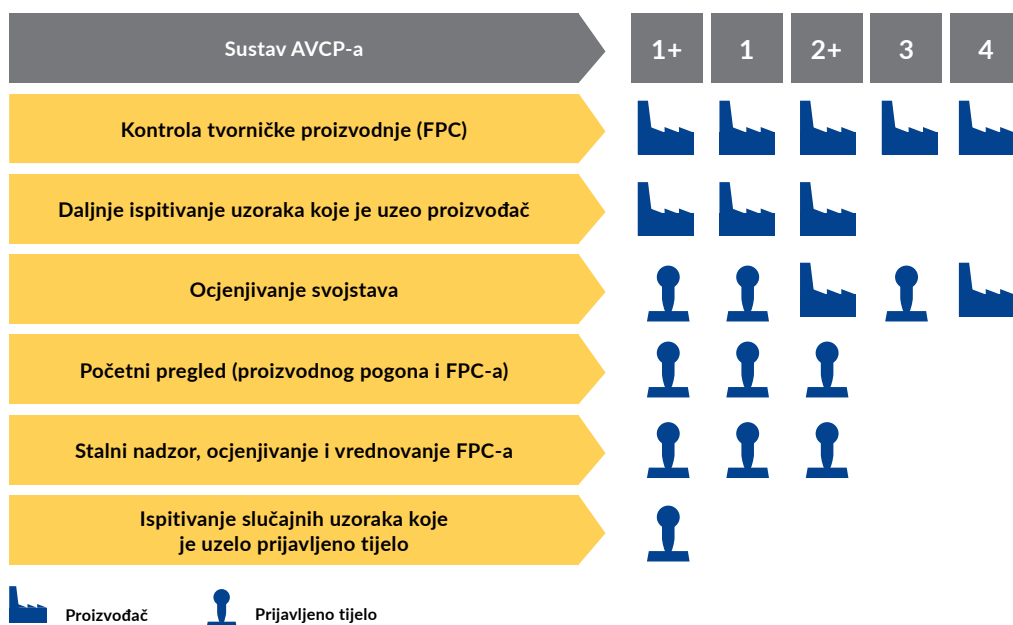
23 <http://ec.europa.eu/growth/toolsdatabases/nando/index.cfm?fuseaction=notifiedbody.notifiedbodies&num=TAB&text=Technical%20Assessment%20Body>

donosi provedbene akte kako bi utvrdila format evropske tehničke ocjene u skladu s postupkom navedenim u Članu 64. Stav 2.

Da bi se garantovala tačnost i pouzdanost Izjave o svojstvima, svojstva građevinskog proizvoda je potrebno ocijeniti, a proizvodnju u tvornici nadzirati u skladu s odgovarajućim sistemom ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava građevinskog proizvoda. Moguće je odabrati nekoliko sistema za primjenu kod odabranoga građevinskog proizvoda, kako bi se u obzir uzela posebna veza nekih njegovih bitnih karakteristika i osnovnih zahtjeva za građevine.

5.10. Ocjenjivanje i provjera stalnosti svojstava (Assessment and Verification of Constancy of Performance - AVCP)

Ocjenjivanje i provjera stalnosti svojstava (AVCP) je usklađeni sistem koji definiše kako ocijeniti proizvode i kontrolisati stalnost rezultata ocjenjivanja. Pet različitih sistema su na snazi za građevinske proizvode u Prilogu V Uredbe (CPR) kako slijedi:

Slika 3 - Sistem AVCP-a o odgovornosti i izjava o svojstvima bitnih karakteristika građevinskog proizvoda

1.1. Sistem 1+ – Izjava proizvođača o svojstvima bitnih karakteristika građevinskog proizvoda na osnovu sljedećih stavki:

a) proizvođač provodi:

- > kontrolu tvorničke proizvodnje;
- > daljnja ispitivanja uzoraka uzetih u tvornici u skladu s propisanim planom ispitivanja;

b) prijavljeno tijelo za certificiranje proizvoda izdaje certifikat o stalnosti svojstava proizvoda na osnovu:

- > određivanja vrste proizvoda na temelju ispitivanja tipa (uključujući uzorkovanje), proračuna tipa, tabličnih vrijednosti ili opisne dokumentacije proizvoda;
- > početnog pregleda proizvodnog pogona i kontrole tvorničke proizvodnje;
- > stalnog nadzora, ocjenjivanja i vrednovanja kontrole tvorničke proizvodnje;
- > ispitivanja slučajnih uzoraka uzetih prije stavljanja proizvoda na tržište.

1.2. Sistem 1. – Izjava proizvođača o svojstvima bitnih karakteristika građevinskog proizvoda na osnovu sljedećih stavki:

a) proizvođač provodi:

- > kontrolu tvorničke proizvodnje;
- > daljnja ispitivanja uzoraka uzetih u tvornici u skladu s propisanim planom ispitivanja;

b) prijavljeno tijelo za certificiranje proizvoda izdaje certifikat o stalnosti svojstava proizvoda na osnovu:

- > utvrđivanja vrste proizvoda na osnovu ispitivanja tipa (uključujući uzorkovanje), izračuna tipa, tabličnih vrijednosti ili opisne dokumentacije proizvoda;
- > početnu inspekciju proizvodnog pogona i kontrolu tvorničke proizvodnje;
- > stalni nadzor, ocjenjivanje i vrednovanje kontrole tvorničke proizvodnje.

1.3. Sistem 2+ – Izjava proizvođača o svojstvima bitnih karakteristika građevinskog proizvoda na osnovu sljedećih stavki:

a) proizvođač provodi:

- > određivanje vrste proizvoda na osnovu ispitivanja tipa (uključujući uzorkovanje), proračuna tipa, tabličnih vrijednosti ili opisne dokumentacije proizvoda;
- > kontrolu tvorničke proizvodnje;
- > ispitivanje uzoraka uzetih u tvornici u skladu s propisanim planom ispitivanja;

b) prijavljeno tijelo za certificiranje proizvoda izdaje certifikat o usklađenosti kontrole tvorničke proizvodnje na osnovu:

- > početnog pregleda proizvodnog pogona i kontrole tvorničke proizvodnje;
- > stalnog nadzora, ocjenjivanja i vrednovanja kontrole tvorničke proizvodnje.

1.4. Sistem 3 – Izjava proizvođača o svojstvima bitnih karakteristika građevinskog proizvoda na osnovu sljedećih stavki:

- a) proizvođač provodi kontrolu tvorničke proizvodnje;
- b) prijavljeni ispitni laboratorij provodi određivanje vrste proizvoda na osnovu ispitivanja tipa (utemeljeno na uzorkovanju koje je proveo proizvođač), proračuna tipa, tabličnih vrijednosti ili opisne dokumentacije proizvoda.

1.5. Sistem 4 – Izjava proizvođača o svojstvima bitnih karakteristika građevinskog proizvoda na osnovu sljedećih stavki:

a) proizvođač provodi:

- > utvrđivanje vrste proizvoda na osnovu ispitivanja tipa, proračuna tipa, tabličnih vrijednosti ili opisne dokumentacije proizvoda;
- > kontrolu tvorničke proizvodnje;

b) prijavljeno tijelo nema zadataka.

- a) Ocjenjivanje građevinskih proizvoda na osnovu evropskih dokumenata za ocjenjivanje (EADs) vrše Tijela za tehničko ocjenjivanje (TABs).

5.11. Tijela za tehničko ocjenjivanje (Technical Assessment Bodies – TABs)

Ova tijela su imenovana od strane zemalja članica EU u skladu s nacionalnim procedurama. Lista TAB-ova uključujući njihova područja proizvodnja, dostupna je u bazi podataka NANDO-CPR. Da bi se olakšala saradnja tijela za tehničko ocjenjivanje, osnovana je evropska organizacija za tehničko ocjenjivanje (EOTA). Organizacija obavlja sljedeće zadatke:

- > usvaja evropske dokumente za ocjenjivanje (EAD) i osigurava da su javno dostupni;
- > koordinira zahtjeve za evropsku tehničku ocjenu i procedure usvajanja evropskih dokumenata za ocjenjivanje;
- > organizuje koordinaciju svih TAB-ova.

Obaveze za TAB-ove definisane su Članovima 29. do 35. Poglavlja V Uredbe (CPR).

Prilikom ocjenjivanja usklađenosti svojih proizvoda, proizvođači mogu i smiju koristiti i pojednostavljene postupke, kako bi se smanjili, što je više moguće, troškovi stavljanja građevinskih proizvoda na tržište, bez snižavanja njihovog nivoa sigurnosti. Proizvođači koji koriste takve pojednostavljene postupke moraju prikladno dokazati da su ispunili navedene uvjete.

5.12. Pojednostavljeni postupci

Pojednostavljeni postupci definisani su pod Poglavljem VI, Uredbe (CPR) kako slijedi:

- > upotreba prikladne tehničke dokumentacije, Član 36.;
- > upotreba pojednostavljenih postupaka za mikropreduzeća, Član 37.;
- > drugi pojednostavljeni postupci, Član 38.

Jedina priznata treća strana koja provodi zadatke ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava su Prijavljena tijela (Notify bodies – NBs).

5.13. Tijela koja podnose prijavu i Prijavljena tijela (Notified bodies - NBs)

Države članice EU imenuju tijelo koje podnosi prijavu Komisiji EU, a koje je odgovorno za uspostavu i provođenje potrebnih postupaka za ocjenjivanje i prijavljivanje tijela koja je potrebno ovlastiti da obavljaju zadatke treće strane u postupku ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava za potrebe Uredbe (CPR) te za nadzor prijavljenih tijela, uključujući njihovu usklađenost s Članom 43. Evropska komisija osigurava saradnju između Prijavljenih tijela.

Zadaci Prijavljenih tijela su:

- > ocjenjivanje svojstava građevinskih proizvoda;
- > certificiranje stalnosti svojstava;
- > certifikacija fabričke kontrole proizvodnje.

U skladu s Prilogom V, Tačka 2. Uredbe (CPR), tijela uključena u ocjenjivanje i pro-
vjeru stalnosti svojstava su:

- > **Tijelo za certificiranje proizvoda;** vladino ili nevladino prijavljeno tijelo koje ima potrebnu stručnost i odgovornost da provodi certifikaciju proizvoda u skladu s datim pravilima procedure i upravljanjem;
- > **Certifikacijsko tijelo za kontrolu tvorničke proizvodnje;** prijavljeno tijelo, vladino ili nevladino tijelo koje ima potrebnu stručnost i odgovornost da provodi certifikaciju kontrole tvorničke proizvodnje u skladu s datim pravilima procedure i upravljanjem;
- > **Ispitna laboratorija;** prijavljena laboratorija koja mjeri, istražuje, ispituje, umjerava ili na drugi način određuje karakteristike ili svojstva materijala ili građevinskih proizvoda.

Zadaci za Tijela koja podnose prijavu i Prijavljena tijela, detaljno su definisani Čla-
novima 39. do 55. Poglavlja VII, Uredbe (CPR). Lista svih Prijavljenih tijela (NBs)
pod Uredbom (CPR) dostupna je u NANDO informacionom sistemu.

5.14. NANDO (New Approach Notified and Designated Organisations) informacioni sistem

Države članice EU, EFTA zemlje (**članice EEA**) i **druge zemlje** s kojima je EK zaklju-
čila sporazum o međusobnom priznavanju (MRA) i protokol evropskih sporazuma
o ocjenjivanju usklađenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda (PECAs) odredili
su prijavljena tijela, po direktivi. NANDO informacioni sistem sadrži listu svih pri-
javljenih tijela, koja uključuje identifikacijski broj svakog prijavljenog tijela, područ-
je za koje je prijavljen i predmet je redovnog ažuriranja.

Created Date : 10/7/2016						
LIST OF BODIES NOTIFIED UNDER DIRECTIVE : Regulation (EU) No 305/2011 - Construction products						
Name and address of the notified bodies	Iden. number	Decision	Product family, product/intended use	AVCP and body function	Technical specification	
AIB-VINÇOTTE INTERNATIONAL S.A. Business Class Kantorenpark Jan Drieslagenvan , 25 1500 Vilvoorde Belgium	0026	06/014/EC	Structural metallic products and ancillaries (2/4) - Structural metallic construction members: finished metallic products such as trusses, girders, columns, stairs, ground piles, bearing piles and sheet piling, but to size sections designed for certain applications, and rails and sleepers. They can be unprotected or protected against corrosion by coating, welded or not. (for uses in work's frames and foundations)	FFC Certification Body (System 2+)	EN 1090-1:2009+A1:2011	
FUV Rheinland Industrie Service GmbH Am Grauen Stein D-51105 Köln Germany	0036	06/014/EC	Structural metallic products and ancillaries (1/4) - Structural metallic sections/profiles: hot rolled, cold formed or otherwise produced sections/profiles with various shapes (T, L, H, U, Z, I, channels, angle, hollow, tubes), flat products (plate, sheet, strip), bars, castings, forgings made of various metallic materials, unprotected or protected against corrosion by coating (to be used in metal structures or in composite metal and concrete structures)	FFC Certification Body (System 2+)	EN 10025-1:2004 EN 10210-4:2009 EN 10210-5:2009 EN 10210-1:2006 EN 10213-1:2006 EN 10340:2007 EN 10340:2007/AC:2008 EN 10340:2007/AC:2008 EN 10340:2009 EN 10210:2006	
		06/014/EC	Structural metallic products and ancillaries (2/4) - Structural metallic construction members: finished metallic products such as trusses, girders, columns, stairs, ground piles, bearing piles and sheet piling, but to size sections designed for certain applications, and rails and sleepers. They can be unprotected or protected against corrosion by coating, welded or not. (for uses in work's frames and foundations)	FFC Certification Body (System 2+)	EN 1090-1:2009+A1:2011 EN 1090-1:2009/AC:2010 EN 1090-1:2009+A1:2011 EN 1090-1:2009+A1:2011	
		06/014/EC	Structural metallic products and ancillaries (3/4) - Welding materials (for uses in structural metallic works)	FFC Certification Body (System 2+)	EN 13479:2004	
FUV SUD Industrie Service GmbH Weinendstraße 199 80558 München Germany	0030	05/007/EC	Chimneys, flues and specific products (1/1) - Prefabricated chimneys (storey height elements), flue liners (elements or blocks), multi-shell chimney (elements or blocks), single walled chimneys and attached chimneys (chimneys)	FFC Certification Body (System 2+)	EN 14617-1:2012 EN 1457-2:2012 EN 1458:2004 EN 1458-1:2009 EN 1458-2:2009 EN 1457:2010 EN 1458:2009+A1:2011 EN 13446:2011 EN 13053-1:2009+A1:2007 EN 13053-2:2005+A1:2007 EN 13053-3:2007 EN 13059:2005 EN 13054-5:2005 EN 13054-5:2005/AC:2006 EN 13054-5:2005/AC:2006 EN 13054-7:2012 EN 13054-7:2005/AC:2006 EN 13054-7:2012 EN 13054-7:2012	

Slika 4 - Prijavljena
tijela u NANDO bazi -
(Notify bodies – NBs)

Za BiH proizvođače građevinskih proizvoda, pod Uredbom (CPR), najbliža Prijavljena tijela (Notify bodies – NBs) su:

- 1. EUROINSPEKT - DRVOKONTROLA** - Slavonski Brod društvo s ograničenom odgovornošću za kontrolu robe i inženjering, Zagreb, Hrvatska,
Web stranica: www.euroinspekt-drvokontrola.hr,
Broj Prijavljenog tijela u NANDO bazi: **2476**
- 2. ZAG - ZAVOD ZA GRADBENISTVO SLOVENIJE** - Ljubljana, Slovenija,
Web stranica : <http://www.zag.si>
Broj Prijavljenog tijela u NANDO bazi: **1404**

U slučajevima kada su na tržištu EU neusklađeni proizvodi, nadzor nad tržištem EU osigurava zaštitu potrošača, radnika i drugih javnih interesa kao što su okoliš, sigurnost i fer trgovina. To uključuje aktivnosti kao što su povlačenje proizvoda s tržišta i primjenu mjera u cilju zaustavljanja protoka neusklađenih proizvoda i / ili usklađivanja istih.

5.15. Nadzor nad tržištem i sigurnosni postupci

Funkcionisanje organa nadzora nad tržištem u državama članicama EU je zasnovano na Uredbi (EZ) Br. 765/2008. Poglavljem VIII, Uredbe (CPR) definisani su:

- > Postupci rješavanja građevinskih proizvoda koji predstavljaju rizik na nacionalnom nivou, Član 56.,
- > Sigurnosne mjere Unije, Član 57.,
- > Usklađeni građevinski proizvodi koji ipak predstavljaju rizik za zdravlje i sigurnost, Član 58.,
- > Formalna neusklađenost, Član 59.

Kako je bh zakonodavstvo regulisalo građevinske proizvode i dokle se došlo s preuzimanjem EU zakonodavstva za građevinske proizvode, predstavljeno je u sljedećoj tački analize.

6. BH PROPISI

6. BH. PROPISI

Donošenje tehničkih propisa u Bosni i Hercegovini utemeljeno je Zakonom o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanje usklađenosti (“Službeni glasnik BiH”, broj 45/04), Uputstvom o načinu izrade i postupku donošenja tehničkih propisa (“Službeni glasnik BiH”, broj 35/06) i Programom preuzimanja tehničkih propisa (“Službeni glasnik BiH”, broj 35/06).

Bosna i Hercegovina je u skladu s Programom preuzimanja tehničkih propisa („Službeni glasnik BiH“, br. 35/06), bila u obavezi preuzeti Direktivu o građevinskim proizvodima (89/106/EEZ) do kraja 2008. godine. Ekspertski tim za preuzimanje Direktive je prekinuo rad na njenom preuzimanju jer su, u međuvremenu, entiteti donijeli Zakone o građevinskim proizvodima, a Evropska unija ukinula pomenutu Direktivu i donijela Uredbu (CPR) koja je stupila na snagu 01.07.2013. godine.

Budući da se domaći proizvođači građevinskih proizvoda susreću s nizom administrativnih barijera u pogledu dokazivanja kvaliteta svojih proizvoda i ispunjavanju zahtjeva propisanih važećim zakonima u BiH, u nastavku dajemo pregled važećih propisa iz oblasti građevinske regulative s fokusom na područje proizvoda navedenih u ovoj Analizi, na nivoima entiteta FBiH, RS i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kojima se propisuju ili su dati uslovi upotrebe građevinskih proizvoda, njihovo stavljanje na tržište i kontrola.

Napomena: BiH zakoni, pravilnici i dr. podzakonski akti dostupni su na web str.: <http://www.propis.ba> i na web stranicama nadležnih ministarstava.

6.1. Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH)

U FBiH relevantan zakon za sigurnost građevinskih proizvoda je „Zakon o građevinskim proizvodima“ („Službene novine FBiH“, br. 78/09). Federalno ministarstvo prostornog uređenja²⁴ nadležno je za njegovo provođenje. Prema navedenom zakonu, građevinski proizvod je bilo koji proizvod proizveden za trajnu ugradnju u građevine što uključuje visokogradnju i niskogradnju. Na osnovu navedenog zakona, doneseni su sljedeći Pravilnici:

- > Pravilnik o tehničkim odobrenjima za građevinske proizvode („Službene novine FBiH“, br. 2/11);
- > Pravilnik o uvjetima za lica koja provode radnje ocjenjivanja usklađenosti građevinskih proizvoda (“Službene novine Federacije BiH”, br. 49/10 i 64/11);
- > Pravilnik o ocjenjivanju usklađenosti građevinskih proizvoda (“Službene novine FBiH», br. 88/10, 64/11);
- > Pravilnik o označavanju građevinskih proizvoda (“Službene novine FBiH”, br. 88/10);
- > Pravilnik o kontrolnom postupku i načinu provođenja kontrolnog postupka
- > (“Službene novine FBiH”, br. 28/11);
- > Pravilnik o dopuni Pravilnika o ocjenjivanju usklađenosti građevinskih proizvoda (“Službene novine FBiH”, br. 44/16).

Pored „Zakona o građevinskim proizvodima“, upotreba građevinskih proizvoda regulisana je i

24 <http://www.fmpu.gov.ba/>

Zakonom o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH („Službene novine FBiH“, br. 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10 i 45/10). Na osnovu navedenog zakona, donesen je i

- > Pravilnik o tehničkim svojstvima za prozore i vrata („Službene novine FBiH“, br. 06/09)

6.2. Republika Srpska (RS)

U RS „Zakon o građevinskim proizvodima“ („Službeni glasnik RS“, br. 5/12) je glavni pravni akt od značaja za bezbjednost građevinskih proizvoda. Ovaj Zakon provodi Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske²⁵. Na osnovu navedenog zakona, doneseni su sljedeći Pravilnici:

- > Pravilnik za donošenje tehničkog odobrenja („Službeni glasnik RS“, br. 93/12);
- > Pravilnik o načinu sprovođenja postupka za ocjenjivanje usaglašenosti građevinskih proizvoda („Službeni glasnik RS“, br. 93/12);
- > Pravilnik o izdavanju ovlašćenja za donošenje dokumenata o usaglašenosti građevinskih proizvoda („Službeni glasnik RS“, br. 93/12);
- > Pravilnik o označavanju građevinskih proizvoda („Službeni glasnik RS“, br. 93/12);
- > Pravilnik o kontrolnom postupku za građevinske proizvode („Službeni glasnik RS“, br. 93/12).

Pored navedenog zakona, upotreba građevinskih proizvoda regulisana je i Zakonom o uređenju prostora i građenju („Službeni glasnik RS“, br. 40/13).

6.3. Brčko Distrikt

U Brčko Distriktu „Zakon o prostornom planiranju i građenju“ („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 29/08) relevantan je za regulisanje osnovnih principa prostornog planiranja i građenja²⁶.

Na osnovu analize bh. regulative o građevinskim proizvodima, možemo konstatovati sljedeće:

- > Zakonima o građevinskim proizvodima u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj su propisani uslovi kada se građevinski proizvod može staviti na tržište, distribuirati i upotrijebiti, kao i uslovi donošenja tehničkog odobrenja, ocjenjivanje usklađenosti, dokumenti o usklađenosti, tehnička uputstva i oznake usklađenosti, važenje dokumenata i znakova izdatih prema stranim propisima, nadzor i kaznene odredbe. U gore navedenim zakonima je različito riješeno označavanje građevinskih proizvoda.
- > Zakonom o prostornom planiranju i građenju u Brčko Distriktu BiH, propisani su uslovi upotrebe građevinskih proizvoda, a nije propisano njihovo stavljanje na tržište.

U poglavlju VIII, član 56. Stav (2) Zakona je definisano šest bitnih tehničkih karakteristika:

25 <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/Pages/default.aspx>

26 <http://skupstinabd.ba/hr/zakon.html?lang=hr&id=/Zakon%20o%20prostornom%20planiranju%20i%20gra%C4%91enju>

- a) mehanička otpornost i stabilnost,
- b) sigurnost u slučaju požara,
- c) zaštita života i zdravlja,
- d) pristupačnost,
- e) ušteda energije i toplotna zaštita,
- f) zaštita od štetnog djelovanja na životnu sredinu.

Navedeno se dijelom razlikuje od esencijalnih zahtjeva definisanih Direktivom o građevinskim proizvodima (CPD) koji su sljedeći:

1. mehanička otpornost i stabilnost,
2. sigurnost u slučaju požara,
3. higijena, zdravlje i okolina,
4. sigurnost u upotrebi,
5. zaštita od buke,
6. štednja energije i zadržavanje toplote.

U Zakonu o prostornom planiranju i građenju u Brčko Distriktu BiH su sigurnost u upotrebi i zaštita od buke propisani članovima 60. i 61. Zakona, tako da se može smatrati da su pokriveni esencijalni zahtjevi Direktive o građevinskim proizvodima. Uslovi upotrebe građevinskih proizvoda, materijala i opreme se razlikuju od uslova propisanih zakonima o građevinskim proizvodima u FBiH i RS, kao i od uslova propisanih Direktivom o građevinskim proizvodima. Tehnička svojstva i način upotrebe građevinskog proizvoda propisani su članovima 66., 67., 69., 70. i 74. Članom 66. Zakona su obrađeni tehnički propisi koje na prijedlog šefa Odjeljenja za javnu sigurnost, donosi Vlada Brčko Distrikta BiH. Zakonom o prostornom planiranju i građenju u Brčko Distriktu nije predviđeno posebno označavanje građevinskih proizvoda oznakom usklađenosti.

U Tabeli 12, dat je pregled s podacima o važećim zakonima i propisima, kao i sličnostima i razlikama u važećoj građevinskoj regulativi na nivou Bosne i Hercegovine, s napomenom, da su Zakonom o prostornom planiranju i građenju Brčko Distrikta BiH uređena tehnička svojstva i uslovi upotrebe građevinskog proizvoda, a nije posebno propisano njihovo stavljanje na tržište. Zakonima entiteta i Brčko Distrikta BiH nisu precizno definisana pitanja međusobnih odnosa vezano za propisane uslove kada se građevinski proizvod može staviti na tržište, distribuirati i upotrijebiti, zatim uslove donošenja i korištenja tehničkog odobrenja, ocjenjivanja usklađenosti, dokumenata o usklađenosti, tehničkih uputstava i oznaka usklađenosti. Osim toga, zbog malog broja ovlaštenih pravnih lica/tijela za ocjenjivanje usklađenosti i izdavanje certifikata o usklađenosti, zakone o građevinskim proizvodima u entitetima nije moguće dosljedno provoditi.

Tabela 12. Pregled zakonskih rješenja u BiH

	Federacija BiH	Republika Srpska	Brčko Distrikt BiH
Zakoni	Zakon o građevinskim proizvodima	Zakon o građevinskim proizvodima	Zakon o prostornom planiranju i građenju
Pravilnici	Doneseno pet pravilnika	Doneseno pet pravilnika	Predviđeno donošenje četiri pravilnika koji se odnose na građevinske proizvode
Standardi	BAS	SRS, BAS	BAS
Upotrebljivost građevinskog proizvoda	Dokazuje se: > Dokumentom o Usklađenosti > Oznakom usklađenosti.	Dokazuje se: > Dokumentom o usaglašenosti > Oznakom usaglašenosti	Dokazuje se Tehničkim propisom na način da se: > direktno utvrđuje tehničko svojstvo, > upućuje na drugi propis koji reguliše tehničko svojstvo
Tehničko odobrenje (utvrđuju se tehnička svojstva proizvoda i određuje način dokazivanja njegove upotrebljivosti)	Poglavlje II Zakona Donosi se za proizvod za koji ne postoji tehnički propis, BAS standard ili usklađeni evropski standard ili čija svojstva znatno odstupaju od tehničkih propisa	Poglavlje II Zakona Donosi se za proizvod za koji ne postoji SRS ili BAS standard ili čija svojstva znatno odstupaju od tehničkih propisa	Glava IX. Član 69. Tehničkom dozvolom se utvrđuju tehnička svojstva građevinskih proizvoda za koje nije donesen tehnički propis ili čija svojstva znatno odstupaju od tehničkih propisa
Ocjenjivanje usklađenosti	Poglavlje III Član 22. > Certifikat o fabričkoj kontroli proizvodnje od ovlaštenog pravnog lica	Poglavlje III Član 23. > Certifikat o fabričkoj kontroli proizvodnje od ovlaštenog pravnog tijela	Glava IX. Član 74. > Certifikat o usklađenosti samo od pravnog subjekta s akreditacijom BATA-e.
Dokumenti o usklađenosti	Poglavlje IV Član 26. > Certifikat o usklađenosti > Izjava o usklađenosti	Poglavlje IV Član 26. - Certifikat o usaglašenosti - Izjava o usaglašenosti	Glava IX. Član 74. - Certifikat o usklađenosti
Tehnička uputstva i oznaka usklađenosti	Poglavlje V Oznaka „E“	Poglavlje V Oznaka „C“ ili „CE“	Nije propisana oznaka usklađenosti

- > Zakoni o građevinskim proizvodima u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj i Zakon o prostornom planiranju i građenju u Brčko Distriktu BiH, većim dijelom su ujednačeni i njihovim odredbama, većim dijelom su preuzete odredbe Direktive o građevinskim proizvodima (89/106/EEZ).
- > U odnosu na Uredbu o građevinskim proizvodima (305/2011), navedeni zakoni se razlikuju, u onoj mjeri, u kojoj se Direktiva o građevinskim proizvodima razlikuje od Uredbe. Uredba uvodi striktnije i transparentnije procedure za stavljanje na tržište građevinskih proizvoda, a terminologija je dijelom izmijenjena.

U Tabeli 13. predstavljene su osnovne razlike između Direktive o građevinskim proizvodima (u daljnjem tekstu Direktive) i Uredbe o građevinskim proizvodima (u daljnjem tekstu Uredbe).

Tabela 13.

Razlike i izmjene	Direktiva o građevinskim proizvodima – CPD (89/106/EEZ)	Uredba o građevinskim proizvodima – CPR (305/2011)
Promijenjeni su pojmovi i broj zahtjeva	Šest bitnih zahtjeva (essential requirements)	Sedam osnovnih zahtjeva (basic requirements) od koji je prvih šest identično Direktivi izuzev četvrtog zahtjeva koji je pored sigurnosti u upotrebi dopunjen s pristupačnošću u upotrebi.
Pojednostavljene procedure	Nema pojednostavljenih procedura	Koriste se postojeći podaci/rezultati ispitivanja da se smanji količina neophodnih ispitivanja: > podijeljeno dodjeljivanje tipa proizvoda, > kaskadno ispitivanje, > bez ispitivanja ili proračuna, > bez daljnjeg ispitivanja ili proračuna u skladu s uslovima propisanim u usklađenoj tehničkoj specifikaciji, > pojednostavljene procedure za mala preduzeća i neserijsku proizvodnju.
Ocjenjivanje usklađenosti i svojstava proizvoda	Sistem ocjenjivanja usklađenosti (AoC-Attestation of Conformity)	Sistem ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava (AVCP-Assessment and Verification of Constancy of Performance)
Izjava o svojstvima	Izjava o usklađenosti (DoC-Declaration of Conformity)	Izjava o svojstvima (DoP- Declaration of Performance) - obavezna
Harmonizirani evropski standardi	Namijenjena upotreba je pretpostavljena ali nije izričito izjavljena	Izjavljivanje o namijenjenoj upotrebi je obavezno u Izjavi o svojstvima
Dokumenti evropske tehničke ocjene	Evropsko tehničko odobrenje (ETA-European Technical Approval)	Evropska tehnička ocjena (ETA-European Technical Assessment)
Evropska organizacija za tehničko ocjenjivanje (European Organization for Technical Assessments – EOTA)	Evropska organizacija za tehnička odobrenja (European Organization for Technical Approvals –EOTA)	Evropska organizacija za tehničko ocjenjivanje (European Organization for Technical Assessments – EOTA)
Obaveze privrednih subjekata	Indirektne obaveze	Specifične obaveze za privredne subjekte
Kontaktne tačke	Nisu postojale	Obaveze uspostavljanja do 01.07.2013.godine
Prijavljena tijela	Prijavljena od država članica EU	Prijavljena od država članica EU prema specifičnim kriterijima Uredbe

6.4. Stavljanje građevinskog proizvoda na tržište u skladu s važećim bh. propisima

Da bi se građevinski proizvod stavio na tržište, distribuirao i upotrebio, mora imati dokazanu upotrebljivost te mora biti propisno označen i popraćen tehničkim uputstvima u skladu s važećim zakonima i propisima donesenim na osnovu ovih zakona. U tekstualnom sadržaju koji slijedi, dat ćemo pregled obaveza koje prema važećim propisima o građevinskim proizvodima u Bosni i Hercegovini moraju ispuniti proizvođači građevinskih proizvoda, distributeri i stručnjaci koji rade u oblasti građevinarstva. Građevinski proizvod je upotrebljiv ako su njegova tehnička svojstva u skladu s tehničkom specifikacijom.

Upotrebljivost građevinskog proizvoda dokazuje se:

- > dokumentom o usklađenosti/usaglašenosti koji se izdaje nakon provođenja postupka ocjenjivanja usklađenosti/usaglašenosti tehničkih svojstava građevinskog proizvoda s tehničkom specifikacijom
- > i oznakom usklađenosti, koji su propisani entitetskim zakonskim i podzakonskim aktima.

Način dokazivanja upotrebljivosti, pravila koja se moraju poštovati i uslovi koje moraju ispuniti ovlaštena pravna lica/tijela i osobe koje učestvuju u ocjenjivanju

usklađenosti/usaglašenosti građevinskih proizvoda i izdavanja s tim povezanih certifikata propisan je:

- > Pravilnikom o uvjetima za lica koja provode radnje ocjenjivanja usklađenosti građevinskih proizvoda („Službene novine FBiH“ br. 49/10 i 64/11),
- > Pravilnikom o ocjenjivanju usklađenosti građevinskih proizvoda („Službene novine FBiH“ br.88/10, 64/11 i 44/16),
- > Pravilnikom o načinu sprovođenja postupka za ocjenjivanje usaglašenosti građevinskih proizvoda („Službeni glasnik RS“ br.93/12),
- > Pravilnikom o izdavanju ovlaštenja za donošenje dokumenata o usaglašenosti građevinskih proizvoda („Službeni glasnik RS“ br.93/12).

Izuzetno od ovoga, upotrebljivost građevinskog proizvoda proizvedenog ili izrađenog na gradilištu za potrebe tog gradilišta dokazuje se u skladu s glavnim ili izvedbenim projektom građevine, važećim zakonima i propisima donesenim na osnovu tih zakona ili tehničkim propisom.

Za građevinski proizvod za koji ne postoji tehnički propis, odnosno norma na koju upućuje tehnički propis ili usklađena evropska norma, odnosno, specifikacija koja još nije preuzeta kao bosanskohercegovačka BAS norma, odnosno, ukoliko za proizvod ne postoji Standard Republike Srpske (SRS) ili Bosanskohercegovački standard (BAS), donosi se tehničko odobrenje.

Pored toga tehničko odobrenje se može donijeti i za građevinski proizvod čija tehnička svojstva znatno odstupaju od svojstava određenih tehničkim propisom ili normom na koju upućuje taj propis. Tehničkim odobrenjem utvrđuju se tehnička svojstva građevinskog proizvoda i određuje način dokazivanja njegove upotrebljivosti, radnje koje se provode u postupku ocjenjivanja usklađenosti/usaglašenosti njegovih tehničkih svojstava i dokument/isprava o usklađenosti/usaglašenosti građevinskog proizvoda kojim se dokazuje njegova upotrebljivost.

Tehničko odobrenje donosi ovlašteno pravno lice/tijelo za donošenje tehničkog odobrenja na zahtjev proizvođača, ovlaštenog zastupnika odnosno uvoznika građevinskog proizvoda donosi ovlašteno pravno lice nakon ispitivanja i ocjenjivanja tehničkih svojstava građevinskog proizvoda koje se provodi ispitivanjem tehničkih svojstava i utvrđivanjem upotrebljivosti tog proizvoda.

Uslovi za davanje, produženje i oduzimanje ovlaštenja za donošenje tehničkog odobrenja, metode vrednovanja rezultata, oblik i sadržaj tehničkog odobrenja kao i način evidentiranja donesenih tehničkih odobrenja propisani su sljedećim pravilnicima:

- > Pravilnik za donošenje tehničkog odobrenja („Službeni glasnik RS“ broj 93/12),
- > Pravilnik o tehničkim odobrenjima za građevinske proizvode („Službene novine FBiH“ broj 2/11).

Usklađenost/usaglašenost građevinskog proizvoda s tehničkom specifikacijom u postupku ocjenjivanja usklađenosti utvrđuje se provedbom jedne ili više sljedećih radnji:

- > početno ispitivanje tipa građevinskog proizvoda koje provodi proizvođač ili ovlašteno pravno lice/tijelo za ocjenjivanje usklađenosti,
- > ispitivanje uzoraka iz proizvodnje prema utvrđenom planu ispitivanja od

proizvođača ili pravnog lica/tijela ovlaštenog za ocjenjivanje usklađenosti/usaglašenosti,

- > ispitivanje slučajnih uzoraka uzetih iz proizvodnje, odnosno na tržištu ili na gradilištu od pravnog lica/tijela ovlaštenog za ocjenjivanje usklađenosti/usaglašenosti,
- > stalna fabrička kontrola proizvodnje koju provodi proizvođač,
- > početni nadzor fabrike i početni nadzor fabričke kontrole proizvodnje koje provodi pravno lice/tijelo ovlašteno za ocjenjivanje usklađenosti,
- > stalni nadzor, procjene i ocjenjivanja fabričke kontrole proizvodnje koju provodi pravno lice/tijelo ovlašteno za ocjenjivanje usklađenosti.

U entitetu Republika Srpska je, pored navedenih radnji koje su propisane naprijed navedenim pravilnicima u oba entiteta, propisana i radnja:

- > ispitivanje uzoraka iz serije koja je spremna za isporuku ili je isporučena, koje vrši proizvođač ili ovlašteno tijelo.

Pravno lice/tijelo ovlašteno za provođenje radnji ocjenjivanja usklađenosti i proizvođač o svakoj radnji koja je provedena ili se provodi izdaje dokument i dostavlja ga pravnom licu/tijelu ovlaštenom za izdavanje certifikata o usklađenosti građevinskog proizvoda, proizvođaču, ovlaštenom zastupniku odnosno uvozniku koji su ga dužni trajno čuvati. Na osnovu pozitivnih dokumenata provođenja radnji ocjenjivanja usklađenosti/usaglašenosti ovlašteno lice/tijelo izdaje certifikat o fabričkoj kontroli proizvodnje.

Dokumenti o usklađenosti/usaglašenosti građevinskog proizvoda su:

- > Certifikat o usklađenosti/usaglašenosti,
- > Izjava o usklađenosti.

Certifikat o usklađenosti/usaglašenosti izdaje ovlašteno pravno lice/tijelo na zahtjev proizvođača, ovlaštenog zastupnika odnosno uvoznika građevinskog proizvoda koje snosi troškove njegovog izdavanja.

Izjavu o usklađenosti/usaglašenosti izdaje proizvođač, ovlašteni zastupnik odnosno uvoznik građevinskog proizvoda. Dokumentima o usklađenosti/usaglašenosti potvrđuje se da su provedene, odnosno da se provode propisane radnje u postupku ocjenjivanja usklađenosti/usaglašenosti, da je u tom postupku potvrđena usklađenost/usaglašenost građevinskog proizvoda s odgovarajućom tehničkom specifikacijom te da se proizvod može staviti na tržište i koristiti za građenje.

Uslovi za izdavanje, produženje i oduzimanje ovlaštenja za davanje certifikata o usklađenosti, sistemi ocjenjivanja usklađenosti građevinskih proizvoda, približi uslovi za izdavanje dokumenata o usklađenosti, sadržaj dokumenata o usklađenosti i način vođenja i sadržaj evidencije izdatih dokumenata o usklađenosti su propisani naprijed navedenim pravilnicima.

Proizvođač, ovlašteni zastupnik, odnosno uvoznik građevinskog proizvoda mora prije stavljanja na tržište, odnosno upotrebe građevinskog proizvoda izraditi tehnička uputstva i proizvod označiti oznakom usklađenosti. Tehnička uputstva moraju slijediti svaki građevinski proizvod koji se isporučuje.

Tehnička uputstva moraju sadržavati prepis izjave o usklađenosti/usaglašenosti, podatke značajne za čuvanje, transport i upotrebu građevinskog proizvoda te moraju biti pisana na jednom od službenih jezika Bosne i Hercegovine. Označava-

njem građevinskog proizvoda oznakom usklađenosti/usaglašenosti proizvođač, ovlašteni zastupnik odnosno uvoznik građevinskog proizvoda preuzima odgovornost da označeni proizvod ima tehnička svojstva određena odgovarajućom tehničkom specifikacijom, da ispunjava sve druge propisane uslove te da je to utvrđeno na način propisan važećim zakonima. Oznakom usklađenosti/usaglašenosti smije se označiti samo građevinski proizvod za koji su izdati certifikat o usklađenosti/usaglašenosti i izjava o usklađenosti/usaglašenosti.

U entitetskim zakonima je različito riješeno označavanje građevinskih proizvoda, a način označavanja, oblik i sadržaj oznaka usklađenosti propisani su pravilnicima o označavanju građevinskih proizvoda.

Za građevinski proizvod, za čija je tehnička svojstva dokazano da su u skladu sa svojstvima određenim odgovarajućom tehničkom specifikacijom, označavanje oznakom usklađenosti je propisano **Prilogom 1. Pravilnika o označavanju građevinskih proizvoda („Službene novine FBiH“ br. 88/10)**. Za onaj građevinski proizvod za koji se izjavom o usklađenosti potvrđuje usklađenost sa odgovarajućom tehničkom specifikacijom, kojom je prihvaćena usklađena evropska specifikacija, predviđeno je označavanje **oznakom usklađenosti „E“ propisanom Prilogom 2. ovog Pravilnika.**

Pravilnikom o označavanju građevinskih proizvoda („Službeni glasnik RS“ br. 93/12) u RS je predviđeno **označavanje oznakom usaglašenosti „C“** za onaj građevinski proizvod za koji se izjavom o usaglašenosti potvrđuje usaglašenost s važećim standardom ili tehničkom specifikacijom Republike Srpske (SRS), a koji nije usaglašen s evropskom specifikacijom. Označavanje oznakom usaglašenosti „CE“ predviđeno je za onaj građevinski proizvod za koji se izjavom o usaglašenosti potvrđuje usaglašenost s odgovarajućim standardom ili tehničkom specifikacijom kojom je preuzeta usaglašena evropska specifikacija.

7. INFRASTRUKTURA KVALITETA U BIH

7. INFRASTRUKTURA KVALITETA U BIH

Pored provođenja ugovorom definisanih ciljeva i zadataka, preuzimanja i harmonizacije pravne stečevine EU (acquis), preuzimanja direktiva i standarda, BiH se obavezala osigurati sve uslove za koordinaciju i ispunjavanje uslova infrastrukture kvaliteta sa svim njenim elementima i zahtjevima. Kako su fokus ove studije građevinski proizvodi/gr građevinska stolarija, zahtijeva se podrška institucija u BiH, koje moraju ispuniti uslove i preuzeti brigu o koordinaciji infrastrukture kvaliteta.

Šta predstavlja infrastruktura kvaliteta?

Globalizacija međunarodne ekonomije kao i povećanje svijesti potrošača doprinijeli su stvaranju novog termina – infrastruktura kvaliteta. Ovaj termin se odnosi na sve oblasti metrologije, standardizacije i ispitivanja, upravljanja kvalitetom i ocjenjivanje usklađenosti, uključujući certifikaciju i akreditaciju.

Odlukom o uspostavljanju koordinacije u oblasti infrastrukture kvaliteta u Bosni i Hercegovini²⁷ utvrđuju se aktivnosti na koordinaciji.

Koordinacijom u oblasti infrastrukture kvaliteta upravljaju Direkcija za evropske integracije i Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, u skladu s odredbama Odluke o načinu ostvarivanja koordinacije u procesu priključenja BiH Evropskoj uniji. Ovom Odlukom uspostavlja se koordinacija u oblasti infrastrukture kvaliteta u BiH, njena struktura, funkcija te način rada. Cilj uspostavljanja koordinacije u oblasti infrastrukture kvaliteta je efikasna koordinacija rada svih nadležnih ministarstava i drugih organa uprave BiH, FBiH, RS, i Brčko Distrikta u oblasti infrastrukture kvaliteta.

Aktivnosti na koordinaciji infrastrukture kvaliteta podrazumijevaju tehničke propise, ocjenjivanje usklađenosti, inspekciju i nadzor nad tržištem, bezbjednost hrane, standardizaciju, mjeriteljstvo, akreditaciju i zaštitu potrošača, kao i sva druga pitanja koja spadaju u domen slobode kretanja roba.

Rezultati rada institucija infrastrukture kvaliteta proizilaze iz procesa izrade, izdavanja i primjene standarda i tehničkih propisa, kao i dokazivanja usklađenosti s njima, a u cilju poboljšanja kvaliteta proizvoda, procesa i usluga te uklanjanja barijera trgovini i olakšavanje tehnološkog razvoja.

7.1. Uloga i važnost ocjenjivanja usklađenosti, prijavljenih tijela i laboratorija

Važeći zakon u BiH o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usklađenosti je iz 2004. godine koji se uglavnom ne provodi, iako je obavezan za primjenu. Entitetskim Zakonima o građevinskim proizvodima te Pravilnicima o ocjenjivanju usklađenosti građevinskih proizvoda treba prilagođavanje prema Uredbi CPR.

Zahtjevi za tijelo za ocjenjivanje usklađenosti (TOU) su međunarodno priznata

akreditacija kod Instituta za akreditiranje BiH - BATA²⁸ – te licenca nadležnog ministarstva. Važno je pomenuti da je 10.04.2014. – Vijeće za multilateralne sporazume evropske organizacije za akreditaciju (EA MAC) na sjednici u Varšavi donijelo odluku o potvrđivanju statusa BATA-e – potpisnika EA BLA u području kalibriranja, ispitivanja i inspekcije. TOU - Certifikacijsko tijelo za građevinsku stolariju u BiH još uvijek nemamo jer BATA nije akreditovana u području prema zahtjevima standarda BAS EN ISO/IEC 17065.

NB (Notified Body) - Prijavljena tijela nemamo u BiH jer ona mogu biti samo u članicama EU. Akreditovanih laboratorija nešto i imamo – pozitivan primjer je LIND Laboratorija za ispitivanje sigurnosti proizvoda (namještaj, oprema za dječija igrališta i građevinska stolarija).

Naši proizvođači koji su pretežno izvozno orijentisani, s obzirom da imaju obavezu provedbe postupka ocjenjivanja i verifikacije konstantnosti osobina i CE označavanja prije plasmana na tržište EU, u pravilu angažuju priznata ovlaštena tijela iz EU. Sam postupak je dosta tehnički i finansijski zahtjevan uz naravno vrlo ograničenu podršku nadležnih institucija pa se ovo uglavnom sufinansira vanjskim izvorima/projektima – EBRD, USAID, SIDA i sl. kroz tekuće programe te Vlade prijateljskih zemalja kroz različite oblasti saradnje.

Od domaćih Institucija ovakve Projekte sufinansiraju preko konkursa – natječaja jedanput godišnje na entitetskim nivoima i neki Kantoni – umjesto kako je savjetovano od kolega iz Hrvatske da natječaji budu otvoreni cijele godine – što kod nas nije zaživjelo u praksi zbog neodgovarajućih i preskromnih budžeta koji se izdvajaju za ovu namjenu usljed čega domaći proizvođači građevinske stolarije ostaju bez ovakve podrške.

Opšti je utisak da smo u BiH uradili nešto na uspostavi infrastrukture kvaliteta ali bez adekvatne orijentacije na efektivnost rezultata rada i uz previše administriranja, a s vrlo ograničenim resursima, što također naglašava potrebu promjena u pristupu ovom sektoru koji već godinama ima pozitivne trendove rasta u izvozu. LIND laboratorija je OJ u okviru Zeničke razvojne agencije ZEDA i akreditirana je ispitna laboratorija prema zahtjevima standarda BAS EN ISO/IEC 17025 čime je potvrđena njena kompetentnost za izvođenje mehaničkih ispitivanja namještaja, opreme za dječija igrališta, a u toku je proširenje područja akreditacije na ispitivanje građevinske stolarije (prozora i vrata) i ispitivanje sportskih terena, golova i koševa.

U okviru Agencije ZEDA također je planirana i uspostava certifikacijskog tijela u skladu sa zahtjevima standarda BAS EN ISO/IEC 17065. Na osnovu svega navedenog, plan je da LIND laboratorija bude jedina laboratorija na prostoru BiH za ispitivanje građevinske stolarije kojom će se omogućiti MSP drvoprerađivačima, mnogo brža i povoljnija ispitivanja u cilju postavljanja CE oznake na proizvod, a time i certifikacija proizvoda. Za očekivati je da će određene poteškoće nastati pri uspostavi NB obzirom na trenutni status BiH u odnosu na EU. Za prevazilaženje ove situacije jedina je opcija saradnja s eksternim NB iz neke od zemalja članica EU, poput EUROINSPEKT-DRVOKONTROLA - Slavonski Brod, Hrvatska ili ZAG - Zavod za gradbeništvo, Ljubljana, Slovenija.

7.2. Nadzor nad tržištem u BiH

Agencija za nadzor nad tržištem Bosne i Hercegovine (<http://annt.gov.ba>) osnovana je Zakonom o nadzoru nad tržištem u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 45/04, 44/07 i 102/09)²⁹. Agencija je samostalna upravna organizacija, ima svojstvo pravnog lica i za svoj rad odgovara Vijeću ministara Bosne i Hercegovine. Sjedište Agencije je u Istočnom Sarajevu. Znači nadzor nad tržištem je uspostavljen u BiH i funkcionira ali bez potrebne podrške i koordinacije s ostalim nadležnim organima i ovdje se nameće potreba, prije svega operacionalizacije rada. Agencija radi plan kontrola ali i ovdje ima dosta prostora za unaprjeđenje, a prije svega u funkciji zaštite domaće proizvodnje i proizvođača. Činjenica je da proizvodi koji sa sigurnosnog aspekta ne mogu proći u EU ili su najblaže rečeno problematični, završavaju na bh. tržištu jer su objektivno najslabije kontrole.

Agencija za nadzor nad tržištem Bosne i Hercegovine, u saradnji s tržišnim inspekcijama entiteta planira i provodi projekte proaktivnog nadzora građevinskih proizvoda. Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o građevinskim proizvodima i propisa donesenih na osnovu njega u vezi s proizvodnjom i upotrebom građevinskih proizvoda provode inspektori urbanističko-ekološke inspekcije Federalne uprave za inspeksijske poslove i kantonalni inspektori zavisno od toga koji je organ izdao odobrenje za građenje. Federalni tržišni inspektori Federalne uprave za inspeksijske poslove vrše inspeksijski nadzor koji se odnosi na primjenu ovog Zakona i propisa donesenih na osnovu ovog Zakona, a u vezi s proizvodnjom, stavljanjem na tržište i distribucijom građevinskih proizvoda. U Republici Srpskoj Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o građevinskim proizvodima i propisa donesenih na osnovu njega vrši Republička uprava za inspeksijske poslove posredstvom Republičkih urbanističko-građevinskih i tržišnih inspektora, odnosno urbanističko-građevinskih inspektora jedinice lokalne samouprave, u skladu s određenim ovlaštenjima i nadležnostima. Inspeksijski nadzor nad primjenom ovog zakona i propisa donesenih na osnovu njega, prilikom stavljanja u promet i distribuciju građevinskih proizvoda vrše tržišni inspektori Inspektorata.

Nadležni inspektor ima pravo i obavezu rješenjem zabraniti stavljanje na tržište i u distribuciju građevinskog proizvoda, ako utvrdi da je proizvod:

- > bez dokumenata o usklađenosti/usaglašenosti,
- > bez tehničkog uputstva ili s neispravnim tehničkim uputstvom,
- > bez oznake usklađenosti/usaglašenosti,
- > nepropisno označen ili
- > nije osigurano da tehnička svojstva, odnosno upotrebljivost građevinskog proizvoda tokom njegove distribucije ostane nepromijenjena.

Zabrana se odnosi na svaki primjerak i svu količinu građevinskog proizvoda na tržištu Federacije Bosne i Hercegovine odnosno na tržištu Republike Srpske. Izuzetno od toga, zabrana za građevinske proizvode za koje nije osigurano da tehničke karakteristike, odnosno njihova upotrebljivost tokom njihove distribucije ostane nepromijenjena, odnosi se samo na primjerke, odnosno količine građevinskog proizvoda koje su obuhvaćene konkretnim inspeksijskim nadzorom prilikom kojeg je utvrđena promjena svojstava građevinskog proizvoda.

Utvrđivanjem da građevinski proizvod ne ispunjava zahtjeve propisane zakonima o građevinskim proizvodima i propisima donesenim na osnovu njega, nadležni inspektor ima pravo i obavezu rješenjem zabraniti njegovo stavljanje na tržište, distribuciju i/ili ugradnju, bez obzira na to što su za taj proizvod provedeni ili se

29

http://annt.gov.ba/Agencija/zakonodavstvo/ZONNT_BiH_precisceni_tekst_BOS_NOV%202014.pdf

provode propisane radnje ocjenjivanja usklađenosti, odnosno što je za njega izdat dokument o usklađenosti. Rješenjem se naređuje i povrat neugrađenog građevinskog proizvoda, ako je utvrđena neusklađenost proizvoda takva da ugrožava ili može ugroziti život ljudi i/ili okoliš.

Ako se u nadzoru nad građevinskim proizvodom osnovano posumnja da građevinski proizvod ne ispunjava propisane zahtjeve, lice koje vrši upravni nadzor ili nadležni inspektor zatražit će od stručnog lica provedbu kontrolnog postupka. Ako se u kontrolnom postupku utvrdi da građevinski proizvod ne ispunjava propisane zahtjeve, proizvođaču, ovlaštenom zastupniku, uvozniku odnosno distributeru građevinskog proizvoda rješenjem se naređuje zabrana stavljanja na tržište i distribucija građevinskog proizvoda, a istim se rješenjem zabranjuje ugradnja tog građevinskog proizvoda svim potencijalnim izvođačima. Kontrolni postupak je postupak utvrđivanja ima li građevinski proizvod propisana tehnička svojstva te ispunjava li i druge propisane zahtjeve. Kontrolni postupak propisan je sljedećim pravilnicima:

- > Pravilnik o kontrolnom postupku i načinu provođenja kontrolnog postupka (Službene novine FBiH 28/11).
- > Pravilnik o kontrolnom postupku za građevinske proizvode (Službeni glasnik RS br.93/12).

Građevinski proizvod za koji je doneseno rješenje o zabrani stavljanja na tržište, distribuciji i ugradnji smatra se građevinskim proizvodom čija upotrebljivost nije dokazana te se u svakom konkretnom slučaju njegove ugradnje poduzimaju mjere propisane posebnim zakonom.

Građevinski proizvod za koji je naređen povrat može se kao građevinski proizvod ponovno staviti na tržište, distribuirati, ugrađivati te vratiti izvođačima i investitorima nakon što se otklone nedostaci i nakon što se to dokaže na odgovarajući način ili se mora osigurati da se s njim postupa kao s otpadom u skladu s propisima o upravljanju otpadom. Zakonima o građevinskim proizvodima su propisane kaznene odredbe za ovlaštena pravna i druga lica te za prekršaje proizvođača, ovlaštenog zastupnika, uvoznika i distributera građevinskog proizvoda i izvođača u slučaju kršenja odredbi ovih zakona i neispunjavanja uslova propisanih zakonima i podzakonskim aktima. Složenost zakona i nejasnoće u tehničkoj regulativi u pitanjima međusobnih odnosa zakona entiteta i Brčko Distrikta u pogledu uslova stavljanja na tržište, distribucije i upotrebe građevinskih proizvoda, zatim uslova donošenja i korištenja tehničkog odobrenja, ocjenjivanja usklađenosti, dokumenta o usklađenosti, tehničkih uputstava i oznaka usklađenosti, predstavljaju prepreku za slobodno stavljanje i trgovinu građevinskim proizvodima na domaćem tržištu čime se narušava jedinstveni ekonomski prostor Bosne i Hercegovine. Objektivno veliki problem je i nedostatak odgovarajućih laboratorija za kontrolu sigurnosti proizvoda. Konkretno, trenutno nepostojanje laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije ostavlja prostor za plasman građevinske stolarije sumnjivog kvaliteta i sigurnosti za upotrebu na teritoriji BiH te stvaranje nelojalne konkurencije domaćim proizvođačima.

Podršku nadzoru nad tržištem u dijelu kontrolnog/inspekcijskog ispitivanja građevinske stolarije, moći će da pruži LIND - Laboratorija za ispitivanje sigurnosti proizvoda, u okviru Zeničke razvojne agencije ZEDA, po uspostavljanju, a samim tim i indirektno pomoći u zaštiti domaćih proizvoda i proizvođača građevinske stolarije. Značajnom poboljšanju privrednog ambijenta u sektoru drvoprerađe doprinijela bi

aktivnost efikasnijeg nadzora nad tržištem, uz prethodno donesene podsticajne kriterije koji regulišu prava, obaveze i prvenstvo u kupovini trupaca za preradu, isključivo za proizvođače finalnih proizvoda od drveta, a što bi bilo u službi povećanja konkurentnosti proizvođača proizvoda od drveta.

Neminovnost uključivanja Bosne i Hercegovine u evropske integracije zahtijeva, između ostalog, potpuno usklađivanje propisa s evropskim zakonodavstvom i ujednačavanje propisa na nivou države, razvoj neophodne infrastrukture kvaliteta kao i razvoj nacionalnog sistema akreditiranja i prilagođavanje rada tijela za ocjenjivanje usklađenosti na području Bosne i Hercegovine jednoobraznim uslovima koji su prihvaćeni u Evropi.

**8. UREDBA O GRAĐEVINSKIM
PROIZVODIMA CPR 305/2011 I KLJUČNI
AKTERI NA BH. TRŽIŠTU**

8. UREDBA O GRAĐEVINSKIM PROIZVODIMA CPR 305/2011 I KLJUČNI AKTERI NA BH. TRŽIŠTU

Uredba o građevinskim proizvodima CPR 305/2011 – Construction Product Regulation - je donesena 01.07.2011., a stupanjem na snagu 01.07.2013, stavila je van snage i zamijenila do tada važeću CPD 89/106 EEC Construction Product Directive – Direktivu za građevinske proizvode. Direktiva je zapravo evoluirala u Regulativu nastojeći, na osnovu ostvarene prakse, unaprijediti i bolje i potpunije regulisati ovu oblast, a s druge strane približiti i olakšati primjenu CE označavanja i učiniti je zaista obaveznom.

Naše su firme bojažljivo prihvatale novosti koje je donijela CPR ali su s druge strane ostale zbunjene time što se Zakonska Regulativa u BiH nije adekvatno prilagodila prema istoj, a primjena je bila obavezna.

Čak je većina firmi zadržala format stare CE deklaracije kako je bilo traženo po CPD, a nisu prilagodili istu novom formatu DoP- Declaration of Performane – Izjava o svojstvima, koja je propisana u februaru 2014. godine, koju predviđa Uredba CPR.

Uticaj kao i prednosti primjene Uredbe CPR na BiH proizvođače građevinkse stolarije i izvoznike je veoma značajan. Punom primjenom CPR otvara im se put za Evropu i EU tržište kao i sva ostala, a ne usvajanjem i ne primjenom „svjesno“ pristaju na stagnaciju pa u bliskoj budućnosti i nemogućnost plasmana svojih proizvoda na EU tržište ali i na bh. tržištu.

Tehnički i finansijski zahtjevi primjene Uredbe CPR i CE označavanja nisu mali i bez adekvatnih poticaja nisu dostupni većini proizvođača iz sektora. Oni koji uspiju prevazići ove prepreke imaju mogućnost daljeg prosperiteta. Posebne teškoće imaju mali proizvođači građevinske stolarije koji i za male količine stolarije koju mogu proizvesti i prodati u EU, moraju ispuniti sve obaveze do CE označavanja proizvoda (izrada dokumentacije, ispitivanje građevinske stolarije,...), te gotovo nikako ne mogu da pokriju troškove izlaska na tržište EU. Posebno opterećenje za njih su troškovi ispitivanja. Same firme se teško mogu boriti s konkurencijom iz EU koje imaju značajne podsticaje. Na osnovu programa Reformske agende predviđena su poboljšanja položaja poduzetnika i privrede, međutim potrebno je još neko vrijeme za konkretne rezultate i pomake.

Kako ova oblast mora i u BiH biti zakonski regulisana i obavezujuća ukazuje se potreba uspostave domaćih laboratorija. Prvenstveno se ovo odnosi za potencijalno izvozne proizvode u šta svakako spada proizvodnja građevinske stolarije koja u BiH već bilježi značajne izvozne rezultate. Domaćim proizvođačima je prijeko potrebna ova razvojna komponenta, uspostava laboratorije koja bi u dogledno vrijeme bila i akreditovana po zahtjevima EN 17025, kako bi njeni rezultati bili pri-

znati prvenstveno u EU, a zatim i šire. Istovremeno Uredba nameće i poštivanje potpuno identične procedure i za proizvode građevinske stolarije namijenjene bh. tržištu.

Kao ključni akteri - zainteresovane strane, u ovom procesu pojavljuju se, prije svega dvije grupe, sličnih potreba ali različitog uticaja i udjela na bh. tržištu.

- 1. Proizvođači građevinske stolarije** - direktno zainteresovani za izvoz jer je domaće tržište previše maleno i finansijski ograničeno, opterećeno hroničnom nelikvidnošću, teško se nose s trenutnom situacijom. Prevelike obaveze domaćim proizvođačima uz odsustvo odgovarajućih izvoznih poticaja otežavaju ozbiljniji iskorak ka daljem razvoju. Da bi sektor bio konkurentan morao bi ići na veće serije i veću produktivnost, a to je vrlo teško planirati ukoliko nemate „garantovan“ udio na tržištu, odnosno u bh. slučaju izvoz. Ima pokušaja klasterskog povezivanja da bi se moglo odgovoriti zahtjevnom tržištu EU, ali manje više, ostaje na pokušajima već dugi niz godina.
- 2. Uvoznici/distributeri** - uspješno funkcionišu i znatno su ojačali, a što je posljedica otežanog rada proizvođača u sektoru. Bez temeljitog preokreta situacije u korist proizvođača teško je očekivati značajno učešće bh. preduzeća na EU tržištu. Jasno je da će borba Uvoznih lobija i podrške realnom sektoru biti veoma teška ali su posljedice mogućih ishoda poznate pa bismo morali biti optimisti za dobro ove zemlje. Navodimo, kao primjer Tursku koja kao poticaj svojim izvoznicima odobrava plaćanje iznajmljenih prostora u stranim zemljama, tako da ova preduzeća imaju mogućnost da se prilagode tržištu i da lakše dođu do krajnjeg potrošača, a kod koga ostvaruju punu cijenu i zaradu. Naši izvoznici, nažalost, u većini slučajeva na EU tržište idu preko uvoznika i distributera, posrednika, pa dobar dio profita od prodaje ostaje u rukama ovih pravnih lica, tj. ostaje van BiH. BiH ima resurse, sirovinску bazu, ljudske resurse, koje još uvijek ne koristimo na optimalan način, dakle imamo realne potencijale za razvoj sektora.

9. PROIZVODNJA GRAĐEVINSKE STOLARIJE – OPŠTI PREGLED

9. PROIZVODNJA GRAĐEVINSKE STOLARIJE – OPŠTI PREGLED

Prema zvaničnoj klasifikaciji djelatnosti Bosne i Hercegovine Proizvodnja građevinske stolarije i elemenata (20.3), spada u područje “Proizvodnja drveta i proizvoda od drveta” (20).

Proizvodnja građevinske stolarije u našoj državi je zadnjih nekoliko godina u stalnom porastu. Ovo je posljedica zamaha u bh. građevinarstvu ali i izvozu. Opšte stanje proizvođača građevinske stolarije u BiH je zadovoljavajuće u pogledu tehnološke opremljenosti. Domaći proizvođači građevinske stolarije u principu najviše rade na opremanju manjih i većih objekata (ugostiteljskih, privatnih objekata, poslovnih prostora) te u inostranstvu prema određenim i specifičnim zahtjevima individualnih kupaca, a jer su tehnički i tehnološki osposobljeni za ispunjavanje istih.

Jedan od većih problema s kojim se susreću je obezbjeđivanje potrebnih certifikata o usklađenosti s relevantnim EU regulativama odnosno označavanje proizvoda s CE znakom. Za većinu je problem izrada potrebne dokumentacija, razumjevanje zahtjeva, jezička barijera, jer standardi nisu prevedeni osim naslova. Sastavni dio procedure dokazivanja usaglašenosti s relevantnim EU regulativama je i laboratorijsko ispitivanje građevinske stolarije, što je jedna od otežavajućih okolnosti zbog trenutno nepostojanja domaće laboratorije za provođenje istog. Proizvođači su prinuđeni da transportuju svoje proizvode uz dodatne procedure uvozno-izvozne, što pored velikih troškova dovodi i do gubitka puno vremena zbog granica i daljine.

Formiranjem akreditovane laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije u Zenici - LIND, rješit će se više teškoća s kojima se susreću proizvođači građevinske stolarije:

- > Pristupačnije usluge ispitivanja, po povoljnijim cijenama i u kraćem vremenu, kako za potrebe dokazivanja usklađenosti sa EN standardima tako i za potrebe razvoja i kontrole proizvoda.
- > Olakšan pristup potrebnim BiH i EU standardima.
- > Mogućnost inicijalnih ispitivanja i razvoj proizvoda.
- > Inovativnost u proizvodnji novih modela.
- > Razumljiviji i „zajednički“ jezik između proizvođača i institucija podrške.

9.1. Materijali za izradu građevinske stolarije u BiH

Materijali za proizvodnju građevinske stolarije su: drvo, metal - Aluminijum i PVC. Glavni proizvodi su prozori i vrata (drvo, drvo - Alu, PVC i Alu). Interes i strategija BiH bi trebala biti proizvodnja građevinske stolarije od domaćih materijala, tj. od sirovine koja ima porijeklo iz BiH. Tradicionalno je još uvijek i najveći broj firmi proizvođača građevinske stolarije od drveta, gdje pretežno dominira stolarija od smrče. Stolarija od drveta se izrađuje pretežno od lameliranih troslojnih elemenata.

ta, što proizvodu daje stabilnost pri eksploataciji.

Prednost korištenja domaćih materijala u proizvodnji građevinske stolarije je i to što za proizvodnju kroz sve faze osim domaće sirovine uključena domaća infrastruktura preduzeća i ljudski resursi s prostora BiH.

Ostali materijali koji su sastavni djelovi stolarije su okovi, staklo, brtve, boje i lakovi. Prostor za razvoj djelatnosti proizvodnje građevinske stolarije je proizvodnja prema zahtjevima kupaca/tržišta i u skladu sa zahtjevima relevantnih standarda tj. Zahtjeva EU građevinske regulative CPR 305/2011.

Iz ugla materijala od kojeg je napravljena građevinska stolarije EU tržište dijeli se na otprilike 3 podjednaka dijela:

- > drvena stolarija preferira se pretežno u Skandinaviji,
- > PVC u Britaniji i
- > Alu u Španiji

U ostalim državama EU uglavnom su podjednako zastupljeni proizvodi od pomenutih materijala. Kombinacija proizvoda kod kojih je unutrašnji dio izrađen od drveta, a vanjski od Al je optimalna ali i najskuplja varijanta i samo je nekolicina naših proizvođača u mogućnosti raditi takve proizvode.

Zbog dostupnosti drveta, sirovine, interes i fokus bh. proizvođača trebao bi biti na drvetu kao osnovnom materijalu, a potom Al iz domaćih izvora (FEAL i Alpro). Ipak prevladava PVC radi cjenovnih prednosti, lakšeg održavanja, a pored činjenice da se svi PVC profili uvoze.

Staklo je sljedeća bitna komponenta građevinske stolarije. Ono je isključivo uvozna komponenta jer u Evropi imamo nekoliko jakih proizvođača koji opskrbljuju cijelo EU tržište. Uvozi se dakle ravno staklo različitih karakteristika. Naši proizvođači sebe nalaze prvenstveno u daljoj preradi stakla – proizvodnji različitih paketa IZO-stakla – termopana te ostalih procesa obrade stakla – kaljenje, laminiranje i sl. Trenutno neke od vodećih bh. kompanija u ovoj oblasti su: Rama Glas iz Sarajeva koji je u stanju da se nosi s EU konkurencijom, zatim Kristal Vitez, a potom i Termoglas Živinice koji je pokrenuo i pogon kaljenja. Oni svoje proizvode certificiraju na institutu IFT u Rosenhaimu u Njemačkoj, tako da se punopravno uključuju u utrku i na bh. ali i na EU tržištu.

Ostali proizvođači teško mogu odgovoriti strogim EU uslovima kvaliteta kako zbog dostupne tehnologije tako i zbog neadekvatnog kadra. Puno proizvođača stakla ima jednostavne linije za proizvodnju termoizolacionog stakla ali ograničenog dometa što je preskromno za složene EU zahtjeve.

Naime, zahtjev za toplinskom provodljivošću za nove objekte u Njemačkoj je maksimalno $k=1,1$ za nove građevine i izuzetno $k=1,4$ za renoviranja što mogu zadovoljiti samo nekolicina domaćih proizvođača stakla. Čak se zbog poboljšanja energetske efikasnosti traže $k=0,6$ i niže do tzv. pasivnih kuća. Ovo je također bitan segment vezan za proizvodnju građevinske stolarije koji bi trebalo unaprijediti, kako radi omogućavanja izvoza tako i radi dostupnosti na domaćem tržištu jer će se približavanjem BiH EU sve više insistirati na energetskej efikasnosti. Imamo primjer Hrvatske gdje je odnedavno nemoguće prodati nekretninu bez Certifikata o energetskej efikasnosti objekta, a upravo glavne stavke su stolarija i izolacija cijelog objekta.

9.2. Proizvođači građevinske stolarije u BiH

BiH je zemlja koja ima dugu tradiciju u drvoprerađi, pa tako i u proizvodnji građevinske stolarije od drveta. Međutim, u zadnjih dvadesetak godina znatno tržišno učešće uzima i proizvodnja građevinske stolarije od Al i PVC profila te kombinacija drvo/Al. Dio vodećih proizvođača proizvodi stolariju od više navedenih vrsta materijala u želji da zadovolji sve zahtjeve kupca/klijenata.

Tako naprimjer imamo:

- > FAGUS HAUS d.o.o. iz Banja Luke, proizvodi stolariju od drveta, drvo-Al, Al i PVC profila i ima zaokruženu proizvodnju lijepjenih drvenih elemenata za vanjsku stolariju.
- > Jafa-JASE 4 d.o.o. iz Špionice kod Srebrenika, proizvodi stolariju od drveta, drvo-Al i PVC profila.

Većina proizvođača građevinske stolarije je prije 15-ak godina proizvodila građevinsku stolariju nižeg kvaliteta koja je pretežno korištena u procesu obnove zemlje, danas gotovo da nema tržišta za ove proizvode. Naime, zahtjevi se sve više zaoštavaju za sve višim nivoom kvaliteta od strane kupaca, domaćih, a više stranih.

Proizvođači stolarije koji žele da izvoze na Evropsko tržište moraju svoje proizvode uskladiti sa zahtjevima EU građevinskom regulativom CPR 305/2011 koja je na snazi od 01.07.2013. na CPR u BiH (uticaj, prepreke ili prednosti za domaće proizvođače). Sve vodeće bh. firme proizvođači građevinske stolarije su u privatnom vlasništvu i pretežno su izvozno orijentisane na tržište EU.

Pomenut ćemo neke od vodećih proizvođača i izvoznika:

- > građevinske stolarije od drveta:
 - > FAGUS HAUS d.o.o. Banja Luka;
 - > KONTINENTAL d.o.o. Kiseljak;
 - > Jafa JASE 4 d.o.o. Špionica, Srebrenik;
 - > SEJDIĆ COMMERCE d.o.o. Odžak;
 - > ANS DRIVE d.o.o. Sarajevo,
 - > PROGRAD d.o.o. Žepče,
 - > BOR d.o.o. Bihać...
- > Al i PVC građevinske stolarije:
 - > MAXMARA d.o.o. Banja Luka;
 - > FTM d.o.o. Novi Travnik;
 - > PVC STOLARIJA HOROZOVIĆ d.o.o. Sanski Most;
 - > HANO d.o.o. Sarajevo,
 - > HERCEG d.o.o. Srebrenik,
 - > SAPLAST d.o.o. Sarajevo, DOMA d.o.o. Sarajevo,
 - > ALPAM d.o.o. Tuzla,
 - > PROGRAD d.o.o. Žepče,
 - > JELEN d.o.o. Brčko...

Većina gore navedenih je imala značajne troškove u procesu usklađivanja svojih proizvoda za zahtjevima EU građevinske regulative prema UREDBI CPR 305/2011, a posebno u dijelu troškova ispitivanja u inostranim laboratorijama, npr. EUROINSPEKT-DRVOKONTROLA d.o.o. Laboratorija u Slavonskom Brodu. Veće firme koje imaju kapaciteta i mogućnosti da izvezu veće količine proizvoda od drveta mogu lakše podnijeti troškove navedenog usklađivanja. Međutim, manja preduzeća, s manjim resursima i kapacitetima imaju ogromnih poteškoća u procesu usklađi-

vanja, kako u dijelu troškova za obezbjeđenje ino standarda, troškova ispitivanja stolarije i drugih proizvoda od drveta, tako i u prevođenju istih, a ovo je ujedno i ciljna grupa za Laboratoriju LIND.

Kroz upitnike za građevinsku stolariju, prilikom anketiranja proizvođača u BiH, dobiveni su odgovori koji će poslužiti kao indikatori prema institucijama Bosne i Hercegovine, a u cilju iniciranja aktivnosti koje će rezultirati prevazilaženjem prepreka i povećanjem konkurentnosti firmi.

Izdvojili smo nekoliko odgovora:

- > Iskorištenost kapaciteta je u prosjeku 30-50%, što znači da imamo još raspoloživog, a neiskorištenog kapaciteta. Razlozi za neiskorištenje kapaciteta leže između ostalog u nedostatku kvalifikovanih kadrova, nedovoljnom poznavanju vanjskog tržišta, problematici snabdijevanja sirovinom,...
- > Broj zaposlenih se pretežno kreće 20-100.
- > Potrebe za kadrovima i edukacijama su evidentne, jer većina firmi se izjasnila da imaju problema u poslovanju zbog nedostatka kvalifikovanih stručnih kadrova (stolara, tehničara i inženjera). Nedostatak kadrova je i uzrok manje produktivnosti i samog iskorištenja kapaciteta.
- > Zadovoljstvo firmi izvoznim rezultatima srednje, na skali 1-10, rezultat je 6.
- > Prostora za veći izvoz ima kod većine firmi uz poboljšanje kadrovske potencijala i prodaje.
- > Preduzeća koja su radila IT ispitivanja, koristila su usluge inostranih laboratorija. Imamo pokušaja izrade vlastitih laboratorija za interno ispitivanje građevinske stolarije npr. FEAL d.o.o. Široki Brijeg, međutim, mogućnosti ispitivanja su ograničene samo na AL profile.
- > Većina preduzeća smatra da mogu biti konkurentni na izvoznim poslovima. Međutim, realnost je da se javljaju prepreke kod ispunjavanja većih zahtjeva za akustikom i termikom, što je dobrim dijelom vezano i za komponente koje se ugrađuju i kako se ugrađuju (dihtung i staklo).
- > Na pitanje, šta smatrate najvećom preprekom za veće izvozne rezultate, bili su različiti odgovori, međutim zajedničko je za sve da su sve prepreke ujedno i prilike za djelovanje institucija u pravcu rješavanja istih, tako da možemo izdvojiti nekoliko značajnijih:

Tabela 14.

PREPREKA	PRILIKA ZA INSTITUCIJU I NAČIN RJEŠAVANJA
<ul style="list-style-type: none"> > Kadrovska opremljenost. U većini preduzeća postoji nedostatak kadrova > Spora i komplikovana procedura pri izvozu sa puno administrativnih zahtjeva i gužve na graničnim prelazima > Dokazivanje usaglašenosti bh. proizvoda s EU standardima tehničkim propisima putem ispitivanja gotovih proizvoda u akreditovanoj laboratoriji. > Nedostatak tijela za ocjenu usklađenosti, certifikacionog tijela koje certifikuje proizvode, procese i usluge u ovoj oblasti. > Troškovi ispitivanja su veliki i često prepreka malim preduzećima za izlazak na vanjska tržišta > Jezička barijera, poznavanje tržišta je čest problem malih preduzeća koja imaju potencijal za proizvodnju ali prepreka je jezička barijera. > Dostupnost evropskih standarda za proizvode je također prepreka, koja otežava prístup EU tržištu, a koji su za male proizvođače najčešće preskupi i što su u pravilu na engleskom jeziku, za njih i teško razumljivi 	<ul style="list-style-type: none"> > Savjet ministara, entitetske privredne komore u sinergiji s ministarstvom obrazovanja, treba da naprave reformu školstva i isto da se stavi u službu potreba privrede, > Privredne komore bi trebale uputiti privrednike na tehničke barijere dokazivanja usklađenosti. > Cariska uprava može riješiti navedeni problem > Uspostavljanje laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije koja će biti akreditovana od strane Instituta za akreditiranje BiH-BATA. > Da Institut za akreditiranje BiH, BATA potpiše Bilateralni sporazum sa EA MLA u području EN ISO/IEC 17065 - Ocjenjivanje usaglašenosti – Zahtjevi za tijela koja certifikuju proizvode, procese i usluge. > Uspostavljanje i akreditacija laboratorije u BiH može da riješi navedeni problem. > Edukacija prvo menadžmenta, a onda i usposlenih u preduzećima te prilagođavanje školskog sistema. Spoljnotrgovinska komora i entitetske privredne komore se mogu uključiti u rješavanje problematike rada na ino tržištu. > Privredne komore mogu riješiti problem kroz bolju komunikaciju za preduzećima i saradnji s BAS -om riješiti problem dostupnosti EN standarda.

- > Većina preduzeća koja označava svoje proizvode CE znakom izjavila je da razumije zahtjeve standarda za svoj proizvod.
- > Većina anketiranih preduzeća nema primjerak CPR 305/2011 EU Regulative za građevinske proizvode.
- > U većini preduzeća sistem FPC (Interne proizvodne kontrole) je više formalnost nego realnost, a uočava se potreba da bude uozbiljena kao i sama proizvodnja.
- > Većina preduzeća je prilikom provođenja ankete izjavila da ima potrebu za ispitivanjem građevinske stolarije po EN standardima i za uspostavljanje bolje FPC-Interne proizvodne kontrole.

Proizvođačima građevinske stolarije institucije BiH, bi mogle pomoći u procesu ispunjavanja zahtjeva EU građevinske regulative CPR 305/2011 i to kroz:

- > Upotrebljiv prijevod CPR 305/2011 EU Regulative za građevinske proizvode i EU standarda
Prevod CPR-a na hrvatskom jeziku je dostupan na EU site-u, a relevantne EN standarde, postepeno prevodi i LIND laboratorija.
- > Reformu obrazovnih institucija, tako što će se obezbijediti da škole obrazuju kadrove prema potrebama privrede.

Uređenje obrazovnog sistema tako da isti bude u funkciji privrede, tj. da se namjenski školuju kadrovi koji će imati obezbijeđen posao u privredi, što je ključ rješenja problema u BiH.

Naime, upošljavanje radno sposobnih, a uz to još kvalifikovanih uposlenika, direktno bi uticalo na privredni ambijent, razvoj sektora i podizanje konkurentnosti.

Uređenje tržišta prirodnom sirovinom porijeklom iz šuma (drvetom), institucije mogu pomoći cijelom drvnom sektoru, a vodeći računa o krajnjem rezultatu/proizvodu koji nastaje iz te sirovine. Krajnji rezultat bi trebao biti što veći stepen obrade

drveta, tj. da izlaz iz lanca vrijednosti bude proizvod što veće vrijednosti po jedinici ugrađenog materijala od drveta te povećanje zaposlenosti.

Tržište sirovinom (drvetom) ovisi od stanja u šumarstvu, zatim FSC CoC certifikacija, uređenje odnosa, transparentni i jasno definisani kriteriji snabdijevanja drvo-prerađivača. Među proizvođačima u regionu, generalno vlada nepisano pravilo, da je nemoguće baviti se proizvodnjom proizvoda od drveta, a da se nema „svoj šumar“. Ovo pravilo koje je posebno izraženo u BiH, o čemu drvoprerađivači gotovo ne smiju javno da pričaju, a što je kamen spoticanja na razvoju drvnog sektora.

9.3. Konkurentnost bh. proizvođača

Bh. proizvođači građevinske stolarije mogu biti konkurentniji na EU tržištu kada usvoje pravila i procedure u proizvodnji i ispitivanju proizvoda, a koja važe u EU. Trenutno su proizvođači u BiH konkurentni jer su u BiH:

- > Još uvijek znatno niži troškovi rada negoli je to u velikoj većini zemalja EU i u okruženju.
- > Visok stepen i nivo obučenosti i znanja uposlenih u proizvodnji, kako inženjersko-tehničkog kadra zaduženog za kontrolu i obezbjeđenje kontinuiteta kvaliteta proizvodnje tako i proizvodnih radnika.
- > Također, pogodnost za konkurentnost je i niska cijena električne energije u BiH.
- > Izuzetno kvalitetna domaća sirovina.
- > Blizina BiH evropskom tržištu.
- > Flesibilnost domaćih proizvođača i spremnost na izradu pojedinačnih proizvoda i malih serija.

Ovdje se nalaze i ključni problemi jer se zbog velikih zahtjeva za efikasnošću proizvodnje, a zbog zahtjeva tržišta i poštovanja definisanih rokova, često radi znatno duže od standardnog radnog vremena pa i vikendima i praznicima. Ovo je tempo koji nakon nekog vremena, svim uposlenim donosi stres i negativno utiče na zdravlje te uz neodgovarajuću novčanu kompenzaciju rađa i nezadovoljstvo. Često su radnici prinuđeni da rade na crno i bez odgovarajućeg radnog statusa, a zbog sezonalnosti posla samo na određeno vrijeme. Posljedica je da oni najobučeniji i najbolji prvi traže odgovarajuće izlaze iz ovakve situacije. Ovako imamo veliku fluktuaciju stručnih zaposlenika koji su nosioci proizvodnje. Poslodavci zato često koriste beneficije stimulacija za novo zapošljavanje obrazovanih kadrova koji opet čim prođu fazu obuke i postanu korisni firmi traže izlaz kao i njihovi prethodnici, tako da imamo stalnu obuku, a malo stvarno obučenih, pa na kraju i malo stvarnih efekata u smislu proizvodnje, kvaliteta i prodaje.

Dalje je problem i u sistemu srednjeg obrazovanja, gdje u velikoj većini srednjih škola nema potrebnih smjerova za obuku za praktična radnička zanimanja, a s kojima bi se đaci mogli lakše uklapati u radne procese, tako da u proizvodnji imamo veliki broj „priučenih“ radnika drugih zanimanja.

Ovo je posljedica postojećeg sistema obrazovanja koje je rascjepkano po kantonima, pa se nastavni planovi rade na osnovu dostupnog profesorskog kadra i njihovih sposobnosti, a koje su često prevaziđene tehnologije i praktično neprijemljive u praksi. Rezultat je relativno loše stanja kadra, proizvoda iz srednjeg školstva, a što preduzeća dovodi do novih i dodatnih troškova edukacija i obuka za nove uposlenike koje primaju na rad. Kao potvrda ove činjenice je primjer obuke operatera na CNC strojevima, koje se uglavnom organizuju i realizuju u organizaciji i uz potporu međunarodnih razvojnih agencija.

U sljedećoj SWOT tabeli su prikazani faktori konkurentnosti sektora proizvodnje građevinske stolarije:

S – SNAGE	O - MOGUĆNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> > sirovinna osnova (kvalitetna, certificirana, dostupna ali nedovoljna) > iskustvo i tradicija u preradi drveta, proizvodnji građevinske stolarije i namještaja > tradicionalno dobra reputacija bosanskog drveta i proizvoda od drveta > veliki broj preduzeća > relativno značajan prerađivački potencijal, > relativno jeftina radna snaga 	<ul style="list-style-type: none"> > završiti proces FSC certifikacije preostalih šumarstava > omogućiti da se kadrovi potrebni privredi školuju kroz obrazovni sistem i kroz doobuku > povezivanje s trgovačkim i industrijskim kompanijama, klsterskim organizacijama i udruženjima > veliki potencijal racionalizacije u većini preduzeća > povećanje izvoza građevinske stolarije > povećanje zaposlenosti, posebno u ruralnim područjima > uspostava i jačanje partnerskih odnosa u sektoru, saradnja na osnovu interesa > stvaranje efektivnije infrastrukturne mreže kao podrške razvoju > bolja saradnja s razvojno-istraživačkim institucijama i univerzitetima > prilagodljiva i fleksibilna proizvodnja proizvoda za potrebe građevinarstva > poboljšanje statusa proizvođača nakon usklađivanja propisa u BiH prema zahtjevima EU regulative i potrebama proizvođača
W – SLABOSTI	T - OPASNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> > niska produktivnost, > efikasnost u iskorištavanju sirovine > nedostatak kapitala za istraživanje i razvoj, > visok trošak kapitala, nepovoljni i „skupi“ krediti u bh. bankama, > nedostatak menadžerskih vještina, > nedovoljno obrazovanje i stručno usavršavanje radne snage, > nepostojanje brendova, > nerazvijen sistem osiguranja kvaliteta, > veoma spora procedura preuzimanja EU Direktiva/ Uredbi u zakonodavstvo BiH 	<ul style="list-style-type: none"> > Necertificiranost domaćih šuma prema FSC (samo je certificirano 3 od 10 kantonalnih gazdinstava i Šume RS) što može dovesti do ozbiljnih poteškoća u snabdijevanju domaćih proizvođača, > dinamičan sektor u konkurentskim zemljama, > strukturne promjene u drugim zemljama, > porast potražnje za stolarijom od egzota na svjetskom tržištu, > odlaganja sprovođenju reformske agende

**10. STANDARD ZA
GRAĐEVINSKU
STOLARIJU – PROZORE
I VRATA BAS EN 14351-
1+A1:2011**

10. STANDARD ZA GRAĐEVINSKU STOLARIJU – PROZORE I VRATA BAS EN 14351-1+A1:2011

U ovoj tački Analize govoriti ćemo o harmoniziranom standardu BAS EN 14351-1+A1:2011 Prozori i vrata - Standard za proizvod, izvedbene karakteristike - Dio 1: Prozori i vanjska vrata bez otpornosti na požar i/ili propuštanje dima/ Windows and doors - Product standard, performance characteristics - Part 1: Windows and external pedestrian doorsets without resistance to fire and/or smoke leakage characteristics.

Napomena 1: Ova Analiza ne sadrži kopiju originalnog izdanja standarda BAS EN 14351-1+A1:2011 niti njegovih dijelova.

Napomena 2: Originalno izdanje standarda BAS EN 14351-1+A1:2011 se može naći na web stranici Instituta za standardizaciju Bosne i Hercegovine – BAS: www.bas.gov.ba/standard

10.1. Područje primjene

Ovaj evropski standard identifikuje nezavisna svojstva karakteristika materijala koji se upotrebljavaju za prozore (uključujući i krovne prozore, krovne prozore s vanjskom otpornošću na vatru i francuske prozore), vanjska vrata (uključujući vanjska vrata bez okvira, vrata za nužni izlaz) i sklopove od dva ili više prozora i/ili vrata u jednoj ravni, sa ili bez zasebnih okvira. Ovaj evropski standard se primjenjuje na:

- > Prozore kojima se upravlja ručno ili pomoću struje, francuske prozore i staklene dijelove za instalaciju u vertikalne zidne otvore i krovne prozore za instalaciju na nagnute krovove, zajedno sa:
 - > povezanim okovom, ukoliko postoji
 - > izolacijom protiv atmosferskih uticaja (brtve), ukoliko postoji
 - > ostakljenim otvorima ukoliko se nastoje imati ostakljeni otvori
 - > sa ili bez inkorporiranih kapaka i/ili okvira za kapke i/ili roleta;
- > Prozore kojima se upravlja ručno ili pomoću struje, krovne prozore i francuske prozore i sklopove koji su
 - > u potpunosti ili parcijalno ostakljeni uključujući i bilo kakvo neprovidno punjenje
 - > fiksni ili djelomično fiksni ili sa mogućnošću otvaranja jednog ili više krila/okna (npr. projekcijsko, zakretno i klizno).
- > Vanjska vrata na ručno upravljanje s krilima u istoj ravni ili obloženim krilima, zajedno sa:
 - > integrisanim prozirnima dijelovima, ukoliko ih ima
 - > susjednim dijelovima unutar jednog okvira za inkluziju u određeni otvor, ukoliko ih ima.

Proizvodi koje pokriva ovaj evropski standard se ne ocjenjuju za strukturne primjene.

Ovaj evropski i bh. standard nije primjenljiv na:

- > prozore i vanjska vrata pod regulativama za propuštanje dima i otpornost na vatru, prema prEN 16034 ali zahtjevi individualnih karakteristika i svojstava koji su dati u klauzuli 4 mogu biti relevantni za ta vrata i prozore (vidjeti prEN 16034);
- > krovni paneli prema EN 1873 i prEN 14963;
- > fasadni elementi prema EN 13830;
- > industrijska, komercijalna i garažna vrata i kapije prema EN 13241-1;
- > unutrašnja vrata prema prEN 14351-2 ali individualne karakteristike i zahtjevi svojstva koji su date u klauzuli 4 mogu biti relevantni za unutrašnja vrata (vidjeti prEN 14351-2);
- > okretna vrata;
- > prozori za interventne izlaze.

10.2. Pojmovi i definicije

U svrhu ovog evropskog i bh. standarda, primjenjuju se sljedeći pojmovi i definicije:

Vanjska vrata za pješake - Vrata koja odvajaju unutrašnju klimu od vanjske klime određene konstrukcije čija je glavna svrha prolaz pješaka. Sklopovi vanjskih vrata koji ispunjavaju odredbe ovog evropskog standarda pod odgovornošću identifikovanog proizvođača, smatraju se vanjskim vratima.

Ukupna površina - Širina okvira x visina okvira (vidjeti EN 12519:2004,3.4).

Sklop/zaslon - Sklop dva ili više prozora i/ili vanjskih vrata na jednoj površini/ravni sa ili bez zasebnih okvira

Sličan dizajn - Modifikacija putem zamjene komponenata (npr. stakla, okova, zaštite od vanjskih uticaja) i/ili promjena specifikacije materijala i/ili dimenzionalne promjene sekcija profila i/ili metode i sredstva sastavljanja koje neće mijenjati kaskifikaciju i/ili vrijednost svojstva karakteristika.

Neuokvirena staklena vrata - Vrata čije je krilo (krila) ili bilo koji sastavni dio napravljen od stakla (npr. jednog ili izolacijskog staklenog dijela) bez okvira koji nosi ili prenosi opterećenje.

Susjedni dijelovi - Bilo koji dio vrata osim krila vrata, uključujući i vanjski okvir, bočne panele i gornje panele.

Konvencionalno prihvaćene izvedbe (CAP) - Odredbe koje su predstavljene ili navedene u tehničkim specifikacijama koje dozvoljavaju proizvođačima da izjave svojstvo proizvoda bez potrebe da urade ispitivanje početnog tipa, proračune i sl.

Klasificirano bez potrebe za dodatnim ispitivanjem (CWFT) - Procedura pomoću koje se specifično svojstvo proizvoda u početku demonstrira ispitivanjem, na takav način da se proizvođači mogu pozvati na to svojstvo bez potrebe za daljim ispitivanjima (drugi parametri npr. gustoća može zahtijevati ispitivanje i kontrolu)

10.3. Svojstva karakteristika i posebni zahtjevi

Svojstva karakteristika prozora i vanjskih vrata se moraju odrediti i izraziti u skladu sa zahtjevima standarda BAS EN 14351-1+A1:2011. Shodno navedenom, u tekstu koji slijedi, navedene su osnovne karakteristike čija se svojstva moraju obavezno izjaviti i na koje domaći proizvođači moraju obratiti posebnu pažnju.

Karakteristike označene sa - „**OBAVEZNO IZJAVITI**“, - obavezna ispitivanja

1. Otpornost na opterećenje vjetrom – OBAVEZNO IZJAVITI

Ispitivanja na prozorima i vratima moraju biti izvršena u skladu sa EN 12211. Deformacija okvirnih elemenata mora biti utvrđena proračunom ili ispitivanjem (referentna metoda). Rezultati moraju biti izraženi u skladu sa EN 12210. Proizvođač mora obezbijediti dovoljne informacije o punjenju da bi omogućio utvrđivanje kapaciteta opterećenja određenog punjenja, npr. informacije o debljini i tipu stakla.

Vodonepropusnost – OBAVEZNO IZJAVITI

Ispitivanje vodonepropusnosti se mora izvršiti u skladu sa EN 1027. Rezultati se moraju izraziti u skladu sa EN 12208.

Akustično svojstvo – OBAVEZNO IZJAVITI

Zvučna izolacija mora biti određena u skladu sa EN ISO 140-3 (referentna metoda) ili za specifične tipove prozora u skladu s Aneksom B. Rezultati ispitivanja moraju biti ocijenjeni u skladu sa EN ISO 717-1.

Propuštanje toplote – OBAVEZNO IZJAVITI

Propuštanje toplote za prozore i vanjska vrata mora biti određeno pomoću:

- > EN ISO 10077-1:2006, Tabela F.1 Propuštanje toplote za vertikalne prozore s frakcijom područja okvira 30% čitave površine prozora i običnim tipovima razmaknica ili putem proračuna koristeći:
- > EN ISO 10077-1 ili EN ISO 10077-1 i EN ISO 10077-2 ili metodom vruće kutije koristeći:
- > EN ISO 12567-1 ili EN ISO 12567-2 na odgovarajući način.

Propusnost zraka - OBAVEZNO IZJAVITI

Moraju se izvršiti dva ispitivanja propusnosti zraka u skladu sa EN 1026, jedan s pozitivnim ispitnim pritiscima, a drugi s negativnim ispitnim pritiscima. Rezultat ispitivanja definisan kao numerički prosjek dvije vrijednosti propusnosti zraka (m^3/h) pri svakom koraku pritiska, mora biti izražen u skladu sa EN 12207:1999, 4.6. na osnovu rezultata vrši se klasifikacija proizvoda.

Svojstva koja se također, ovisno od zahtjeva Kupca i namjene upotrebe proizvoda, mogu izjaviti su:

- > Otpornost na snijeg i trajno opterećenje
- > Požarne karakteristike
- > Reakcija na vatru
- > Vanjski požar
- > Opasne supstance
- > Otpornost na udar
- > Kapacitet opterećenja sigurnosnih uređaja
- > Visina i širina vrata i francuskih prozora
- > Sposobnost otpuštanja/oslobađanja
- > Svojstva zračenja

- > Trajnost
- > Trajnost određenih karakteristika
- > Sile pokretanja
- > Mehanička čvrstoća
- > Ventilacija
- > Otpornost na metke
- > Otpornost na eksploziju
- > Otpornost na ponovljeno otvaranje i zatvaranje
- > Ponašanje u različitim klimatskim uvjetima
- > Otpornost na provalu
- > Posebni zahtjev (Neuokvirena staklena vrata, Prozori koji se pokreću na struju, Sigurnost u upotrebi, Ostali zahtjevi)

10.4. Rukovanje, instalacija, održavanje i čišćenje

Proizvođač će obezbijediti informacije o sljedećem:

- > skladištenju i rukovanju, ukoliko proizvođač nije odgovoran za instalaciju proizvoda;
- > uslovima za instalaciju i tehnikama (na licu mjesta), ukoliko proizvođač nije odgovoran za instalaciju proizvoda;
- > održavanje i čišćenje;
- > instrukcije za krajnju upotrebu uključujući instrukcije o zamjeni komponenta;
- > instrukcije za sigurnost u upotrebi (vidjeti 4.8 i 4.24.2.1).

10.5. Ocjenjivanje usklađenosti

Usklađenost prozora i vanjskih vrata sa zahtjevima ovog evropskog standarda i s naznačenim vrijednostima (uključujući klase) mora biti demonstrirana putem:

- > Ispitivanja početnog tipa (ITT);
- > Kontrole fabričke proizvodnje (FPC);

Ispitivanje početnog tipa (ITT)

Ispitivanje početnog tipa je kompletan set ispitivanja ili drugih procedura, u odnosu na karakteristike koje se trebaju ocijeniti, određujući svojstvo uzoraka proizvoda koji predstavljaju tip proizvoda.

Sve karakteristike za koje proizvođač navodi vrijednost, moraju biti podvrgnute ITT-u putem ispitivanja i/ili proračuna i/ili tabelarnih vrijednosti u skladu s relevantnim potklauzulama Klauzule 4, sa sljedećim izuzecima:

- > otpuštanje opasnih supstanci može biti ocijenjeno indirektno pomoću kontrolisanja sadržaja određene supstance.

Kada se koriste komponente čije su karakteristike već određene od strane proizvođača, npr. svojstva radijacije IGU-a, na osnovu usklađenosti s drugim tehničkim specifikacijama, ove karakteristike ne trebaju ponovo biti ocjenjene, pod uslovom da je svojstvo komponenti i metoda ocjene ostala ista, da karakteristike komponente odgovaraju namjenskoj krajnjoj upotrebi finalnog proizvoda i da proizvodni proces nema štetni uticaj na određene karakteristike.

Za komponente označene s CE u skladu s odgovarajućim evropskim specifikacija-

ma, može se pretpostaviti da imaju svojstva u skladu s CE oznakom, iako to ne zamjenjuje odgovornost proizvođača da osigura da je proizvod kao cjelina ispravno dizajniran (gdje je proizvođač odgovoran za dizajn) i njegove komponente imaju neophodne vrijednosti svojstva da zadovolje dizajn proizvoda.

Ispitivanja koja su prethodno izvedena u skladu s odredbama ovog evropskog standarda (isti proizvod, iste karakteristike, ispitna metoda, procedura uzorkovanja itd.) mogu biti uzeta u obzir. Što se tiče demonstrativnog dijela izjavljenih karakteristika, potreban je samo jedan ITT za različite proizvodne jedinice koje proizvode isti proizvod za istog proizvođača koristeći iste materijale i istu dokumentovanu proizvodnju i kontrolu procesa.

Druga ispitivanja tipa ITT

Kada god dođe do promjene dizajna prozora i vanjskih vrata, sirovog materijala, dobavljača komponenti ili procesa proizvodnje (koji se odnosi na definisanje familije proizvoda), koja bi značajno uticala na jednu ili više karakteristika (npr. različit dizajn), ispitivanje tipa mora biti ponovljeno za određene karakteristike. Nije neophodno napraviti novi ITT ako se proizvod:

- > sastoji od istih komponenti koje su korištene za ITT i koje će biti sastavljene u skladu s relevantnim uputstvima za montiranje;
- > sastoji od komponenti s ekvivalentnim svojstvima i koje će biti sastavljenje u skladu s relevantnim uputstvima za montiranje.

10.6. Uzorkovanje

Izbor uzoraka

Uzorci koji su izabrani za ispitivanje moraju biti predstavnici familije proizvoda, uzimajući u obzir 3.4 i Aneks E kao i opise proizvoda. U svrhu uzorkovanja i ispitivanja, proizvođač mora imati opciju deklarisanja jednog proizvoda iz familije proizvoda kao predstavnika cijele familije ili njenog dijela, pod uslovom da taj proizvod ima najnepovoljniju kombinaciju svojstava karakteristika.

Tamo gdje treba da se izvrši niz ispitivanja, dovoljan broj uzoraka mora biti izabran da bi se uzela u obzir destruktivna priroda ispitivanja (vidjeti Aneks E). U Aneksu E je naznačen broj ispitnih uzoraka potrebnih za svako ispitivanje i svaka promjena veličine koja je dozvoljena za slične dizajne. Odgovarajući ispitni slijedovi za prozore su navedeni u Aneksu G. Proizvodi moraju biti isključeni iz odabira uzoraka samo u slučaju kada su jasno označeni kao neispravni i izolovani.

Označavanje uzoraka

Svi uzorci koji se koriste u svrhu ispitivanja moraju biti prikladno označeni da identifikuju koje karakteristike se određuju i da se osigura sljedivost.

Označavanje uzorka na proizvodu mora najmanje uključiti vrijeme proizvodnje, mjesto i datum uzorkovanja.

Izveštaj o uzorkovanju

Izveštaj o uzorkovanju mora biti pripremljen da prati odabrani/e uzorak/ke i mora uključiti sljedeće informacije:

- > proizvođač i proizvodna jedinica;
- > mjesto uzorkovanja;
- > količina zalihe (iz koje je uzet uzorak), ako je potrebno;
- > broj uzoraka;
- > identifikacija ili opis uzorka (npr. poprečni presjek);

- > označavanje uzorka/uzoraka od strane uzimatelja uzoraka;
- > svrha ispitivanja (npr. ITT, audit ispitivanje);
- > karakteristike koje se trebaju utvrditi i jasna identifikacija koji uzorak/ci se treba/trebaju koristiti za potrebne karakteristike, gdje je potrebno;
- > mjesto i datum;
- > potpis uzimatelja uzoraka i proizvođača, ukoliko je relevantno.

Zadržavanje uzoraka

Korišteni uzorci (ispitni uzorci) moraju biti neizbrisivo označeni kao već ispitani. Uzorci moraju biti zadržani dok se izvještaj o ispitivanju ne odobri aplikantu. Proizvođač mora biti odgovoran za čuvanje i raspoloživost uzoraka u skladu s njegovim pisanim procedurama.

Izvještaj o ispitivanju

Rezultati svakog ispitivanja moraju biti zabilježeni u Izvještaju o ispitivanju, koji kao minimum moraju sadržavati sljedeće informacije:

- > naziv proizvođača;
- > opis ispitnog uzorka i informacije uzorkovanja;
- > identifikaciju ispitne laboratorije, primjenjene ispitne metode i osoblje koje je izvelo ispitivanje, uključujući i imena rukovodila;
- > aparaturu i njenu kalibraciju;
- > mjesto i datum ispitivanja;
- > rezultate ispitivanja, uključujući i analizu, ukoliko je relevantno;
- > mjesto, datum i ovlašteni potpis.

Izvještaj o ispitivanju mora biti u skladu s relevantnim klauzulama tehničkih specifikacija. Kompletan set izvještaja, koji su vezani za proizvod, mora zadržati proizvođač sve dok se proizvod proizvodi, plus minimalno, deset godina.

10.7. Kaskadni ITT - Ispitivanje početnog tipa

Dizajner sklopa (koji može biti ili proizvođač komponenti, dizajner, „sistemska kuća“ ili tijelo koje pruža zajedničke usluge proizvođačima) koji dizajnira sklop može dostaviti „sastavljen proizvod“ koristeći komponente proizvedene od strane njega ili drugih, za ispitivanje početnog tipa koje izvodi treća strana, u skladu sa svojstvima karakteristika koje su navedene u pratećim dokumentima i onda ustupiti ITT izvještaj montažerima, npr. stvarnom proizvođaču proizvoda koji je stavljen na tržište. U tom slučaju, dizajner sklopa može ustupiti ITT izvještaj proizvođačima koji sastavljaju proizvod na osnovu „kaskadnog“ ustupljanja odgovarajućeg izvještaja njima.

Uslovi za korištenje dizajnerskih ITT rezultata

Proizvođač koji sastavlja komponente, gdje neke od njih mogu biti proizvedene od strane drugih proizvođača, mora uzeti u obzir koncept „kaskadnog ITT-a“ u vezi sa ITT izvještajem koji je pripremljen na osnovu ispitivanja izvršenih od strane prijavljenog tijela, kada izjavljuje svojstvo proizvoda za kojeg on snosi odgovornost za njegovo stavljanje na tržište.

10.8. Kontrola fabričke proizvodnje (FPC)

Proizvođač mora uspostaviti, dokumentovati i održavati FPC sistem da osigura da su proizvodi koji su stavljeni na tržište u skladu s navedenim svojstvima karakteristika. FPC sistem se mora sastojati od procedura, redovnih provjera i ispitivanja i/ili ocjena i upotrebe rezultata u svrhu kontrolisanja sirovog i drugog ulaznog materijala ili komponenti, opreme, proizvodnog procesa i proizvoda. Termin „proizvođač“ ni na kakav način ne sugerira ograničenja u smislu veličine kompanije u pitanju, npr. broj zaposlenih, promet, broj proizvedenih jedinica godišnje. FPC mora odgovarati tipu i metodi proizvodnje npr. kvantitet/šarža serije, tip proizvoda. Rezultati provjera, ispitivanja ili ocjena koji zahtijevaju aktivnost, moraju biti zabilježeni, kao i bilo koja poduzeta radnja. Radnja koja se treba poduzeti kada kontrolne vrijednosti ili kriteriji nisu zadovoljeni, mora biti zabilježena i zadržana za period naznačen u FPC procedurama proizvođača.

Proizvođač mora imenovati osobu koja će biti odgovorna za FPC sistem u svakoj proizvodnoj jedinici i obezbijediti dovoljan broj kompetentnog osoblja da se uspostavi, dokumentuje i održava FPC sistem. Proizvođači koji imaju FPC sistem koji je u skladu s BAS EN ISO 9001 i koji prati zahtjeve ovog standarda, priznaju se da zadovoljavaju FPC zahtjeve.

Osoblje

Odgovornost, nadležnost i odnos među osobljem koje upravlja, izvršava ili verificuje rad koji utiče na usklađenost proizvoda, mora biti definisana. Ovo se posebno odnosi na osoblje koje inicira aktivnosti koje sprječavaju pojavu neusklađenih proizvoda, aktivnosti u slučaju neusklađenosti i da identifikuju i registruju probleme neusklađenosti proizvoda. Osoblje koje izvršava poslove koji utiču na usklađenost proizvoda mora biti kompetentno u smislu odgovarajućeg obrazovanja, obuke, vještina i iskustva, što mora biti zabilježeno i održavano.

Oprema

Oprema za vaganje, mjerenje i ispitivanje mora biti kalibrisana i redovno pregledana prema dokumentovanim procedurama, frekvencijama i kriterijima. Oprema koja se koristi u proizvodnom procesu mora biti redovno provjeravana i održavana da bi se osigurala upotreba, da istrošenost ili kvar ne prouzrokuju nedosljednosti u proizvodnom procesu. Provjere i održavanje moraju biti izvršeni i zabilježeni u skladu s pisanim procedurama proizvođača, a zapisi čuvani za period koji je naznačen u proizvođačevim FPC procedurama.

Sirovine i komponente

Specifikacije svog ulaznog sirovog materijala i komponenti moraju biti dokumentovane, kao i inspeksijska šema za osiguravanje njihove usklađenosti.

Proces proizvodnje

Proizvođač mora planirati i realizovati proizvodnju pod kontrolisanim uslovima. FPC sistem mora dokumentovati različite faze u proizvodnji, identifikovati kontrolnu proceduru i pojedince odgovorne za sve faze proizvodnje. Tokom samog procesa proizvodnje, mora se čuvati zapisnik o svim kontrolama, njihovim rezultatima i bilo kakvim poduzetim korektivnim aktivnostima. Ovaj zapisnik mora da bude dovoljno detaljan i precizan da demonstrira da su sve etape proizvodne faze i sve provjere, zadovoljavajuće izvršene.

Ispitivanje proizvoda i ocjenjivanje

Proizvođač mora uspostaviti procedure da osigura održavanje svih izjavljenih vrijednosti karakteristika. Načini kontrole su:

- > ispitivanje i/ili kontrola nezavršenih proizvoda ili dijelova tokom procesa proizvodnje;
- > ispitivanje i/ili kontrola gotovih proizvoda.

Ispitivanje i/ili kontrola mora da bude izvršena i ocjenjena u skladu s planom ispitivanja (uključujući frekvencije i kriterij) koji je pripremljen od strane proizvođača i u skladu s bilo kojim odgovarajućim dijelom ili relevantnim ispitnim standardima.

Sljedivost i označavanje

Pojedinačni proizvodi ili serije/šarže proizvoda moraju biti lako identifikovani i sljedivi u pogledu porijekla proizvodnje. Proizvođač mora imati procedure koje osiguravaju da se procesi vezani za stavljanje koda i/ili oznaka sljedivosti redovno kontrolišu.

Neusklađeni proizvodi

Proizvođač mora imati pisane procedure koje definišu način na koji se upravlja s neusklađenim proizvodima. Takvi slučajevi se moraju zabilježiti kada se dese i zapisi moraju biti sačuvani do perioda definisanog u proizvođačevim pisanim procedurama.

Korektivne aktivnosti

Proizvođač mora imati dokumentovane procedure koje potiču aktivnost za eliminaciju uzroka neusklađenosti da bi se spriječilo njihovo ponavljanje.

Kontinuirani nadzor, ocjena i odobrenje FPC-a

Redovno ocjenjivanje FPC-a mora biti održavano na osnovu dokumentovanih procedura proizvođača. Kontrola mora biti sprovedena najmanje jednom godišnje. Gdje se zabilježe značajna odstupanja od dokumentovanih procedura, učestalost kontrola se mora povećati po potrebi. Kontinuiranim nadzorom, ocjenjivanjem i odobrenjem se moraju provjeriti i zabilježiti zahtjevi navedeni u standardu.

Ispitivanje uzoraka uzetih u tvornici u skladu sa propisanim planom

Ispitivanje uzoraka uzetih u tvornici se smatra dijelom FPC-a.

10.9. Etiketiranje i označavanje

Proizvođač mora obezbijediti neophodne informacije da bi se osigurala sljedivost vlastitog proizvoda (npr. putem kodova proizvoda) dajući vezu između proizvoda, proizvođača i proizvodnje. Ova informacija mora biti sadržana na etiketi proizvoda ili detaljnije u pratećim dokumentima ili u objavljenoj tehničkoj specifikaciji proizvođača. Bitno označavanje karakteristika (vidi Klauzulu 5) kao i informacije o namjenskoj upotrebi, rukovanju, instalaciji, održavanju i čišćenju (vidi Klauzulu 6), moraju biti sadržane na etiketi proizvoda ili detaljnije u pratećim dokumentima ili u objavljenoj tehničkoj specifikaciji proizvođača.

CE označavanje i etiketiranje

Proizvođač ili njegov ovlaštenu predstavnik koji je uspostavljen unutar EEA je odgovoran za postavljanje CE oznake. Postavljanje CE oznake mora da bude u skladu s Direktivom 93/68/EEC.

Sljedeće informacije moraju pratiti simbol CE oznake:

- > identifikacijski broj certifikacijskog tijela (samo za proizvode unutar AoC sistema 1);
- > ime i registrovana adresa ili identifikacijska oznaka proizvođača;
- > zadnje dvije oznake godine u kojoj je simbol za označavanje dodijeljen;
- > broj EC certifikata o usklađenosti (ukoliko je relevantno);
- > uputa na ovaj evropski standard (EN 14351-1:2006+A1:2010)
- > opis proizvoda: generičko ime, materijal, dimenzije itd. i namjenska upotreba.

CE oznaka kao i bilo koje prateće informacije moraju biti postavljene na vidnom mjestu, čitke i neizbrisive na jednoj ili više sljedećih lokacija (po hijerarhiji ili proizvođačevoj preferenciji):

- > bilo koji pogodan dio samog proizvoda, pod uslovom da je vidljivost osigurana kada su krila, okviri ili okna otvoreni;
- > na dodanu etiketu;
- > na njegovom pakovanju,
- > na pratećim komercijalnim dokumentima (npr. zapis o dostavi) ili proizvođačevim objavljenim tehničkim specifikacijama.

Gdje je informacija podijeljena, lokacija koja je niža u hijerarhiji mora ponoviti taj dio informacije već postavljene više u hijerarhiji. Informacije o neesencijalnim karakteristikama kao i proizvoljno-komercijalno obilježavanje kvalitete, mogu biti postavljene na bilo koju lokaciju, pod uslovom da vidljivost i čitkost CE oznake nije smanjena i pod uslovom da te informacije i/ili označavanje ne odvrća pažnju trećim licima od značenja i forme CE oznake.

U dodatku gore-navedenim informacijama, sljedeće informacije moraju pratiti simbol CE oznake:

- > informacije o relevantnim esencijalnim karakteristikama koje će biti izjavljene, predstavljene kao:
 - > izjavljene vrijednosti i gdje je relevantno, nivoi i /ili klase (uključujući „prolaz“ za zahtjeve prolaza/ne prolaza gdje je potrebno) za svaku esencijalnu karakteristiku;
 - > „Bez utvrđenog svojstva“ za karakteristike gdje je ovo relevantno.

Opcija „Bez utvrđenog svojstva“ (npd) ne može biti korištena gdje je karakteristika predmet granične vrijednosti. Inače, npd opcija može biti korištena kada i gdje karakteristika za namjensku krajnju upotrebu nije predmet propisanih zahtjeva.

11. PREDNOSTI I NEDOSTACI BH. PROIZVOĐAČA U ODNOSU NA KONKURENCIJU IZ EU I OKRUŽENJA

11. PREDNOSTI I NEDOSTACI BH. PROIZVOĐAČA U ODNOSU NA KONKURENCIJU IZ EU I OKRUŽENJA

Mali broj proizvođača građevinske stolarije, uglavnom oni koji su gotovo isključivo orijentisani na izvoz, uspijeva u potpunosti ispuniti sve potrebne zahtjeve CE označavanja za proizvod i izgraditi lojalnost kupaca. Imamo mnogo primjera gdje naši proizvođači uspiju izaći na neko od tržišta EU ali se ne uspijevaju zadržati na istom. Zašto se to dešava?

Najveći problem je nekompletnost kvaliteta isporuke odnosno nedosljedno provođenje FPC-a-interne proizvodne kontrole. Ako se kasni s isporukom i ako kvalitet proizvoda nije na zadovoljavajućem nivou, stvaraju se vanredni troškovi koji nerijetko anuliraju planiranu zaradu proizvođača.

Većina firmi nema dostupan prijevod Uredbe CPR nego su površno, na neki način, informisane o istoj. Sa EN (evropskim normama/standardima) je slična situacija – neke su o svom trošku uradili prijevode, ali je u principu ključno oslanjanje na stručnost i sposobnost proizvodnog osoblja i ostalih u lancu dizajna, tehnologije i proizvodnje.

Inače, nabavka standarda kod Instituta za standardizaciju BiH – BAS je i pored vidnog truda zaposlenika dosta komplikovana i s puno administriranja.

Da bi proizvođači iz BiH opstali na EU tržištu, neophodno je stvoriti uslove za što brže uvođenje Uredbe CPR 305/2011 preuzimanjem/transponiranjem Uredbe CPR 305/2011 u legislativu BiH, formiranje akreditovane laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije, stručnu podršku relevantnih agencija i finansijsku podršku od institucija vlasti.

Uz sve ovo neophodno je uspostavljanje certifikacijskog tijela u svrhu ocjenjivanja usklađenosti proizvoda s usklađenim BAS EN standardima/tehničkim specifikacijama i CE označavanja proizvoda, a u svrhu zaštite krajnjih korisnika od upotrebe nekvalitetnih i nesigurnih proizvoda.

Za sve prethodno navedeno, odgovorne su relevantne institucije BiH koje još uvijek nisu preuzele Uredbu CPR u zakonodavstvo BiH i izradile neophodne podzakonske akte, a zbog dugogodišnjeg zaostajanja u ovoj oblasti i nedostatka odgovarajuće infrastrukture kvaliteta.

Zbog nepreuzimanja Uredbe 305/2011 u zakonodavstvo BiH, nije moguće potpisivanje ACAA sporazuma s Evropskom unijom, sporazuma o međusobnom priznavanju dokumenata iz područja ocjenjivanja usklađenosti. Ovi sporazumi se potpisuju za svaki pojedini građevinski proizvod ili grupu građevinskih proizvoda.

Uslovi za potpisivanje sporazuma o ocjenjivanju usklađenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda (ACAA) su sljedeći:

- > odgovarajuća infrastruktura kvaliteta,
- > usvajanje i provođenje pravne stečevine (acquis) Evropske unije,
- > pravna saradnja i tehnička pomoć,
- > formalni sporazum.

Također je potrebno apelirati na proaktivnu ulogu udruženja poslodavaca i privrednih subjekata, a posebno Vanjskotrgovinske komore BiH kroz Asocijaciju drvne industrije i šumarstva. Neophodno je potpuno ujednačavanje propisa na državnom nivou BiH i usaglašavanje označavanja usklađenosti građevinskih proizvoda. Na državnom nivou, prioritetno je potrebno poboljšati aktivnosti na koordinaciji infrastrukture kvaliteta (akreditacija, standardizacija, mjeriteljstvo, ocjenjivanje usklađenosti, nadzor nad tržištem).

Većina intervjuisanih preduzeća je od nas s oduševljenjem primila informaciju o ideji formiranja laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije u Zenici. Razlog za ovo je, između ostalog, što mi kao zemlja postajemo sposobniji za praćenje i servisiranje potreba naših proizvođača, u ovom slučaju proizvođača građevinske stolarije.

Verifikovanjem osposobljenosti bh. proizvođača građevinske stolarije stvorili bi se značajni benefiti i kroz:

- > Poboljšanje ambijenta poslovanja u tom sektoru,
- > Povećanje izvoza,
- > Povećanje zaposlenosti

12. REZULTATI ISTRAŽIVANJA UTICAJA PRIMJENE UREDBE CPR CPR 305/2011 I PRIMJENE CE OZNAKE U BH. PREDUZEĆIMA

12. REZULTATI ISTRAŽIVANJA UTICAJA PRIMJENE UREDBE CPR CPR 305/2011 I PRIMJENE CE OZNAKE U BH. PREDUZEĆIMA

Za potrebe analize formiran je anketni upitnik i provedena anketa kod 18 značajnijih proizvođača građevinske stolarije iz cijele BiH s izvoznim potencijalima i kod onih koji već izvoze na tržište EU. Anketni upitnik je bio poslan na 30 adresa najpoznatijih bh. proizvođača od čega njih 18 je dostavilo svoje odgovore. Anketom je ubuhvaćeno 14 eminentnih proizvođača drvene stolarije, od toga njih 12 proizvodi građevinsku stolariju i od Aluminija i PVC, a samo 4 su isključivo proizvođači od AL i PVC materijala.

Tokom ankete bilo je određenih problema jer većina anketiranih preduzeća nema egzaktne tražene podatke nego smo morali raditi procjene na osnovu dostupnih podataka – najviše vezano za strukturu prodajne cijene proizvoda što je dobrim dijelom i poslovna tajna firme. Naime, analizirani su parametri „uvoza radi izvoza“ u proizvodima građevinske stolarije.

Kada su u pitanju materijali koji se primjenjuju u proizvodnji, konstatacija je da se najveći dio komponenata građevinske stolarije, a koje ispunjavaju zahtjeve prije svega EU, ne proizvodi u BiH. Građevinski okovi i brtve, Alu profili (izuzev proizvodnje iz FEAL d.o.o. Široki Brijeg i ALPRO d.o.o. Vlasenica), PVC profili, čelična ojačanja za PVC stolariju, ravno staklo različitih tipova za proizvodnju višeslojnog IZO stakla, IGU-Insulated glass Units te vezano za sigurnosne uslove zahtjevi za kaljeno i laminirano staklo sve se uz manje dorade (staklo) uglavnom uvozi iz EU te manjim dijelom i iz Turske.

Kada je u pitanju obrada stakla važno je navesti da je u BiH nekoliko preduzeća poput najpoznatijih: Termoglas d.o.o. Živinice, Rama Glas d.o.o. Sarajevo, zatim KRISTAL d.o.o. Vitez, koja svojim kapacitetima laminarnica i kalionica stakla te proizvodnjom u potpunosti zadovoljavaju potrebe domaćih proizvođača građevinske stolarije. Ovdje je važno istaknuti da ova preduzeća svoje proizvode certificiraju na institutu IFT u Rosenhaimu u Njemačkoj, tako da se punopravno uključuju u utrku i na bh. ali i na EU tržištu.

Na ovaj način oni omogućavaju i domaćim proizvođačima građevinske stolarije da u svoje proizvode ugrađuju certificirane proizvode od stakla, a u skladu s Uredbom CPR 305/2011 i uvođenjem CE oznake, tj. odgovore zahtjevima EU tržišta, čime direktno utiču na njihovu konkurentnost.

Drvo i drvene komponente građevinske stolarije se u 90 % slučajeva rade od do-

maćeg drveta, najviše četinara, a manjim dijelom od uvoznog egzotičnog drveta.

Gotovo je redovan zahtjev inostranih kupaca, kada je u pitanju izrada i izvoz Alu i PVC građevinske stolarije, izbor vrste Al i PVC profila od provjerenih EU proizvođača. U BiH, uostalom kao i u cijeloj EU i u zemljama u okruženju to su renomirana imena poput: SCHUCO, JANSEN, VEKA, KEMERLING, SALAMANDER, REHAU. Ovi proizvođači profila snabdijevaju proizvođače građevinske stolarije i potrebnim software-ima za projektovanje, zatim na neki način definišu i proizvodnu opremu, kao i ostale komponente, tako da je u ovom segmentu opšta slika dosta dobra u bh. preduzećima. Naravno, ove činjenice olakšavaju domaćim proizvođačima, kako samu proizvodnju tako i izvoz u EU, s obzirom na porijeklo, karakteristike i obavezu certificiranja njihovih proizvoda, a u kontekstu upotrebljenih materijala.

Na osnovu provedenih anketa došlo se do sljedećih saznanja:

- > Većina proizvođača građevinske stolarije zna za Uredbu CPR 305/2011 ali je nemaju dostupnu.
- > Proizvođači znaju da je CE oznaka obavezna i problem za sada prevazilaze najčešće trgovačkim – kaskadnim CE označavanjem (na osnovu certifikata koje dobijau od snabdjevača komponentama koje ugrađuju) te punom ili čak djelomičnom primjenom FPC-a (Factory Production Control).
- > Rijetki su proizvođači proveli direktna IT ispitivanja u akreditovanim laboratorijama u skladu sa EN 14351 – 1, (npr. Jafa Jase doo, Bor doo, Prograd doo) u CSI Milano Italija, nekoliko njih u IfT Rosenheim odnosno u laboratoriji u Slavonskom Brodu koja djeluje u ovom dijelu ispitivanja pod nadzorom IfT Rosenheim i to najčešće za određeni, standardni tip prozora i vrata. Ovakva ispitivanja za jedan tip proizvoda koštaju direktno oko 2.000 EUR plus izrada uzorka, izrada tehničke dokumentacije, transport i sl. Tako da je konačna cijena ≈ 2.500 EUR po ispitanom tipu proizvoda, a koji najčešće pokriva veoma ograničeni asortiman tipskih proizvoda. U praksi to znači da je za različite proizvode, koji nisu slični po namjeni ili dimenzijama, neophodno izvršiti pojedinačna ispitivanja i ukupan proces ocjenjivanja njihove usklađenosti, čime se domaća MSP izlažu velikim finasijskim troškovima, a što u konačnici dovodi do otežnog izvoza ili čak nemogućnosti prihvatanja i realizacije izvoznih poslova.
- > Uvoz radi izvoza, zavisno od zahtjeva traženih pozicija građevinske stolarije se kreće: kod drvene stolarije 30-45 %, kada su domaći Alu profili u pitanju 35-50 % a kod uvoznih Alu i PVC profila 60-70 % pa to određuje prioritete većeg udjela domaćih proizvoda u prodajnoj cijeni ali je također istina da se najviše traži stolarija najpoznatijih brendova koja je uvoznog porijekla.

Uspješni proizvođači i izvoznici građevinske stolarije u BiH sačuvat će već stečenu prednost i opstanak tržištu kao posljedicu implementacije Uredbe CPR i uvođenje CE oznake. Od mogućnosti poticaja da se ovom primjermom i elitnom društvu uspješnih proizvođača izvoznika pridruži još domaćih preduzeća te da se Uredba primijeni u punoj mjeri kod svih proizvođača, zavisi na neki način i sudbina ovog sektora. Tu je svakako ključno i kreiranje pozitivnog poslovnog ambijenta na području cijele BiH. U svakom slučaju ispunjavanje zahtjeva CPR regulative podiže konkurentnost bh. preduzećima ne samo na tržištu EU, već i na svim ostalim tržištima.

Troškovi efektivne implementacije CPR u BiH neće biti mali ali su neminovni i ako želimo ići prema EU i koristiti mogućnosti pristupa velikom tržištu EU neizbježni i dugoročno donose brojne benefite za svakog pojedinačnog proizvođača. Istovremeno nizom promjena na polju podrške MSP neophodno je stvoriti uslove za ja-

ćanje domaćih preduzeća kako bi opstala na izuzetno konkurentnom evropskom tržištu koje danas broji preko 500 miliona ljudi. Pravila Evropske unije su veoma precizna po pitanju standarda koje proizvodnja određenih proizvoda mora da zadovoljava ukoliko je namenjena ovom tržištu.

Također, korist za domaće proizvođače je i u mogućnostima prenos znanja i metoda primjenjenim u EU, pristupa raznim fondovima i programima Evropske unije, tehničko-finansijske pomoći EU, mogućnost korištenja fondova namijenjenim smanjenju razlika u razvoju između regiona i Evropske unije. Dugoročno se mogu očekivati pozitivni efekti sprovedenih reformi vezanih za primjenu propisa EU kao i efekti učestvovanja na velikom zajedničkom tržištu.

Otežavajuća okolnost u ovom trenutku za domaće proizvođače je činjenica **što troškove** implementacije CPR i CE oznake snose preduzeća koja nisu konkurentna u novonastalim uslovima liberalizacije domaćeg tržišta te što bh. institucije za podršku MSP nemaju niti mjere, niti namijenjena sredstva za ove namjene.

Kada su u pitanju troškovi rada i proizvodnje, generalno, troškovi u sektoru građevinske stolarije u BiH su povoljniji u odnosu na Hrvatsku prvenstveno, radi troškova radne snage i energije, ali domaći proizvođači imaju i dodatne troškove i poteškoće zbog komplikovanijeg transporta i u slučajevima kada obavljaju ugradnju svojih proizvoda na objektima u EU. Domaći proizvođači u principu najviše rade po mjeri i zahtjevima pojedinačnih kupaca, odnosno u malim serijama, a u Hrvatskoj su se npr. opredijelili na standardizaciju otvora i tipova građevinske stolarije, pa u proizvodnji velikih serija imaju izrazitu cjenovnu konkurentnost.

Dakle, kao jedna od mjera za poboljšanje u ovoj oblasti je i standardizacija mjera građevinske stolarije u definisanim modulima čime bi se omogućila serijska proizvodnja s povoljnijim omjerom troškova i efikasnijom organizacijom proizvodnje. Na ovaj način bi se također moglo stimulisati i formiranje klastera proizvođača građevinske stolarije, a koji bi objedinjavao potrebe proizvođača i kroz uvećanje zajedničkih kapaciteta i potencijala olakšao zajednički nastup na trećim tržištima koja traže znatno veće količine proizvoda npr. tržište Rusije. Potrebe za ovakvim načinom organizovanja proizvođača ima pa je čisto tehničko pitanje na koji način ovo provesti.

Troškovi dokazivanja kvaliteta, odnosno dokazivanja usklađenosti proizvoda sa zahtjevima relevantnih EN standarda su u BiH znatno veći u odnosu na zemlje EU i okruženja, a zbog nepostojanja akreditovane laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije, otežanog pristupa relevantnim EN standardima i jezičke barijere. Uspostavljanjem Laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije u Zenici – LIND Laboratorija za ispitivanje sigurnosti proizvoda, OJ u okviru Zeničke razvojne agencije ZEDA, stvorili bi se uslovi za rješavanje problematike vezane za ispitivanje, što bi omogućilo povećanje konkurentnosti proizvođačima građevinske stolarije. Laboratorija za ispitivanje građevinske stolarije u Zenici – LIND će omogućiti:

- > Povoljnije ispitivanje (niže cijene, jednostavnije procedure bez uvezno/izvoznih procesa),
- > Pomoć u dijelu razvojne komponente, kroz ispitivanje proizvoda u razvojnoj fazi proizvoda.
- > Pomoć u tumačenju zahtjeva harmonizovanih BAS EN standarda za građevinsku stolariju - prozore i vrata i CE označavanju, pod Uredbom CPR;
- > mogućnost direktnog učestvovanja u obrazovanju kadrova, a u saradnji s visokoškolskim ustanovama;

- > Zaštitu domaćih proizvoda građevinske stolarije od nelojalne konkurencije – uvozne stolarije lošeg kvaliteta.

U BiH imamo širu lepezu proizvođača građevinske stolarije, po pitanju ostvarenja vremena izrade, odnosno kapaciteta te kalkulacije troškova. Preduzeća koja su opremljena linijama za proizvodnju građevinske stolarije s većim stepenom automatizacije ostvaruju bolje rezultate. Većina preduzeća ima još uvijek problem s produktivnošću u dijelu površinske obrade, tj. lakiranja. Međutim, generalno gledano prostor za poboljšanje kod većine firmi postoji u dijelu fabričke kontrole proizvodnje (FPC), odnosno u istinskom zaživljavanju implementacije QMS i Uredbe CPR 305/2011.

13. PREPORUKE ZA POBOLJŠANJA

13. PREPORUKE ZA POBOLJŠANJA

Na osnovu provedene analize stanja u sektoru drvoprerade, odnosno proizvodnji građevinske stolarije u BiH te uočenih nedostataka u sektoru, došli smo do određenih zaključaka na osnovu kojih predlažemo niz preporuka za poboljšanja s ciljem prevazilaženja trenutnog stanja u sektoru.

1. POBOLJŠATI TRŽIŠNI NASTUP DOMAĆIH PROIZVOĐAČA GRAĐEVINSKE STOLARIJE PREMA INOSTRANIM TRŽIŠTIMA I KUPCIMA

UOČENI NEDOSTATCI	PREPORUKE	ZAŠTO JE VAŽNO?	KLJUČNI AKTERI
<ul style="list-style-type: none"> > Nedovoljna percepcija i znanja o važnosti istraživanja tržišta i procjene izvoznog potencijala preduzeća; > Nedovoljna iskorištenost potencijala bh. ekonomske i diplomatske predstavničke mreže u inostranstvu; > Nedostatak ljudi i kapaciteta za kvalitetan tržišni nastup MSP-a iz BiH u EU - kupci iz EU nemaju dovoljno informacija o našim firmama i o njihovim potencijalima i kapacitetima za plasman roba na tržište EU. > Nepostojanje sistema domaćih proizvođača u pristupu i nastupu na tržištu Evropske unije, u većini slučajeva proizvođači čekaju da kupac pronađe njih, umjesto da aktivno traže kupce. Postoje i preduzeća koja imaju direktan kontakt sa stranim maloprodajnim firmama. Međutim, ti odnosi su češće rezultat slučajnih kontakata i poznanstava (obično preko naših ljudi u dijaspori), nego što je to rezultat sistemskog pristupa tržištu. > Jezička barijera - nepoznavanje stranih jezika je često problem malih preduzeća; > Nedostatak brendiranja domaćih proizvoda; > Nedovoljan iznos budžetskih grant shema za podršku razvoju MSP-a i promociji izvoza; > U većini firmi vlasnici/direktori obavljaju veći dio posla u prodaji i ne angažuju ili ne koriste komercijaliste koji poznaju zahtjeve i uslove tržišta; 	<ul style="list-style-type: none"> > Poboljšati znanja MSP-a o istraživanju tržišta organizovanjem programa edukacije i događaja gdje će se razmijeniti iskustva i znanja te kontinuirano razvijati bh. ekonomsku predstavničku mrežu u inostranstvu - Sporazum MVP BiH, MVTEO BiH i VTK BiH o uspostavi posebnog odjela tj. trgovinskog savjetnika u najznačajnijim zemljama EU (VTK BiH bi osigurala kadrove i sredstva za rad ekonomskih predstavnika); > Ispitati izvozne potencijale drvopredačivskih preduzeća i proizvođača građevinske stolarije te uspostaviti i ojačati već uspostavljene veze s firmama u EU i ojačati kapacitete za bolji tržišni nastup, > Organizovati B2B susrete na kojim bi se susretale domaće firme i potencijalni strani partneri, direktno povezivati i promovirati firme preko VTK – EEN mreža COSME programa, privrednih komora, programa GIZ, Njemačke privredne komore i dr. > Edukovati menadžment i usposlenike firmi kroz programe i kurseve stranih jezika (engleski, njemački...) > Subvencionirati zajednički nastup bh. kompanija na specijaliziranim ino-sajmovima iz oblasti drvne industrije i građevinske stolarije od strane nadležnih ministarstava, podrška razvijanju brendova BiH > Uspostaviti zakonska rješenja za finansiranje aktivnosti koje se odnose na promociju i razvoj izvoza 	<ul style="list-style-type: none"> > Značajno za daljnje poboljšanje Konkurentnosti domaćih proizvođača, povećanje obima prodaje i zaposlenosti kao pristup i nastup na ino tržištu (veći i bolji izvozni aranžmani). 	<ul style="list-style-type: none"> > Privredne komore i slična Sektorska udruženja u EU (Njemačka privredna komora-AHK i dr.) > GIZ (eksperti i podrška izvozu) > privredna predstavništva > firme s pozitivnim iskustvima > MVP BiH (Ministarstvo vanjskih poslova BiH) > MVTEO BiH (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH), > VTK BiH (Vanjskotrgovinska komora BiH)

2. OBEZBIJEDITI KVALIFIKOVANE KADROVE – MAJSTORE, TEHNIČARE I INŽENJERE

UOČENI NEDOSTATCI	PREPORUKE	ZAŠTO JE VAŽNO?	KLJUČNI AKTERI
<ul style="list-style-type: none"> > Neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada, nedostatak vještina, radne snage odgovarajućih kvalifikacija. Nedostaje kompletna lepeza drvopredavačkih kadrova i to: od majstora, tehničara, posebno, inženjera. > Na visokoobrazovne ustanove, koje imaju drvoprodukciju u nastavnom planu i programu, ne upisuje se dovoljno novih studenata, inženjera za potrebe industrije, s obzirom da su ovi smjerovi studija zapostavljeni i nisu atraktivni. > Mala i srednja preduzeća ne zapošljavaju dovoljno inženjera iz struke i često upošljavaju lica drugih tehničkih struka, niti iste adekvatno plaćaju čime ovaj poziv čine nezanimljivim mladim ljudima/ studentima. > Srednje stručno obrazovanje ne školuje tehničare s praktičnim i neophodnim vještinama, uključujući programiranje i opsluživanje CNC mašina; nedostatak praktične nastave u školama ili preduzećima. > Nedovoljno dobro organizovane i stalne (praktične) obuke tehničara i majstora. > Ključni stručnjaci zbog slabih plata prelaze u druge firme, odlaze u inostranstvo ili u javni sektor. > Nedostaje organizovanje događaja za razmjenu iskustava i znanja za menadžment. > Nedostatak stručnog konsaltinga u upravljanju ljudskim resursima. > Starosna struktura radnika u sektoru drvoprodukcije je nepovoljna. Najveći dio kvalifikovanih radnika su oni koji su taj posao radili u prethodnom sistemu, relativno su starije dobi pa se može očekivati da će relativno brzo završiti svoj radni vijek, a istovremeno nema ko da ih naslijedi na njihovim poslovima. > Nedostatak kvalifikovanih kadrova je jedan od uzroka niže produktivnosti i iskorištenja kapaciteta. 	<ul style="list-style-type: none"> > Reforma nastavnih planova i programa u srednjem i visokom obrazovanju u skladu s potrebama tržišta rada i dobrom praksom iz zemalja članica EU s fokusom na nedostajuću radnu snagu odgovarajućih kvalifikacija u drvoprodukciji: majstora, tehničara, inženjera.... > Stvaranje sveobuhvatne strategije za visoko obrazovanje s akcentom na uvođenje više časova praktične i namjenske obuke za zanimanja koja su potrebna domaćim preduzećima uz učesće predavača sa iskustvom iz privrede. > Izgradnja partnerskih odnosa između tehničkih fakulteta u BiH (Banja Luka, Sarajevo, Zenica i Bihać), šumarskih fakulteta (Sarajevo, Banja Luka, Beograd i Zagreb) i preduzeća. > Promovisati važnost zaposlenja adekvatnih tehničkih kadrova i inženjera za postizanje konkurentnosti firme. > Inicirati i podsticati saradnju i podršku zajedničkim aktivnostima srednjih stručnih škola i preduzeća. > Inicirati i podsticati saradnju i podršku zajedničkim aktivnostima centara za obrazovanje odraslih i preduzeća, centara za prekvalifikaciju odraslih i preduzeća. > Stimulativnim mjerama proizvođačima spriječiti odlazak ključni stručnjaka. > Organizovati događaje za razmjenu iskustava i znanja menadžmenta preduzeća iz sektora. > Podsticati usluge consaltinga u upravljanju ljudskim resursima. > Promovisati drvopredavački sektor kao jedan od najperspektivnijih i najkreativnijih privrednih sektora sa velikim potencijalom izvoza među mladim ljudima. 	<ul style="list-style-type: none"> > ključne vještine – inženjeri su važni za razvoj novih proizvoda i korištenje novih tehnologija, > tehničari i CNC programeri, stolari i majstori „nose“ proizvodnje u preduzećima, > raspoloživosti kvalifikovane radne snage na tržištu rada > obrazovni sistem usklađen s potrebama tržišta rada > obezbijedit će se daljnji rast sektora i konkurentnost preduzeća > zbog unaprjeđenja menadžmenta ljudskim resursima > povećanje produktivnosti i iskorištenje kapaciteta firmi 	<ul style="list-style-type: none"> > resorna Ministarstva obrazovanja > Univerziteti, fakulteti, mašinski fakulteti, srednje tehničke škole, centri za obrazovanje odraslih/prekvalifikacija, razvojne institucije > preduzeća iz drvopredavačkog sektora > vlasnici /direktori MSP-a > konsultanti > Ministarstvo civilnih poslova BiH,

3. POBOLJŠATI TEHNOLOGIJU I KLJUČNE PROCESSE

UOČENI NEDOSTATCI	PREPORUKE	ZAŠTO JE VAŽNO?	KLJUČNI AKTERI
<ul style="list-style-type: none"> > Još uvijek zastarjela oprema u malim i jednom dijelu srednje velikih preduzeća, u njima još uvijek u ključnim procesima kao što su razvoj, industrijski dizajn, dominiraju zastarjeli načini projektovanja i pripreme proizvodnje; neke firme su svjesne potrebe za podrškom u ovoj oblasti (kako stručnom tako i finansijskom). > Nedovoljan investicioni kapital za nabavku savremene opreme, neodgovarajući kreditni aranžmani, nespremnost vlasnika za nove načine pribavljanja kapitala (equity), nema fondova rizičnog kapitala. > Jedan broj vlasnika MSP zainteresovan je za unaprjeđenje ključnih procesa. > Nedovoljan broj eksperata na našem području iz u oblasti tehnologije i menadžmenta ključnih procesa. 	<ul style="list-style-type: none"> > Podrška nabavci savremene opreme, unaprjeđenju ključnih procesa, razvoja, industrijskog dizajna, projektovanja i pripreme proizvodnje. > Obuka i konsalting s temama o pribavljanju investicionog kapitala i finansijska podrška kroz fondove. > Obuka i konsalting vlasnika firmi za unaprjeđenje ključnih procesa. > Jačanje saradnje između Univerziteta, fakulteta, firmi i razvojnih institucija i obuka i konsalting iz ove oblasti. > Organizacija događaja za razmjenu iskustava i znanja za upravljanje i organizaciju proizvodnje za menadžment 	<ul style="list-style-type: none"> > Unaprjeđenje postojećih i razvoj novih proizvoda su ključni za nastup na stranim tržištima. > Investicioni kapital za nabavku nove opreme, a na osnovu anketiranja MSP-a većina ima potrebu za investiranjem u savremeniju opremu i tehnologiju > smanjenje potrebnog vremena za pripremu i izvođenje proizvodnje i otklanjanje eventualnih problema/grešaka > fleksibilnost prema zahtjevima kupaca > zbog mogućnosti povećanja efektivnosti proizvodnje, smanjenje troškova proizvodnje (niže cijene i/ili veći profit) i povećanje kvaliteta proizvoda > direktori su donosioci odluka, svi operativni poslovi, ali i organizacija zavise od njih, posebno imajući u vidu (pretpostavku) da malo toga delegiraju > neadekvatan način vođenja firme od strane osnivača postaje ograničenje u rastu firme 	<ul style="list-style-type: none"> > banke > Vlade entiteta i kantona koje imaju uspostavljene kreditno-garantne fondove ili druge vidove finansijskih mehanizama za pomoć MSP sektoru > kupci > strani partneri > firme s pozitivnim iskustvima > Univerziteti/tehnički i stručni fakulteti > Razvojne institucije > sektorski eksperti/firme koje nude ove usluge, > organizacije koje imaju iskustva s obukom menadžmenta

4. POBOLJŠATI PODRŠKU FIRMAMA OD STRANE NADLEŽNIH INSTITUCIJA U BIH U SNABDIJEVANJU DOMAĆOM SIROVINOM

UOČENI NEDOSTATCI	PREPORUKE	ZAŠTO JE VAŽNO?	KLJUČNI AKTERI
<ul style="list-style-type: none"> > Kašnjenje u implementaciji Uredbe odvetu EUTR 995/2010 dovodi u pitanje izvoz u EU; > Šume u nekoliko kantona u Federaciji BiH još nisu FSC certificirane; > Nije donesen jedinstveni zakon o šumama na nivou Federacije BiH? > Niska konkurentnost proizvođača zbog problema sa snabdijevanjem i cijenom domaće sirovine, odnosno zbog neadekvatnog načina i uvjeta prodaje šumskih drvnih sortimenata porijeklom iz javnih šuma uz prekomjeran izvoz > Drvna industrija nema status strateške grane privrede, niti poticaje koji su joj potrebni > Izvoz proizvoda šumarstva obavljaju trgovačke kompanije- često više sirovine dobijaju trgovci koji imaju bolje „veze“ sa šumskim gazdinstvima, a ne proizvođači koji to drvo prerađuju i stvaraju dodatnu vrijednost i nova radna mjesta. 	<ul style="list-style-type: none"> > Ubrzati implementaciju EU Uredbe EUTR na nivou Bosne i Hercegovine - odrediti nadležno tijelo BiH (Entitetska Ministarstva - Evropskom uredbom o drvetu EUTR 995/2010 koja je stupila na snagu 03.03.2013. postavlja se barijera na promet ilegalnim aktivnostima u šumarstima za drvo koje se stavlja na tržište EU, svi proizvođači drvnih proizvoda koji namjeravaju izvoziti u EU moraju svojim kupcima obezbijediti kompletne informacije o proizvodu uz predočenje objektivnih dokaza da drvo ne potiče iz ilegalnih izvora) > Nastavak FSC certifikacije preostalih bh. šuma > Donošenje Zakona o šumama na nivou Federacije BiH > Usvojiti Kriterije o načinu i uvjetima prodaje šumskih drvnih sortimenata porijeklom iz javnih šuma prema kojima će prioritet u snabdijevanju imati kompanije visokog stepena prerade i izvozne orijentacije i cijene domaće sirovine korigovati u cilju povećanja konkurentnosti proizvođača u BiH > Proglasiti drvenu industriju strateškom granom i uvesti poticaje za kompanije koje se bave višim > fazama prerade, posebno za izvoz i zapošljavanje > Onemogućiti izvoz proizvoda šumarstva kompanijama čija je osnovna djelatnost trgovina 	<ul style="list-style-type: none"> > izvoz/plasman proizvoda na EU tržište i šire > povećanje konkurentnosti domaćih proizvođača > svako šumsko gazdinstvo i šume na području cijele BiH moraju posjedovati FSC sitem upravljanja i certifikacije kako bi domaćim proizvođačima obezbijedili potrebnu sirovinu > otvaranje radnih mjesta u drvoprerađi 	<ul style="list-style-type: none"> > Vijeće Ministara BiH > Entitetske Vlade i Vlada BD > Parlament BiH > Javna preduzeća šuma u BiH > Nadležna entitetska ministarstva i ministarstva Brčko Distrikta > Kantonalne vlade > Sektorska udruženja/ asocijacije pri Komorama > MVTEO BiH (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH), > VTK BiH (Vanjskotrgovinska komora BiH)

5. POBOLJŠATI PODRŠKU FIRMAMA OD STRANE NADLEŽNIH INSTITUCIJA BIH U UVODENJU BAS EN STANDARDA , USPOSTAVITI I AKREDITIRATI LABORATORIJU ZA ISPITIVANJE GRAĐEVINSKE STOLARIJE – PROZORA I VRATA I USPOSTAVITI I CERIFIKACIJSKO TIJELO (NOTIFIED BODY) U BIH

UOČENI NEDOSTATCI	PREPORUKE	ZAŠTO JE VAŽNO?	KLJUČNI AKTERI
<ul style="list-style-type: none"> > Nezadovoljavajuća dinamika preuzimanja relevantnih EU direktiva/uredbi u BiH tehničko zakonodavstvo za industrijske proizvode - Građevinska regulativa BiH nije usklađena s Uredbom o građevinskim proizvodima (CPR) 305/2011. Zbog nepreuzimanja Uredbe o građevinskim proizvodima 305/2011, u Bosni i Hercegovini nije moguće izdati certifikat za građevinske proizvode. Stupanjem na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, BiH se obavezala da će pratiti pravnu stečevinu (acquis) Evropske unije i prilagođavati postojeće državne zakone važećem zakonodavstvom EU. Uslov za punopravno članstvo zemlje u EU je da institucije iz područja infrastrukture kvaliteta budu članice odgovarajućih evropskih asocijacija u ovim područjima. To zahtijeva da te institucije budu organizovane u skladu s harmonizovanim zakonodavstvom; > Područje akreditiranja Instituta za akreditiranje BiH – BATA ne obuhvata područje prema standardu EN ISO/IEC 17065 – Ocjenjivanje usklađenosti – Zahtjevi za tijela koja certifikuju proizvode, procese i usluge. Institut za akreditiranje BiH –BATA je bilateralni potpisnik EA MLA u područjima ispitivanja (EN ISO/IEC 17025), kalibracije (EN ISO/IEC 17025) i inspekcije (ISO/IEC 17020); ovaj standard je i preuslov za uspostavu Certificirajućeg tijela za oblast građevinske stolarije u BiH. > Najveći problem s kojim se suočavaju proizvođači građevinskih proizvoda u BiH jeste, prije svega, nepostojanje akreditiranih ispitnih laboratorija u BiH za ispitivanje izvedbenih karakteristika građevinskih proizvoda – prozora i vrata. U BiH nedostaje i certifikacijsko tijelo za certificiranje građevinskih proizvoda, a kao preuslov za dobivanje CE oznake. Naime, sve laboratorije i certifikacijska tijela su van granica naše države, pa se zaključuje da veći troškovi ispitivanja i certificiranja, koji se podrazumijevaju slanjem u ovu vrstu laboratorija, podižu cijenu i umanjuju konkurentnost proizvoda. Postojanje ovakve laboratorije i certifikacijskog tijela u BiH, značilo bi da stotine hiljada maraka, koje domaće firme ulažu u ispitivanje i certificiranje proizvoda, ostaju u BiH. > Općenito, nivo informisanosti proizvođača o EU zakonodavstvu i EN standardima, u Bosni i Hercegovini je veoma nizak.. > Nerazvijen sistem osiguranja kvaliteta u firmama; 	<ul style="list-style-type: none"> > Ubrzati preuzimanje Uredbe o građevinskim proizvodima (CPR) 305/2011u bh. legislativu > Raditi na poboljšanju strukture akreditiranih tijela za ocjenjivanje usklađenosti (TOU) u BiH > Inicirati proširenje područja akreditiranja Instituta za akreditiranje BiH – BATA na područje prema standardu EN ISO/IEC 17065 – Ocjenjivanje usklađenosti – Zahtjevi za tijela koja certifikuju proizvode, procese i usluge. > Uspostaviti i akreditirati laboratoriju prema BAS EN ISO 17025 za ispitivanja građevinske stolarije u okviru Zeničke razvojne agencije ZEDA – OJ LIND Laboratorija za ispitivanje sigurnosti proizvoda. LIND se već dokazao s ispitivanjem namještaja i potvrđivanjem akreditacije od BATA-e i osposobljen je da pruži sistemsku podršku drvoprerađivačima, jer se kroz djelovanje Agencije ZEDA povezuje s obrazovnim institucijama, privrednicima, državnim nivoima vlasti (kanton, entitet, država) i s inostranim organizacijama koje pomažu razvoj BiH. Konkretnu podršku bh. proizvođačima građevinske stolarije /MSP-a u plasmanu proizvoda na EU tržište može da pruži LIND kroz sljedeće aktivnosti: <ul style="list-style-type: none"> > ispitivanje izvedbenih karakteristika građevinske stolarije (prozora i vrata); > tumačenje zahtjeva harmonizovanih BAS EN standarda za građevinsku stolariju - prozore i vrata i > procedure do CE označavanja proizvoda, pod Uredbom CPR; > mogućnost direktnog učestvovanja u obrazovanju kadrova, a u saradnji s visokoškolskim ustanovama. > Također je potrebno uspostaviti i akreditirati certifikacijsko tijelo prema BAS EN 17065 u okviru Zeničke razvojne agencije ZEDA u cilju dosljednog provođenja EU i bh. regulative koja se odnosi na građevinske proizvode. > Pružiti konkretnu podršku preduzećima u uvođenju BAS EN standarda i procesu ocjenjivanja usklađenosti- BAS, VTK BIH, ZEDA/LIND, BATA, unaprjeđenjem saradnje s firmama > Obuka i konsalting menadžmenta i zaposlenika firmi za razvijanje sistema osiguranja kvaliteta u firmama – FPC, ISO 9001 	<ul style="list-style-type: none"> > Izvoz/plasman proizvoda na EU tržište i šire, znak CE je preuslov za izvoz proizvoda iz područja Uredbe CPR 	<ul style="list-style-type: none"> > Savjet ministara, DEI BiH (Direkcija za evropske integracije BiH), MVTEO > Institut za akreditiranje BiH - BATA, > BAS BIH - Institut za standardizaciju BiH > Agencija ZEDA sa akreditovanom LIND Laboratorijom za ispitivanje sigurnosti proizvoda (namještaj, građevinska stolarija i ispitivanje opreme za dječija igrališta) u skladu s BAS EN ISO/IEC 17025 > Vanjsko trgovinska komora, > Univerziteti u BiH > Privredne komore > Firme i experti s dobrim iskustvima u ovoj oblasti

Product

CE Marking

CE Marking

ing

CE Marking

6. POBOLJŠATI PODRŠKU FIRMAMA OD STRANE NADLEŽNIH BH. INSTITUCIJA U CILJU POBOLJŠANJA POSLOVNOG AMBIJENTA

UOČENI NEDOSTATCI	PREPORUKE	ZAŠTO JE VAŽNO?	KLJUČNI AKTERI
<ul style="list-style-type: none"> > Nisu u potpunosti ujednačeni propisi nadržavnom nivou BiH i nije usaglašeno označavanje usklađenosti građevinskih proizvoda, što predstavlja prepreku za slobodno stavljanje građevinskih proizvoda na tržišta i njihovu trgovinu; > Neodgovarajuća dinamika usvajanja i nizak nivo implementacije tehničkih propisa koji su preuzeli odgovarajuće Direktive EU, a odnose se na industrijske proizvode, uključujući ocjenjivanje usklađenosti i nadzor nad tržištem; > Nije potpisan ACAA sporazum s Evropskom unijom, sporazum o međusobnom priznavanju dokumenata iz područja ocjenjivanja usklađenosti, koji se potpisuju za pojedini građevinski proizvod ili grupu proizvoda. > Javne institucije za podršku i razvoj privrede nemaju razrađene konkretne aktivnosti, ne prave finansijske konstrukcije za razvoj prioritetnih projekata; > Realna privreda opterećena je mnogim materijalnim i nematerijalnim obavezama. > Dozvole za ugradnju građevinske stolarije u inostranstvu je nemoguće dobiti, a ugradnju i montažu je potrebno uraditi; > Nekoordiniranost između institucija na svim nivoima vlasti BiH te nedostatak i neusklađenost razvojnih strategija (samo Izvorno vijeće BiH nema dovoljno nadležnosti ni ovlaštenja). 	<ul style="list-style-type: none"> > Harmonizirati propise na državnom nivou BiH u cilju otklanjanja prepreka za slobodno stavljanje proizvoda na tržište i njihovu trgovinu > Ubrzati dinamiku usvajanja i implementacije tehničkih propisa koji su preuzeli odgovarajuće Direktive EU, a odnose se na industrijske proizvode, uključujući ocjenjivanje usklađenosti i nadzor nad tržištem > Inicirati zaključivanje ACAA sporazuma s Evropskom unijom za drvni sektor. Potrebno je da Vijeće ministara BiH preuzme uredbu CPR 305/2011 te uputi Evropskoj komisiji zahtjev za potpisivanje ACAA sporazuma > Javne institucije za podršku i razvoj privrede moraju razraditi konkretne aktivnosti, praviti finansijske konstrukcije za razvoj prioritetnih projekata > Smanjiti materijalne i nematerijalne obaveze realnoj privredi u cilju povećanja njihove konkurentnosti > Rješiti probleme dobivanja dozvola za ugradnju građevinske stolarije u inostranstvu - Savjet ministara, spoljno trgovinska komora i ministarstvo spoljne trgovine mogu da riješe navedeni problem > Unaprijediti koordinaciju između institucija BiH i donijeti nove odluke o Izvornom vijeću BiH i njegovoj transformaciji u Vijeće za konkurentnost i izvoz s većim nadležnostima i ovlaštenjima, uz osiguravanje ljudskih i finansijskih resursa za njegov rad 	<ul style="list-style-type: none"> > stvaranje boljih osnova za poslovanje preduzeća i pokretanja biznisa - izvoz/plasman proizvoda na EU tržište i šire 	<ul style="list-style-type: none"> > Vijeće Ministara BiH i entitetske vlade i DEI > Nadležna Ministarstva i Inspekcije > MVTEO BiH (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH), > BATA Institut za akreditiranje BiH, BAS Institut za standardizaciju BiH, Agencija za nadzor nad tržištem BiH – ANNT BiH, VTK, Entitetske privredne komore > Razvojna banka FBiH, Investiciono razvojna banka RS, EBRD

7 – UNAPRIJEDITI SARADNJU IZMEĐU FIRMI

UOČENI NEDOSTATCI	PREPORUKE	ZAŠTO JE VAŽNO?	KLJUČNI AKTERI
<ul style="list-style-type: none"> > Međusobna saradnja većine bh. firmi je na veoma niskom nivou što je i jedan od razloga što imaju slabiju pregovaračku poziciju i prema šumarskom sektoru i prema drugim dobavljačima, a time i slabiji pristup tržištu i plasmanu svojih proizvoda. 	<ul style="list-style-type: none"> > Potrebno unaprijediti saradnju između firmi povezivanjem istih u klusterskim organizacijama i udruženjima privrednika, kroz aktivnosti VTK, Privrednih komora RS i BD. Unaprjeđenjem međusobne saradnje bi mogli ostvariti zajedničke benefite npr. nabavku, čime bi imali bolju pregovaračku poziciju i prema šumarskom sektoru i prema drugim dobavljačima. Time bi proizvođači mogli imati i bolji pristup tržištima za plasiranje svojih proizvoda. 	<ul style="list-style-type: none"> > stvaranje boljih osnova za poslovanje i izvoz/plasman proizvoda na EU tržište i šire 	<ul style="list-style-type: none"> > VTK BiH, Privredne komore RS i BD, Klasteri, udruženja privrednika

14. ZAKLJUČCI

14. ZAKLJUČCI

Bosna i Hercegovina u procesu pridruživanja Evropskoj uniji morat će preduzeti sve neophodne korake i mjere kako bi postigla usklađenost s tehničkim propisima Zajednice i evropskom standardizacijom, mjeriteljstvom, akreditacijom i postupcima ocjenjivanja usklađenosti. Implementacija i potpuna primjena Uredbe CPR 305/2011 u zakonodavstvo BiH, u oblasti građevinskih proizvoda dio je ovog procesa, a koji je direktno u interesu svih proizvođača i izvoznika građevinskih proizvoda, pa i proizvođača građevinske stolarije u BiH. Analiza nedostataka u ovom sektoru bh. privrede, zatim uticaj Uredbe, njen značaj kao i šta ona znači u praksi za domaće proizvođače, izneseni u ovom dokumentu, ukazali su na nekoliko kritičnih oblasti s kojima se suočavaju kako institucije u BiH na svim nivoima vlasti, tako i privrednici/proizvođači.

Postojeći pravni okvir ocjene usklađenosti građevinskih proizvoda u BiH je prije svega razdvojen na nivoe nadležnih entitetskih ministarstava i Brčko Distrikt. Pored ovoga pravni okvir je nepotpun i neujednačen u samim entitetima. Još uvijek u praktičnoj primjeni susrećemo se sa slučajevima primjene stare CPD Direktive Savjeta 89/106/EEZ od 21. decembra 1988. godine o usklađivanju zakonskih i administrativnih propisa država članica o građevinskim proizvodima. Ova direktiva nije više u primjeni u Zajednici i na snazi od 01.07.2013. je nova Uredba o građevinskim proizvodima CPR 305/2011 koja je obavezna sve zemlje članice EU ali i sve ostale koje su u procesima EU integracija ili svoje proizvode plasiraju na tržište EU. Uredba CPR se primjenjuje kao na tržište EU tako i na tržišta svih pojedinačnih zemalja.

U oblasti standardizacije, odnosno procedure pripremanja, donošenja, objavljivanja bh. standarda, Institut za standardizaciju BiH – BAS ovaj dio aktivnosti organizuje i implementira u skladu sa zakonskim okvirom i u skladu sa strategijom standardizacije u BiH. Može se konstatovati da Institut prati potrebe privrede i ono što EU propisuje i zahtijeva, a u skladu s mogućnostima i objektivnim okolnostima koje definišu i dinamiku ovih procesa. Važno je navesti i podatak da je rad Instituta organizovan kroz rad 62 Tehnička komiteta (BAS/TC), čiji članovi su i predstavnici, samoga Instituta, nadležnih i kompetentnih Institucija za svaku od oblasti za koju je odgovoran svaki TC te predstavnika eminentnih privrednih subjekata iz oblasti rada TC. Na ovaj način se nastoji odgovoriti u punoj mjeri potrebama bh. privrede u procesu približavanja EU standardima i zahtjevima.

Institut je u oblasti građevinskih proizvoda, kroz rad BAS/TC 60 – Vrata i prozori, već preuzeo, odnosno objavio većinu BiH/EU relevantnih standarda, tako da je oblast građevinske stolarije (prozora i vrata) na ovaj način kvalitetno pokrivena potrebnim standardima. Nažalost, naša Analiza je pokazala da se ovi standardi još uvijek široko ne primjenjuju u praksi. Većina preduzeća, proizvođača građevinske stolarije i proizvoda i dalje radi na osnovu starih jugoslovenskih standarda te se suočavaju s problemima kada žele svoje proizvode izvoziti na EU tržište. Jedan od razloga ovome je i „jezička barijera“ obzirom da je velika većina standarda prevedena na neki od bh. zvaničnih jezika i da su gotovo svi na engleskom jeziku.

Kada je u pitanju ocjenjivanje usklađenosti proizvoda građevinske stolarije u BiH se sučavamo s dva problema. Prvi je nepostojanje akreditovane ispitne laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije, a drugi nepostojanje certifikacijskog tijela za oblast građevinske stolarije koji bi mogli da ispituju građevinske proizvode i

izdaju certifikate o proizvodima i proizvođačima u skladu sa zahtjevima Uredbe CPR 305/2011.

Preduzeća za proizvodnju građevinskih proizvoda u BiH ovu situaciju prevazilaze koristeći usluge akreditovanih laboratorija i certificirajućih tijela iz inostranstva (Hrvatska, Njemačka ili Italija) pri čemu su se izlažu visokim troškovima, kako ispitivanja, tako i ocjenjivanju usklađenosti njihovih proizvoda sa zahtjevima Uredbe CPR 305/2011. Uspostavom gore navednih tijela u potpunosti bi imali uspostavljenu infrastrukturu za inicijalna ispitivanja tipa proizvoda i ocjenjivanje usklađenosti građevinskih proizvoda, vrata i prozora, te bi znatno lakše mogli uspostaviti saradnju s nekim od Tijela za ocjenjivanje usklađenosti iz EU (s liste iz NANDO baze), do momenta kada BiH bude zemlja kandidat i svoja tijela za ocjenjivanje usklađenosti (NB) bude mogla da registruje u ovu bazu EU tijela za ocjenjivanje usklađenosti.

Analiza je ustanovila da BiH ima relativno dobro razvijenu proizvodnju građevinske stolarije. Postoji veliki broj domaćih proizvođača koji nude širok asortiman proizvoda koji se proizvode u BiH i izvoze uspješno na najzahtjevnija EU tržišta, ali je obim primjene Uredbe CPR 305/2011 te specijalizovanih standarda u samim preduzećima, inicijalnih ispitivanja proizvoda još uvijek ograničen i prije svega je posljedica zahtjeva kupaca, a ne bh. legislative i zahtjeva nadležnih organa i institucija. Zbog gore navedenih razloga, CPR je veoma bitna Uredba EU-a za BiH i industriju za proizvodnju građevinske stolarije. Proizvodnja je veoma rascjepkana u smislu veličine preduzeća: pored nekoliko velikih preduzeća, postoji veliki broj preduzeća male i srednje veličine. Sama preduzeća se snalaze na različite načine i u principu na organima vlasti je puna odgovornost za uvođenje i provođenje CPR-a. Pri ovome se mora uzeti u obzir da je prilagođavanje manjih preduzeća u procesu postavljanju znaka CE mnogo teže nego u slučaju većih preduzeća i da bi se za njih morali naći odgovarajući programi i mjere podrške.

U narednom periodu potrebno je provesti informativnu i edukativnu kampanju o zahtjevima Uredbe CPR 305/2011 i *harmoniziranog standarda BAS EN 14351-1+A1:2011 pod uredbom CPR 305/2011* da bi se preduzeća za proizvodnju građevinske stolarije u potpunosti pripremila za sistem ocjenjivanja usklađenosti prema Uredbi CPR. Istovremeno preduzeća bi se upoznala sa zahtjevima standarda BAS EN 14351-1+A1:2011, kako bi u punoj mjeri uskladili svoje proizvode prema zahtjevima ovog standarda. Pružanje informacija treba biti koordinirano između organizacija na nivou države i entiteta (inspektorati/nadzor nad tržištem/tijela za standardizaciju) uključujući privredne komore entiteta i države i tijela za ocjenjivanje usklađenosti. U ovom procesu potrebno je apelovati na proaktivnu ulogu udruženja poslodavaca, privrednih subjekata, Vanjskotrgovinske komore BiH, akademske zajednice putem građevinskih fakulteta te svih zainteresiranih strana u ovom procesu.

Ključno za poboljšanje konkurentnosti MSP-a iz sektora drvoprerađivanja je povećanje obima prodaje i zaposlenosti kao i pristup i nastup na EU tržištu te veći i bolji izvozni aranžmani. Može se zaključiti da kupci iz EU nemaju dovoljno informacija o našim preduzećima i o njihovim kapacitetima za plasman proizvoda na EU tržište.

Sektor drvoprerađivanja snažno i kontinuirano raste i potreba za kvalifikovanom i obučenom radnom snagom je sve veća. Najveći problem predstavlja nedostatak novih kvalifikovanih radnika, koji bi mogli odgovoriti na potrebe povećanja proizvodnje. Ono što obrazovni sistem „proizvodi“ nedovoljno je, prije svega u kontekstu stručnih i majstorskih zanimanja, kao i broja svršenih učenika/studenata, a u odnosu na potrebe privrede. Bilo bi veoma važno uspostavljanje bliže i intenzivnije

saradnje između privrede i obrazovnih institucija u cilju prilagođavanja obrazovnog sistema tržištu rada i potrebama privrede. Kao primjer može poslužiti i konstatacija da je u velikoj većini domaćih preduzeća u tehnologiji i proizvodnji npr. zaposleno VSS osoblje sa završenim tehničkim fakultetima kao što mašinski ili politehnički opšteg ili konstruktivnog smjera ali je istovremeno evidentan nedostatak osoblja sa smjerom koji je direktno drvnoprerađivački, tako da u većini MSP-a nemamo adekvatna stručna lica na ključnim pozicijama u proizvodnji i tehnologiji.

U cilju povećanja konkurentnosti MSP-a i razvoja novih proizvoda neophodno je i osavremenjivanje tehnologije, pogotovo ako se imaju u vidu zahtjevi inostranih kupaca po pitanju konstantnog visokog kvaliteta finalnih proizvoda. Pored toga, neophodna su i unaprjeđenja koja se tiču organizovanja proizvodnje, tokova re-promaterijala i poboljšanja pojedinih operacija, odnosno tehnoloških i menadžerskih vještina i znanja.

Snabdijevanje domaćom sirovinom je od krucijalnog značaja za plasman proizvoda drvnog sektora na EU tržište i šire. Možemo zaključiti da pored problema sa FSC certifikacijom preostalih bh. šuma, kašnjenje u implementaciji Uredbe o drvetu EUTR 995/2010 dovodi u pitanje izvoz u EU, što stvara velike probleme izvoznima drvenih proizvoda.

15. INICIJATIVE

15. INICIJATIVE

1. *Uzimajući u obzir nadležnosti Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, prema ovom tijelu je potrebno uputiti inicijativu u cilju usklađivanja građevinskih propisa na području Bosne i Hercegovine u skladu sa zahtjevima Uredbe CPR 305/2011, a za čiju punu implementaciju bi bila zadužena nadležna entitetska ministarstva i Vlada Brčko Distrikta. Na ovaj način bi se provelo potpuno ujednačavanje propisa na državnom nivou BiH, a u cilju otklanjanja prepreka za slobodno stavljanje građevinskih proizvoda na tržište.*
2. *Pokrenuti inicijativu prema Vijeću ministara BiH da po punom preuzimanju uredbe CPR 305/2011 u bh. zakonodavstvo i harmonizaciji legislative za građevinske proizvode na nivou BiH, u skladu s uredbom CPR 305/2011, uputi zahtjev Evropskoj komisiji za potpisivanje ACAA sporazuma (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial products/ Sporazum o ocjenjivanju usklađenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda) za drvni sektor.*
3. *Potrebno je uputiti inicijativu prema Institutu za standardizaciju BiH, a indirektno prema Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, kom Institut podnosi izvještaj i planove o radu, u kojoj se navodi potreba za iznalaženje dodatnih resursa (finansijskih i ljudskih) u cilju inteziviranja procesa prevođenja što većeg broja aktuelnih standarda na bh. jezike. Na ovaj način bi se ovi standardi učinili mnogo dostupnijima i razumljivijima privrednicima, a što bi direktno olakšalo širu primjenu evropskih tehničkih propisa, zahtjeva i standarda u BiH, povećanje konkurentnosti domaćih preduzeća i u konačnici veći izvoz. Ove aktivnosti bi u svakom slučaju, barem u nekoj „početnoj“ fazi trebale intenzivnije da obuhvate sektore koji su već dokazani kao najperspektivniji izvozni sektori bh. privrede (metaloprerađivačka i drvnoprerađivačka industrija prije svega).*
4. *Kao inicijativu prema BiH Institutu za akreditiranje BATA, potrebno je pokrenuti aktivnosti, da se nakon akreditacije laboratorije u saradnji s BATA-om pokrenu i realizuju i aktivnosti na stručnoj edukaciji, uspostavi i akreditaciji tijela za:*
 - > *Ocjenjivanje usklađenosti – Zahtjevi za tijela koja certifikuju proizvode, procese i usluge prema BAS EN ISO/IEC 17065:2014*
 - > *Ocjenjivanje usklađenosti – Zahtjevi za rad raznih tipova tijela za obavljanje inspekcije prema BAS EN ISO/IEC 17020*
5. *Uputiti inicijativu prema entitetskim ministarstvima i institucijama za podršku razvoja poduzetništva (npr. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta), kao i kantonalnim ministarstvima privrede, da u okviru svojih poticaja za 2018. godinu planiraju i sredstva za uvođenje CE znaka i realizaciju ispitivanja za domaće proizvođače građevinske stolarije, a koji imaju ugovorene izvozne poslove i ovaj korak im je uslov za izlazak na EU tržište.*

6. *Uputiti inicijativu nadležnim entitetskim ministarstvima:*
- > Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske,
 - > Federalnom Ministarstvu prostornog uređenja,
 - > Vlada Brčko Distrikta,
- da uzmu aktivno učešće u organizaciji promotivnih i edukativnih radionica na kojima bi se domaćim preduzećima predstavili i objasnili zahtjevi Uredbe CPR 305/2011 i standarda BAS EN 14351-1+A1:2011.*
7. *Uputiti inicijativu Ministarstvu civilnih poslova BiH, Vladi FBiH, Vladi RS i BD i nadležnim ministarstvima obrazovanja i nauke o neophodnosti izrade sveobuhvatne Strategije za reformu nastavnih planova i programa u srednjem i visokom obrazovanju u skladu s potrebama tržišta rada i dobrom praksom iz zemalja članica EU. U kontekstu drvnoprerađivačke industrije, fokus bi bio na deficitarnoj radnoj snazi odgovarajućih kvalifikacija u drvo-preradi: majstora, tehničara, inženjera, s akcentom na uvođenje više časova praktične i namjenske obuke za zanimanja koja su potrebna domaćim preduzećima.*
8. *Uputiti inicijativu Ministarstvu vanjskih poslova BiH, Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH i Vanjskotrgovinskoj komori BiH o uspostavi posebnog odjela tj. trgovinskog savjetnika u najznačajnijim zemljama EU u cilju kontinuiranog razvoja bh. predstavničke mreže u inostranstvu.*
9. *Uputiti inicijativu Vijeću ministara BiH i Vladi FBiH (nadležnom ministarstvu - Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva) da se:*
- > *ubrza implementacija EU Uredbe EUTR na nivou Bosne i Hercegovine, odnosno da se donese zakon u šumama u FBiH i da se u njemu definiše obaveza kantona o usklađivanju postojećih zakona sa novodonesenim zakonom, odnosno donošenje zakona u kantonima koji te zakone nemaju.*
 - > *Evropskom uredbom o drvetu EUTR 995/2010 koja je stupila na snagu 03.03.2013. postavlja se barijera na promet ilegalnim aktivnostima u šumarstvima za drvo koje se stavlja na tržište EU. Svi proizvođači drvnih proizvoda koji namjeravaju izvoziti u EU moraju svojim kupcima obezbijediti kompletne informacije o proizvodu uz predočenje objektivnih dokaza da drvo ne potiče iz ilegalnih izvora).*
 - > *osigura i ubrza nastavak FSC certifikacije preostalih bh. šuma jer za sada su u BiH prema FSC certificirane samo šume:*
 - > *Javno preduzeće šumarstva "Šume Republike Srpske", a. d. Sokolac*
 - > *Šumsko privredno društvo "Unsko-Sanske šume", d.o.o., Bosanska Krupa*
 - > *Šumsko gospodarsko društvo "Hercegbosanske šume", d.o.o., Kupres*
 - > *JP Šume Tuzlanskog kantona, dd Kladanj.*

16. PRILLOZI

16. PRILOZI

PRILOG I

Upitnik za proizvođače građevinske stolarije

1.	Profil firme:	Puni naziv firme:	
2.	Proizvodni asortiman i udio u prihodu:		
3.	-		% -
4.	-		% -
5.	Standardi/certifikati (nabrojati validne):		
6.	Kapacitet:	Iskorištenost kapaciteta:	
Zaposlenih: _____; Potrebe za kadrovima i edukacijama: _____			
Jeste li zadovoljni dosadašnjim izvoznim rezultatima građevinske stolarije/fasada Vaše firme - na skali od 1-10			
Da li smatrate da ima prostora za veći izvoz i kako: 1 Kadrovski potencijal, 2 proizvodne kapacitete, 3 prodaja			
Da li sve izvozne proizvode označavate CE oznakom i dajete redovno DoP Izjavu o osobinama			
Koje rezultate IT inicijalnih ispitivanja koristite za deklarisanje ključnih karakteritika - kategorija proizvoda:			
Vlastiti IT i koja NB laboratorija			
Sistemska IT i koje sistemske kuće			
Da li IT koja koristite pokrivaju sve vrste proizvoda koji se traže u izvoznim poslovima			
Da li uspijevate dostignuti sve tražene kategorije karakteristike proizvoda koji se izvoze			
Da li pored zahtjeva termike i akustike kupci traže još neke definisane kategorije vrijednosti i ako da koje			
Da li smatrate da možete biti konkurentni u izvoznim poslovima			
Šta smatrate najvećom preprekom za veće izvozne rezultate:			
Održavanje kontinuiranog kvaliteta proizvoda koji se zahtijeva			
Poštovanje tačnosti rokova isporuke			
Cijena proizvoda koju možete dostići			
Nešto drugo - navesti			
Da li imate dostupan primjerak evropskog standarda za Vaš proizvod i koji (EN 14351-1)			
Da li razumijete zahtjeve standarda za Vaš proizvod, možete li ih ispunjavati i dokumentovati			
Imate li primjerak CPR 305/2011 EU Regulative za građevinske proizvode i jesu li jasni zahtjevi			
Imate li uspostavljen i dokumentovan sistem FPC Interne proizvodne kontrole koji garantuje kvalitet proizvoda			
Da li FPC sistem koji koristite obezbjeđuje dostizanje traženog kontinuiteta kvaliteta proizvoda			
Jeste li testirali neke karakteristike svojih proizvoda i koje			
Gdje ste testirali svoje proizvode i kakve rezultate ste uspjeli dostići			
Da li za sve komponente koje ulaze u sastav Vašeg proizvoda imate svu potrebnu dokumentaciju i ateste			
Da li Vas izbor komponenata - uslovljava, ograničava i sl. da budete konkurentniji			
Da li znate da će laboratorija LIND u Zenici u sljedećoj godini moći testirati proizvode građevinske stolarije			
Imate li potrebu za testiranjem svojih proizvoda po EN i uspostavom bolje FPC Interne proizvodne kontrole odnosno imate li potrebu da se tematika CE označavanja približi i razjasni			
Možete li dati grubu prosječnu strukturu prodajne cijene - sa zaokruživanjem na 5 % za komponente - drvo (drvo-Al),Alu, PVC, okov, staklo paket, dihtunzi i rad po onome kako Vi obračunavate			

PRILOG II

Spisak anketiranih preduzeća:

1. AM MEĐUGORJE d.o.o., Laktaši
2. DRVOLIK d.o.o., Rogatica
3. ENTERIJER KOJIĆ d.o.o. Lopare,
4. FAGUS HAUS d.o.o., Banja Luka
5. GROSSIST d.o.o., Kozaruša, Prijedor
6. IKONIĆ KOMERC d.o.o., Rogatica
7. Jafa JASE 4 d.o.o., Špionica, Srebrenik
8. PROZORI POTKOZARJE d.o.o., Omarska, Prijedor
9. SAP d.o.o. Sanski Most,
10. SEJDIĆ KOMERC d.o.o.
11. STOLARIJA TOMIĆ d.o.o., Gradiška
12. STOLARIJA PODROMANIJA d.o.o.
13. BOR d.o.o., Bihać
14. STANIŠIĆ d.o.o., Pale
15. PROGRAD HOLZ d.o.o., Žepče
16. HANO d.o.o., Sarajevo
17. MEGA DRVO d.o.o., Bijeljina
18. „GOD“ d.o.o. Zvornik

PRILOG III

ANALIZA REZULTATA ANKETE BH. PROIZOĐAČA GRAĐEVINSKE STOLARIJE O POZNAVANJU, PRIMJENI I POTREBI ZA PRIMJENOM MEĐUNARODNIH I BH STANDARDA TE ISPITIVANJIMA GOTOVIH PROIZVODA

Uvod

Anketa privrednih subjekata, preduzeća, koja se bave proizvodnjom građevinske stolarije na području Bosne i Hercegovine realizovana je od januara 2016 do januara 2017. godine. Cilj ankete bio je da se dođe do seta kvantitativnih i kvalitativnih informacija o profilu preduzeća koja posluju u sektoru proizvodnje građevinske stolarije (proizvodnja vrata i prozora). Anketna pitanja obuhvatila su osnovni profil preduzeća, informacije o poznavanju i primjeni standarda kvaliteta, fabričkoj kontroli proizvodnje i proizvodima, konkurentnosti na međunarodnom tržištu, primjeni inicijalnih ispitivanja (IT) i ispitivanja gotovih proizvoda te efektima primjene EU i bh. standarda i ispitivanja, kao i značaju istih za njihovo poslovanje. Jedan dio pitanja u okviru anketnog upitnika odnosio se i na potrebe dodatnog upoznavanja i educiranja uposlenih u preduzećima sa zahtjevima specifičnih standarda za oblast građevinske stolarije, zahtjevima CE označavanja i uopšte njihove potrebe za inače obaveznim mehaničkim ispitivanjima njihovih proizvoda, a posebno u slučaju izlaska na EU tržište.

Svrha ankete

Svrha ankete je da se dobiju informacije od strane eminentnih bh. proizvođača građevinske stolarije, a koje će pomoći Zeničkoj razvojnoj agenciji ZEDA i njenoj budućoj Laboratoriji za ispitivanje građevinske stolarije, da na osnovu ovih inputa na kvalitetniji i sistemski način upravljaju razvojem laboratorije u svrhu pružanja što kvalitetnije pomoći privatnom sektoru i ekonomskom razvoju zajednice.

Metodologija

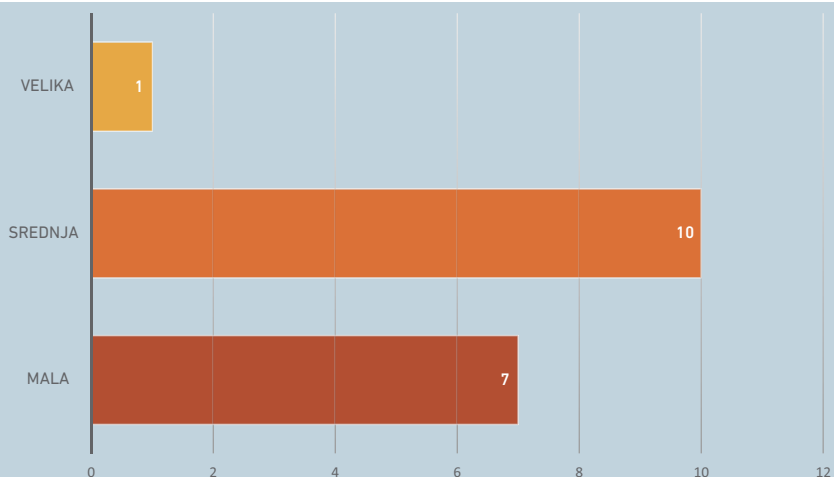
U svrhu ove ankete pripremljen je upitnik od strane angažovanih eksternih eksperata u saradnji s osobljem Agencije, a koji je ciljano upućen prema preporukama eksperata, na 30 adresa privatnih bh. preduzeća, renomiranih proizvođača i izvoznika građevinske stolarije sektora, s ciljem da se vrati najmanje 50% odgovora. Preduzeća su razvrstana na mala, srednja i velika, po osnovu kriterijuma; broja stalno zaposlenih (mala preduzeća 10 - 50; srednja 50 - 249 i preko 250 zaposlenih velika preduzeća).

Svrha ankete je da se dobiju informacije od strane eminentnih bh. proizvođača građevinske stolarije, a koje će pomoći Zeničkoj razvojnoj agenciji ZEDA i njenoj budućoj Laboratoriji za ispitivanje građevinske stolarije...

Uzorak

Anketa je rađena na uzorku od 30 predstavnika poslovnog sektora, od čega je njih 18 (60%) dostavilo odgovore na upitnik. Kao što je gore navedeno, očekivani minimalni statistički uzorak bio je 15 popunjenih upitnika, tako da se može smatrati da je anketa uspješno realizovana.

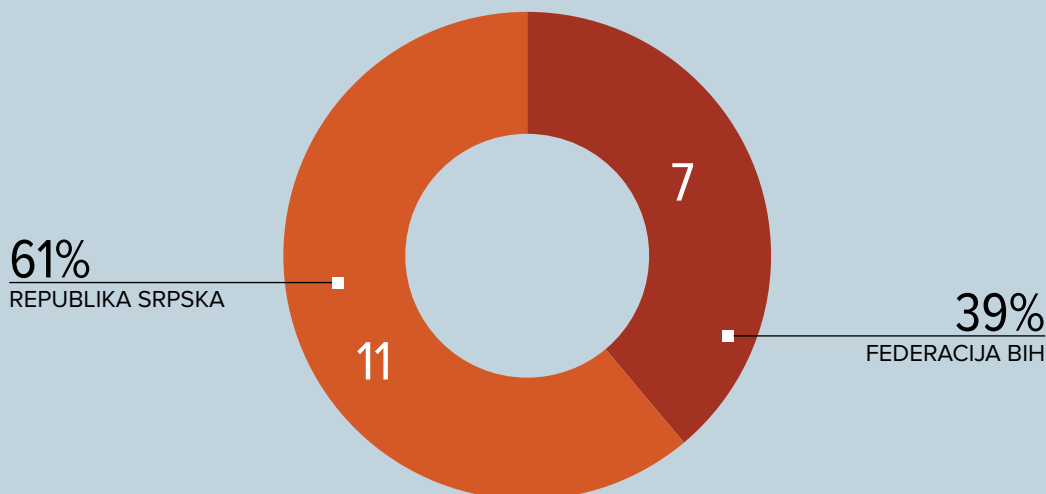
Grafikon 1 -
Veličina anketiranih
preduzeća

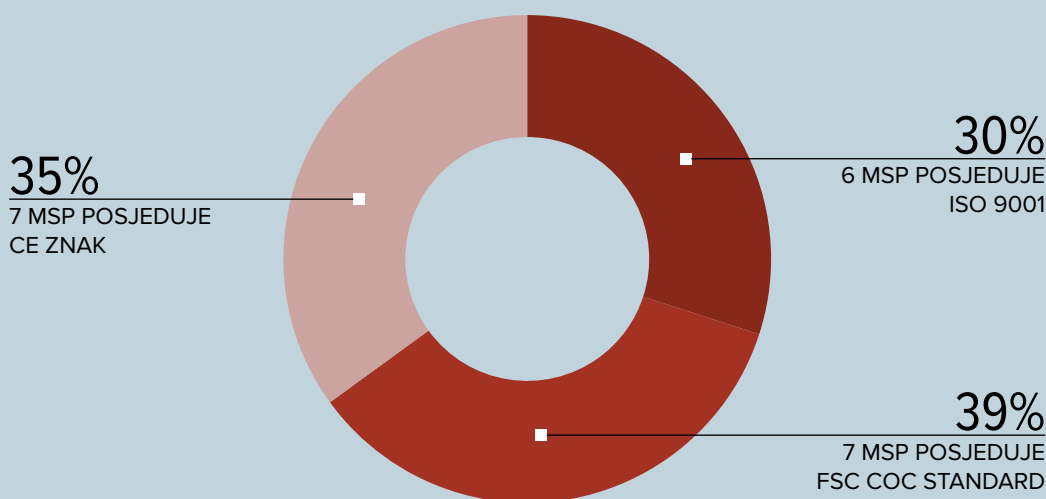
Spisak anketiranih preduzeća:

1. AM MEĐUGORJE d.o.o. Laktaši
2. DRVOLIK d.o.o. Rogatica
3. ENTERIJER KOJIĆ d.o.o. Lopare
4. FAGUS HAUS d.o.o. Banja Luka
5. GROSSIST d.o.o. Kozaruša, Prijedor
6. IKONIĆ KOMERC d.o.o. Rogatica
7. Jafa JASE 4 d.o.o. Špionica, Srebrenik
8. PROZORI POTKOZARJE d.o.o. Omarska, Prijedor
9. SAP d.o.o. Sanski Most
10. SEJDIĆ KOMERC d.o.o. Odžak
11. STOLARIJA TOMIĆ d.o.o. Gradiška
12. STOLARIJA PODROMANIJA d.o.o. Sokolac
13. BOR d.o.o. Bihać
14. STANIŠIĆ d.o.o. Pale
15. PROGRAD HOLZ d.o.o. Žepče
16. HANO d.o.o. Sarajevo
17. MEGA DRVO d.o.o. Bijeljina
18. „GOD“ d.o.o. Zvornik

Pored namjere da anketiramo relevantne firme cilj nam je bi da obuhvatimo područja oba entiteta pa je tak, na anketni upitnik odgovore dalo 11 preduzeća s područja RS, a 7 s područja Federacije BiH.

Grafikon 2 - Lokacija anketiranih preduzeća

Grafikon 3 - Da li preduzeće ima implementiran neki QMS standard?

Konkurentnost domaćih preduzeća

Ono što je karakteristično za preduzeća iz drvoprerađivačkog sektora, tačnije iz sektora proizvodnje građevinske stolarije je njihova obaveza da imaju implementirane procese sistema kvaliteta po nekom od općih QMS standarda kao što je to ISO 9001, a uz to da obavezno imaju i CE znak i FSC CoC certifikat.

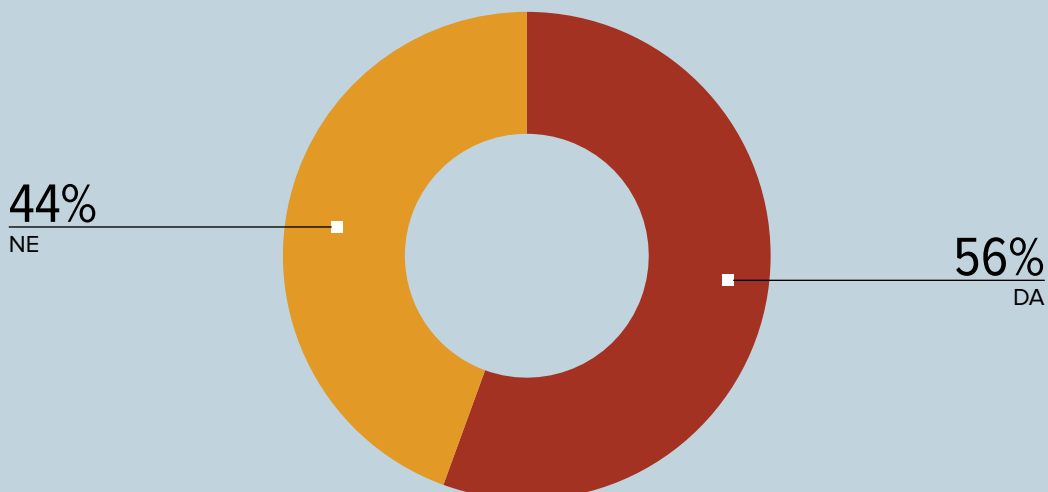
CE znak je skraćenica od “Conformité européenne” (engl. European Conformity) i predstavlja oznaku proizvođača koja ukazuje da je:

- > proizvod projektovan i proizveden u skladu sa zdravstvenim, bezbjednosnim i drugim direktivama Evropske unije koje su relevantne za taj proizvod i koje predviđaju stavljanje CE oznake na njega i
- > izvršeno odgovarajuće ocjenjivanje usklađenosti.

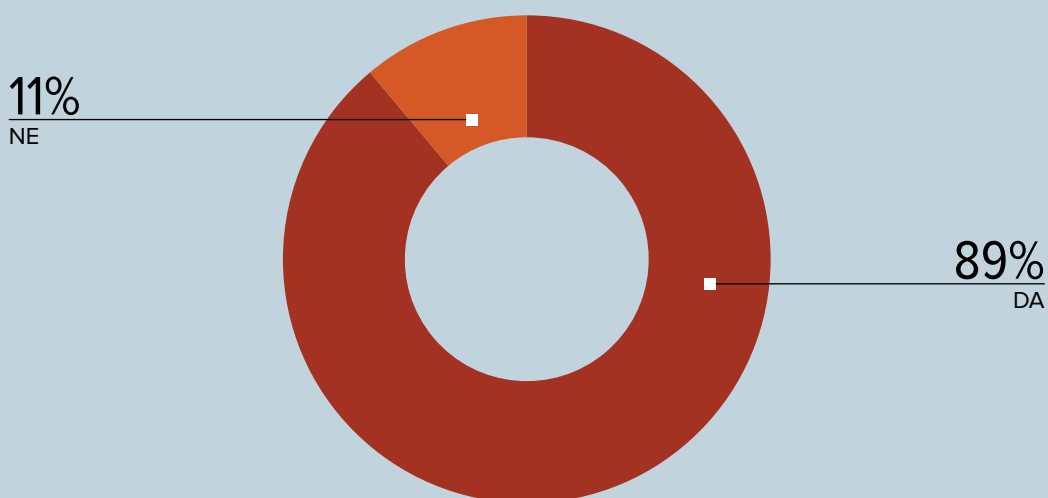

FSC (Forest Stewardship Council - Savjet za upravljanje šumama) certifikat je garancija da drvo do krajnjeg korisnika dolazi strogo praćenim lancem: od certifikovane šume, preko obrade i proizvodnje. Na engleskom govornom području ovo se naziva CoC sertifikacija (CoC certification - Chain of custody - lanac nadzora).

Na osnovu dobijenih rezultata ankete može se reći da svako od anketiranih pre-

Grafikon 4 - Da li posjedujete CE znak?

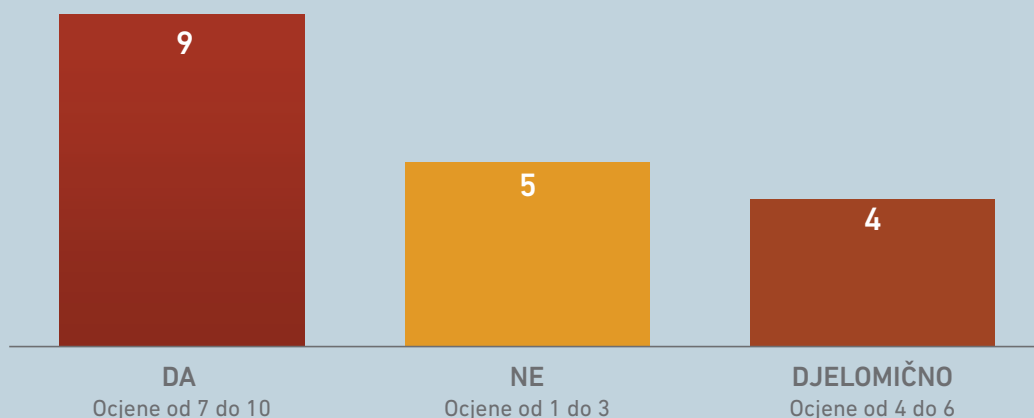
Grafikon 5 - Da li smatrate da možete biti konkurentni u izvoznim poslovima?

duzeća posjeduje implementiran neki od tri navedena sistema kvaliteta (QMS) ili certifikat, čime u velikoj mjeri jačaju svoju konkurentsku poziciju na EU tržištu prije svega, ali i generalno na inostranom pa i domaćem tržištu.

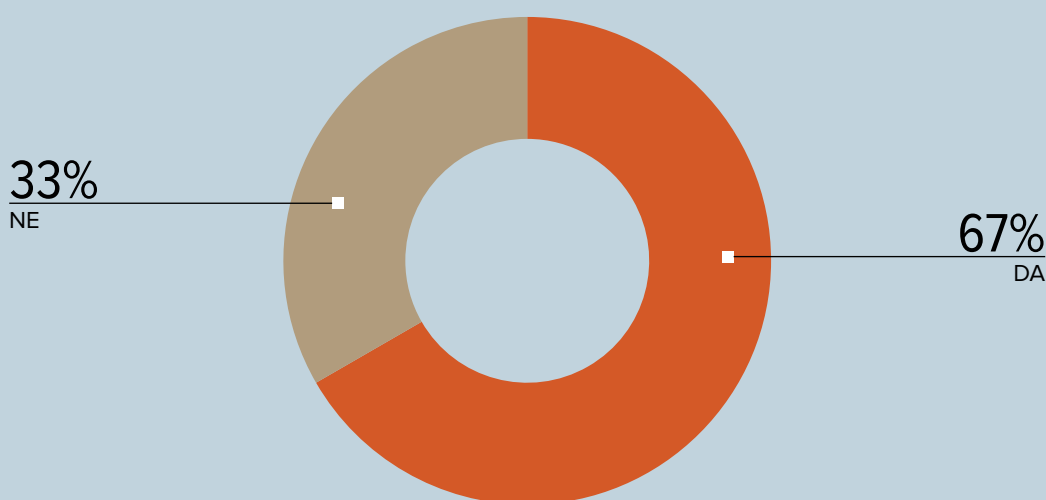
Više od 50% anketiranih preduzeća je izjavilo da posjeduje CE znak, tačnije pravo na njegovo isticanje, a što je preduslov za izvoz njihovih proizvoda na tržište EU.

Na pitanje da li smatraju da mogu biti konkurentni na inostranom tržištu gotovo 90% domaćih preduzeća je odgovorilo da mogu biti veoma konkurentni i da generalno ostvaruju dobre izvozne rezultate. Glavno izvozna tržišta su zemlje EU, prije svega Njemačka, Austrija, Slovenija, a od izvoznih tržišta zemalja regiona najviše se izvozi u Republiku Srbiju.

Gotovo 2/3 anketiranih preduzeća je odgovorilo da je u stanju da kroz svoje proizvodne procese u potpunosti odgovori svim zahtjevanim karakteristikama pojedinih proizvoda (u 99% riječ je o vratima i prozorima) te da smatraju da su i time stekli dobru konkurentnu poziciju kod svojih kupaca na inostranom tržištu.

Grafikon 6 - Jeste li zadovoljni dosadašnjim izvoznim rezultatima Vaše firme u dijelu građevinske stolarije na skali od 1-10

Grafikon 7 - Da li uspijevate dostignuti sve tražene kategorije karakteristike proizvoda koji se izvoze

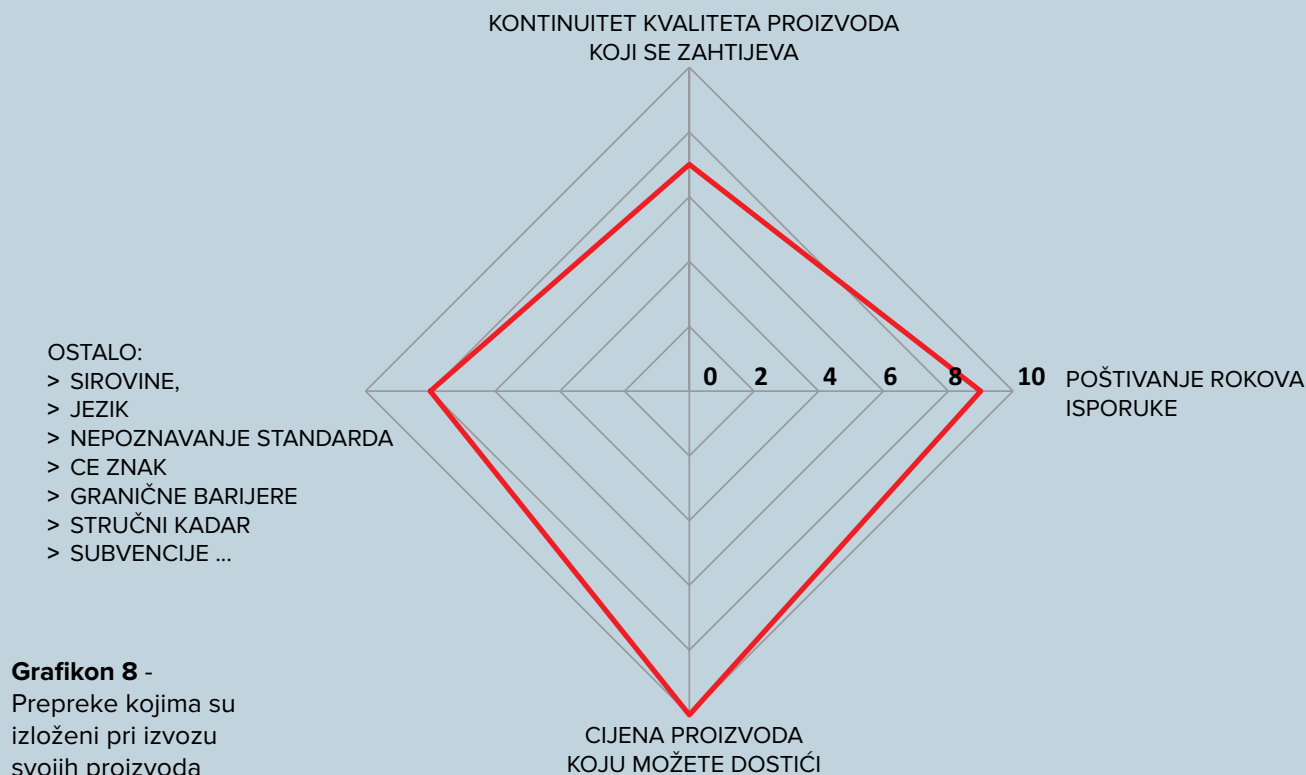
Prepreke izvozu

U okviru anketnog upitnika domaćim preduzećima postavljeno je i pitanje koji su to faktori koji najviše utiču na mogućnost izvoza, odnosno koje su to prepreke kojima su izloženi pri izvozu svojih proizvoda.

Nakon sumiranja rezultata iz svih upitnika došlo se do spoznaje da se nekoliko faktora posebno izdvaja kao bitni i dominantni za domaće proizvođače, a riječ je o sljedećim:

1. Ocjena 10 po značaju prepreke izvozu - cijena proizvoda koju mogu ostvariti u poslovnoj saradnji sa ino kupcima – 10 odgovora ili 29,41%
2. Ocjena 9 po značaju prepreke izvozu - mogućnost poštovanja ugovorenih rokova isporuke – 9 odgovora ili 26,47%
3. Ocjena 8 po značaju prepreke izvozu - ostali razlozi (otežana nabavka sirovine, jezička barijera, nepoznavanje standarda, nedostatak CE znaka, granične barijere, nedostatak stručnog kadra, nedostatak subvencija domaćim preduzećima) - 8 odgovora ili 23,53 %
4. Ocjena 5 po značaju prepreke izvozu - kontinuitet kvaliteta proizvoda koji se zahtijeva od strane Kupca – 7 odgovora ili 20,59%

Ukupan broj odgovora 34 jer su anketirana preduzeća mogla da rangiraju i odaberu više od jedne ponuđene opcije za odgovor. Iz gornje analize vidljivo je da su domaćim preduzećima namanja prepreka kvalitet, a odnosi s kupcima (cijena i

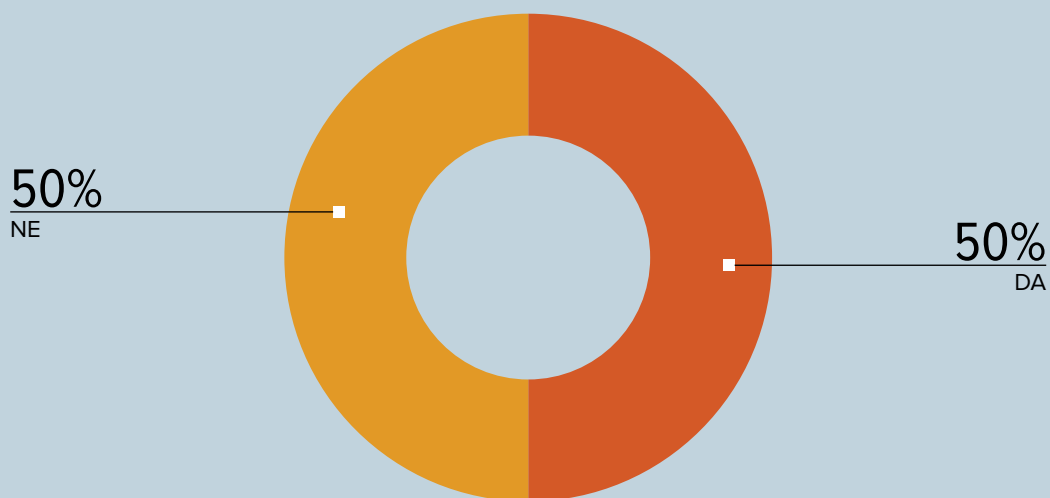

rokovi) najbitniji elementi koji ih ograničavaju u pogledu većeg izvoza. Niz faktora pod stavkom OSTALO, također je bitan gledajući ukupno sve odgovore i riječ je o elementima koji su podjednako internog i eksternog karaktera te na njih podjednako mogu uticati sama preduzeća ali i eksterni ambijent za poslovanje koji je van granica moći menadžmenta preduzeća.

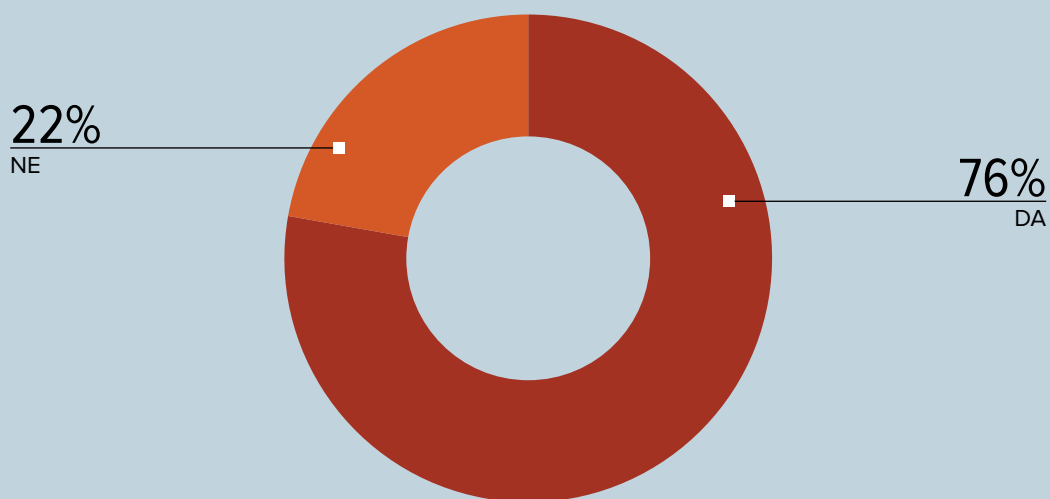
ITT – (Initial Type Testing) - Inicijalna ispitivanja tipa proizvoda

Od 18 anketiranih preduzeća njih 9 ili 50% njih se izjasnilo da koriste ITT - Inicijalna ispitivanja proizvoda – ispitivanje gotovih proizvoda i da zahvaljujući ovim testiranjima/ispitivanjima, utvrđuju kvalitet svojih proizvoda te ga usklađuju sa zahtjevima standarda. Inače, sama ispitivanja su jedan od 9 obaveznih koraka pri ocjeni usklađenosti proizvoda sa zahtjevima standarda, a u cilju sticanja prava na upotrebu i sticanje CE znaka na proizvodu.

Ukupno 14 preduzeća ili njih 78% je izjavilo da su testirali neku od standardom traženih osobina proizvoda, a što pokazuje izuzetno visoku stopu ispitivanja proizvoda od strane domaćih proizvođača i njihovo nastojanje da u potpunosti ispune sve zahtjeve standarda u cilju što uspješnije prodaje na ino i domaćem tržištu.

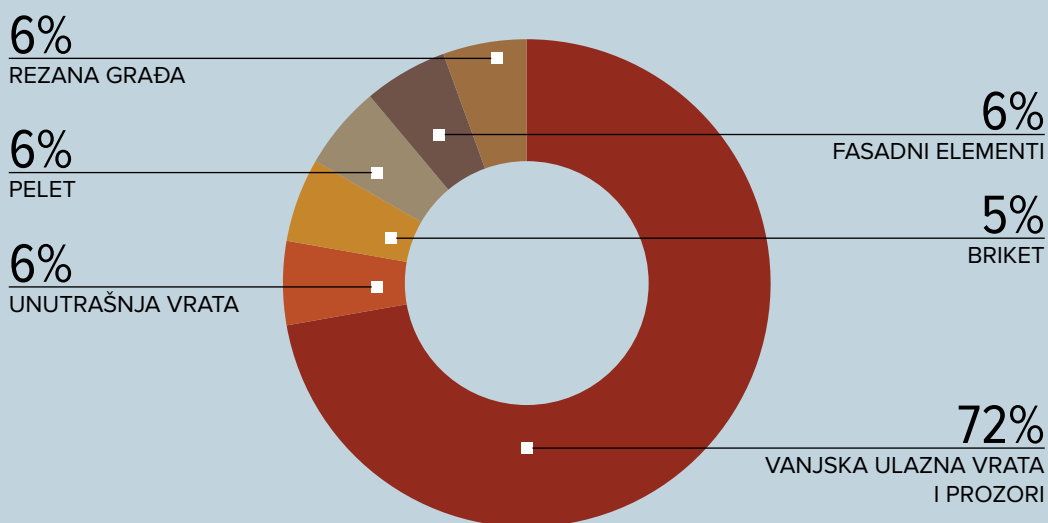
Grafikon 9 -
Korištenje IT -
inicijalnih testiranja/
ispitivanja

Grafikon 10
- Korištenje IT -
inicijalnih testiranja/
ispitivanja

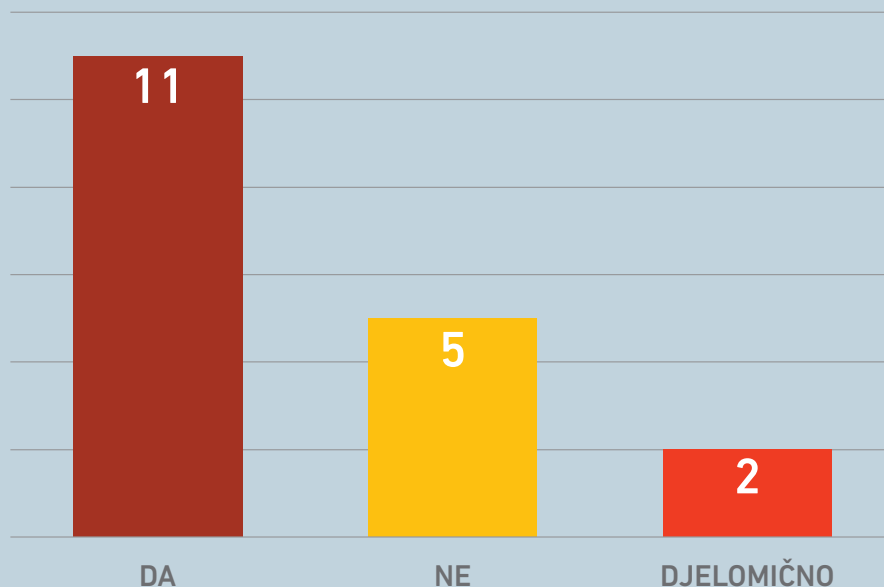
Prema vrsti proizvoda koji su najčešće testirani, redoslijed je sljedeći:

PROIZVOD	BROJ ISPITANIH PRIMJERA
1. Vanjska ulazna vrata i prozori	13
2. Unutrašnja vrata	1
3. Briket	1
4. Pelet	1
5. Fasadni elementi	1
6. Rezana građa	1

Grafikon 11 - Vrste proizvoda koji su testirani

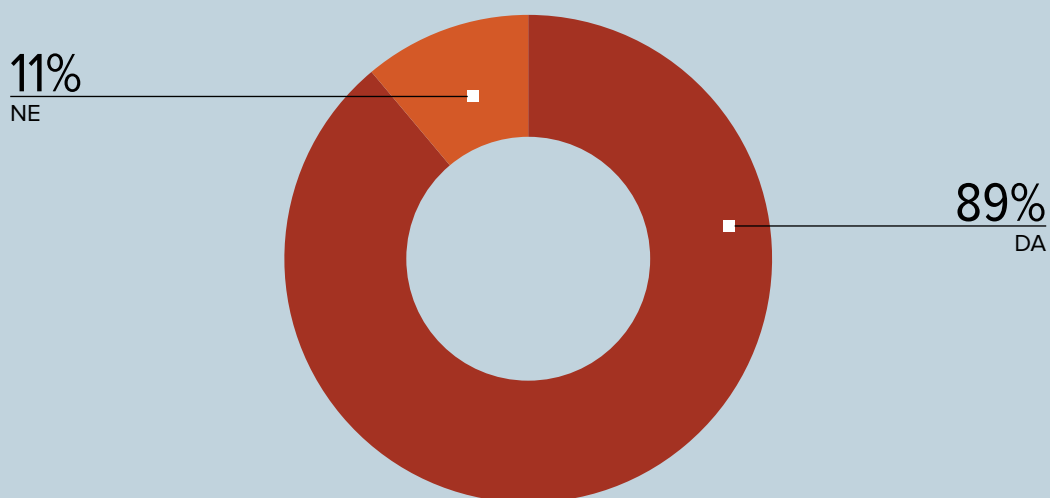
Kada je u pitanju zadovoljstvo proizvođača ispitivanjima i zadovoljenje njihovih potreba, kao i vrste proizvoda koje mogu da ispituju odgovori su sljedeći:

Grafikon 12 - Da li Inicijalna Testiranja koja koristite pokrivaju sve vrste proizvoda koje izvozite?

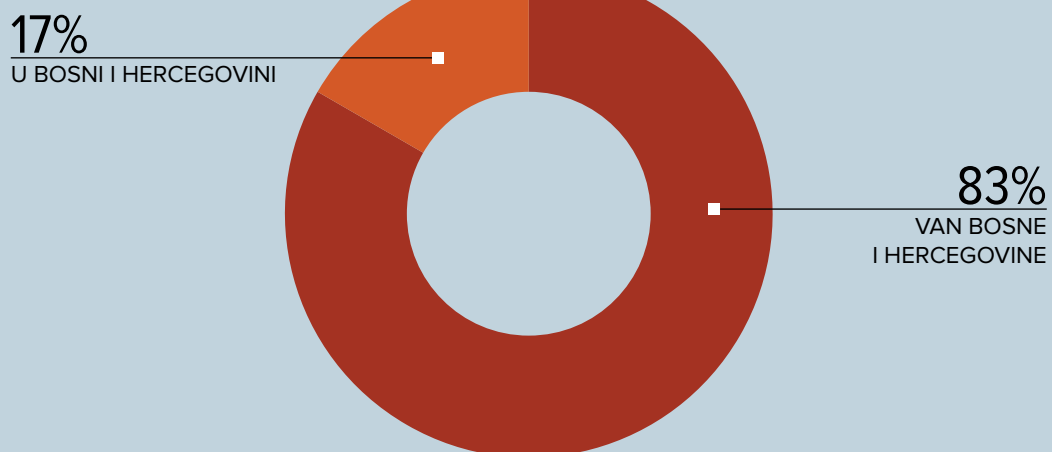
Ono što je važno istaći to je realna i izražena potreba domaćih proizvođača za laboratorijom koja bi bila u stanju da realizuje sva potrebna ispitivanja mehaničkih karakteristika proizvoda građevinske stolarije, a za potrebe uvođenja CE znaka u preduzećima. Čak 89% anketiranih se izjasnilo pozitivno po ovom pitanju i iskazalo potrebu za CE znakom, odnosno za mehaničkim ispitivanjima proizvoda.

Grafikon 13 - Za kojom vrstom proizvoda imate potrebe ispitivanja

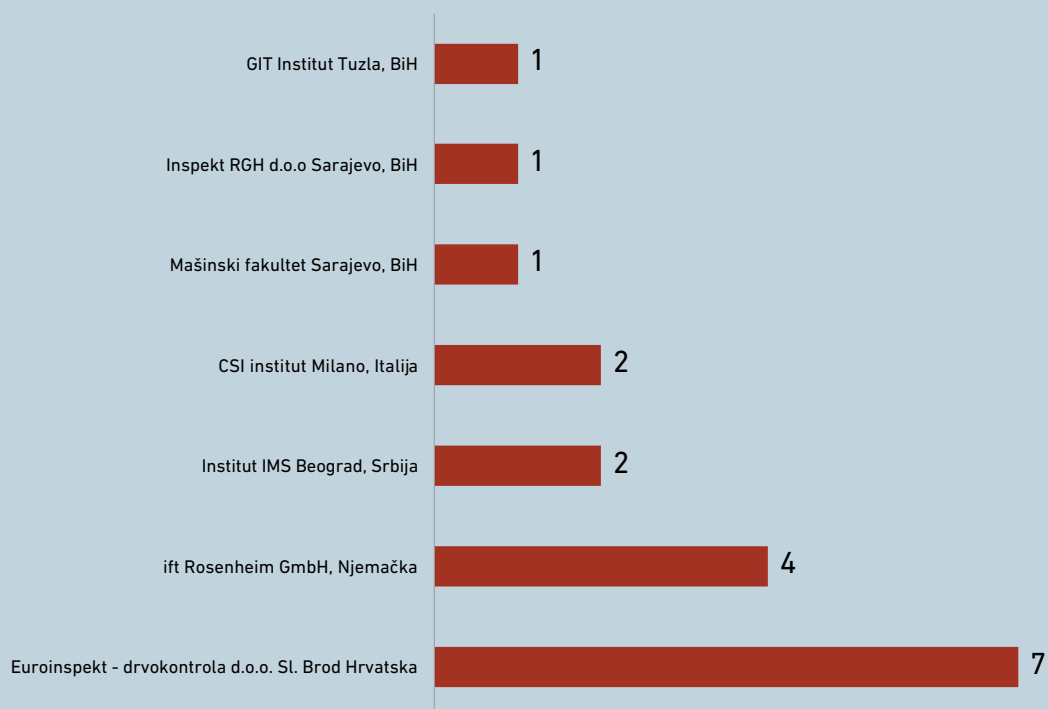
Grafikon 14 - Imate li potrebe za CE znakom i ispitivanjima ?

Gotovo svi domaći proizvođači u ovom trenutku su prinuđeni da svoje proizvode ispituju van granica BiH. Na narednim slikama dat je prikaz odgovora u okviru poglavlja upitnika o ispitivanjima, pa je tako 15 domaćih preduzeća ili njih 83% odgovorilo da su ispitivanja realizovala van granica BiH.

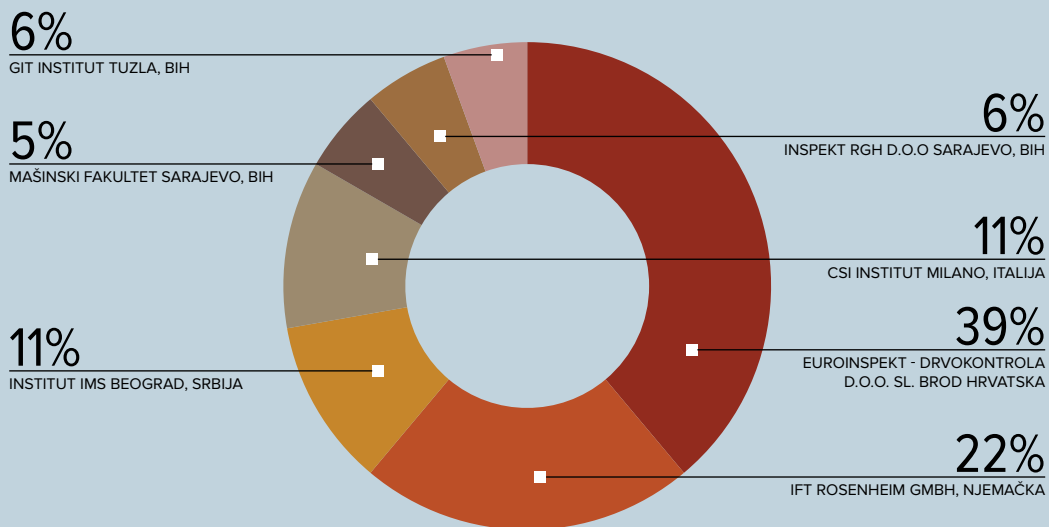

Grafikon 15 - Gdje ste testirali svoje proizvode?

Kao najčešće korištene laboratorije za ispitivanje navedenu su Euroinspekt - drvo-kontrola d.o.o. Slavonski Brod; Republika Hrvatska i Institut ift Rosenheim GmbH, Njemačka.

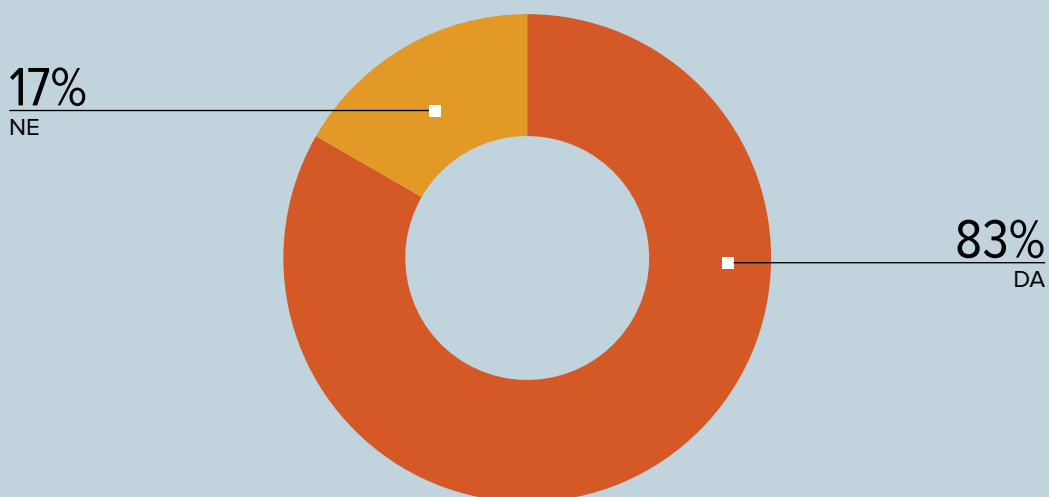
Grafikon 16 - Institucija u kojoj su vršena ispitivanja

Grafikon 17 -
Institucija u kojoj su
vršena ispitivanja

Standardi i edukacije uposlenih

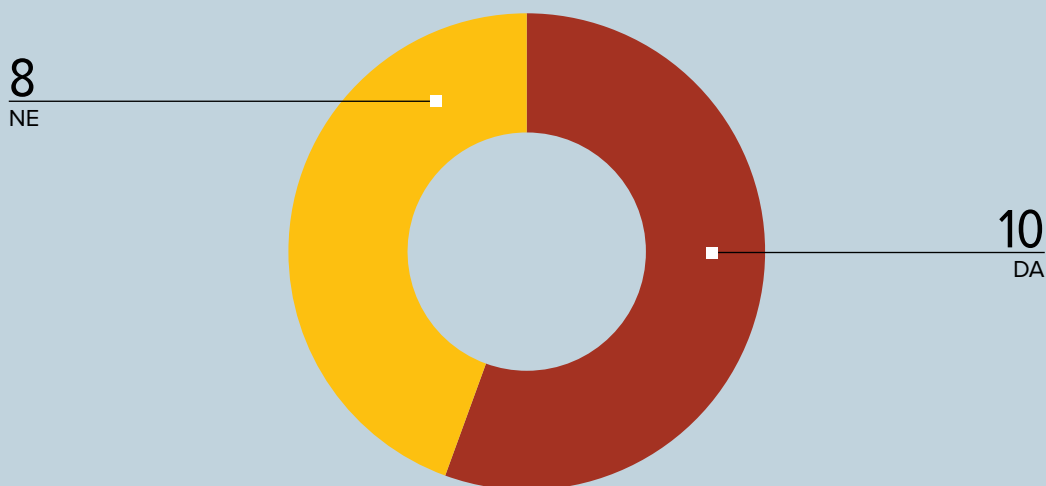
Na pitanje „Da li imate potrebe za edukacijom uposlenih?“, pozitivno je odgovorilo 15 firmi (83%), negativno svega 3 firme (17%) što je podatak koji posebno ističe svjesnost menadžmenta da radi na stalnom educiranju svojih uposlenika u cilju povećanja kvaliteta i plasmana svojih proizvoda, odnosno konkuretnosti. Poseno je isticana potreba za edukacijom majstora stolara, CNC operatera, upoznavanje i shvatanje svih zahtjeva standard, jezici, poznavanja ino tržišta i sl.

Grafikon 18
- Potrebe za
edukacijom
uposlenih

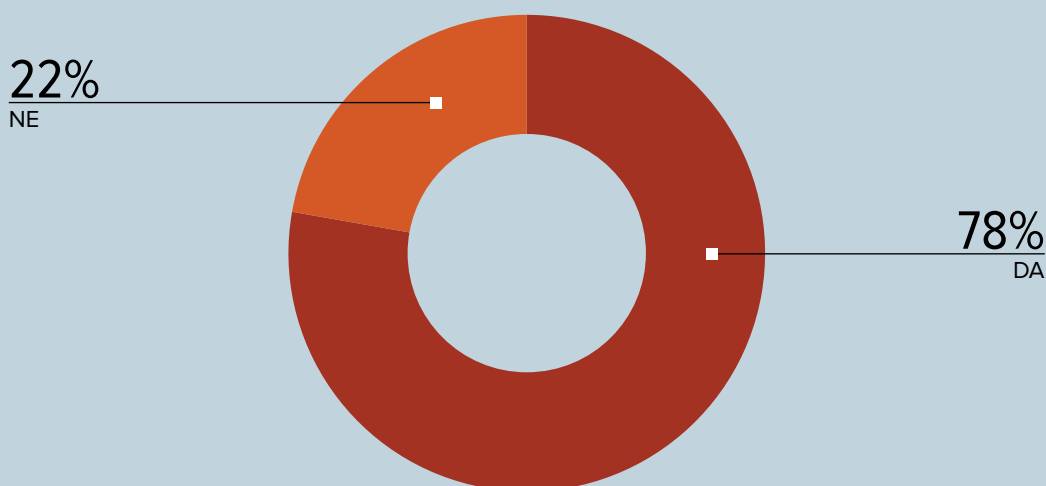
Na pitanje da li posjeduju primjerak standarda BAS EN 14351-1 kao osnovnog standarda za proizvode iz oblasti građevinske stolarije, 10 firmi je dalo odgovor da posjeduje isti, a 8 da ga nemaju i da isti ne koriste u redovnom radu, odnosno ono što on propisuje/zahitjeva.

Ovaj rezultat nam govori da uprkos činjenici što većina preduzeća ima veoma kvalitetne proizvode i što dosta uspješno izvoze svoje proizvode, ipak ima i onih preduzeća koja ne koriste ovaj osnovni standard i njegove zahtjeve, a što je u suprotnosti s očekivanjima u pogledu razvoja novih proizvoda i povećanja izvoza.

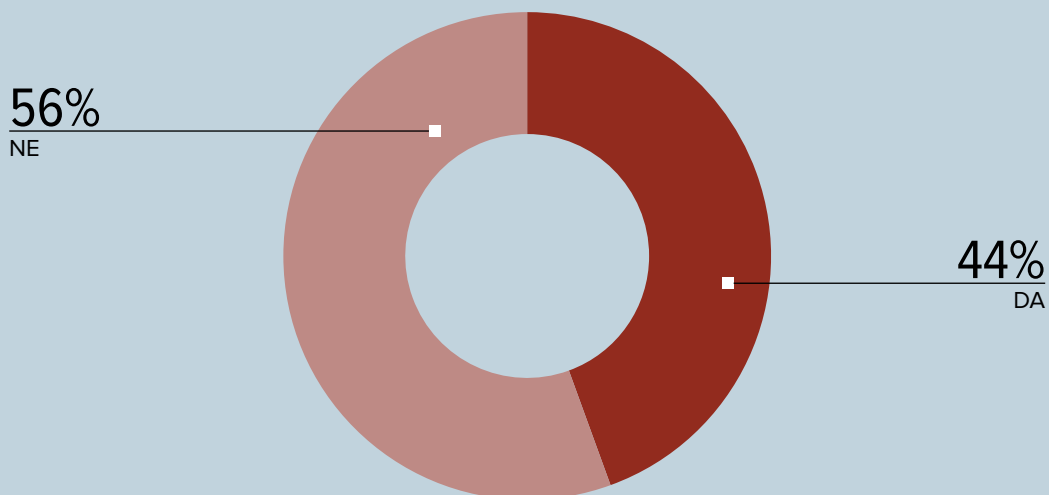
Grafikon 19 - Da li imate primjerak BiH/ evropskog standarda BAS EN 14351-1

Na pitanje: „Da li razumijete zahtjeve standarda za Vaš proizvod, možete li ih ispunjavati i dokumentovati?“, 14 odnosno 78% anketiranih preduzeća odgovorilo je pozitivno.

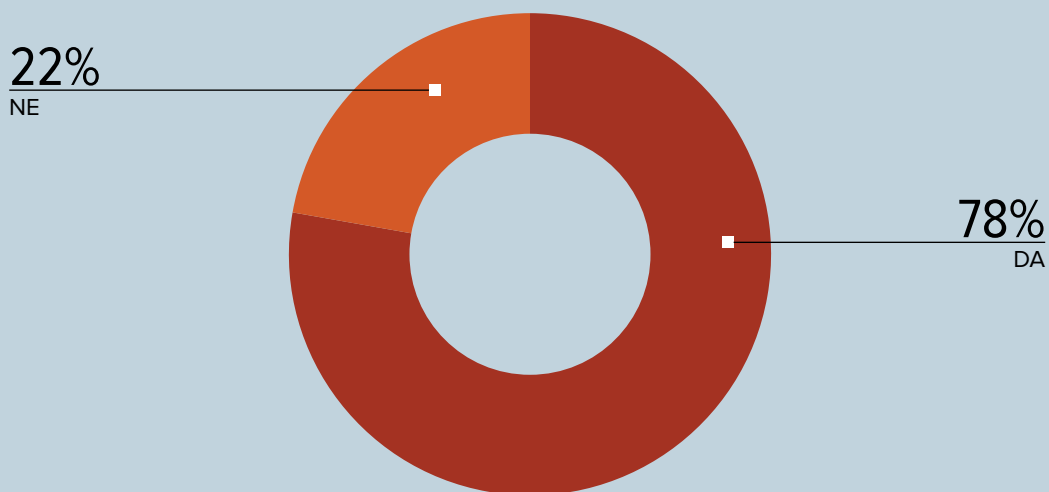

Grafikon 20 - Da li razumijete zahtjeve standarda za Vaš proizvod, možete li ih ispunjavati i dokumentovati?

Istovremeno na pitanje da li posjeduju primjerak CPR 305/2011 EU Uredbe za građevinske proizvode i jesu li im jasni zahtjevi ove Uredbe 10 preduzeća ili 56% odgovorilo je negativno, što je jasan znak da većina preduzeća koristi tzv. Kaskadni sistem certificiranja svojih proizvoda i da se pri tome poziva na atestnu dokumentaciju svojih dobavljača te na taj način stiču pravo postavljanja CE znaka, a ne zahvaljujući njegovoj punoj implementaciji u svojim proizvodnim pogonima. Shodno ovome, oni prilagođavaju i sistem fabričke kontrole gotovih proizvoda u svim fazama izrade.

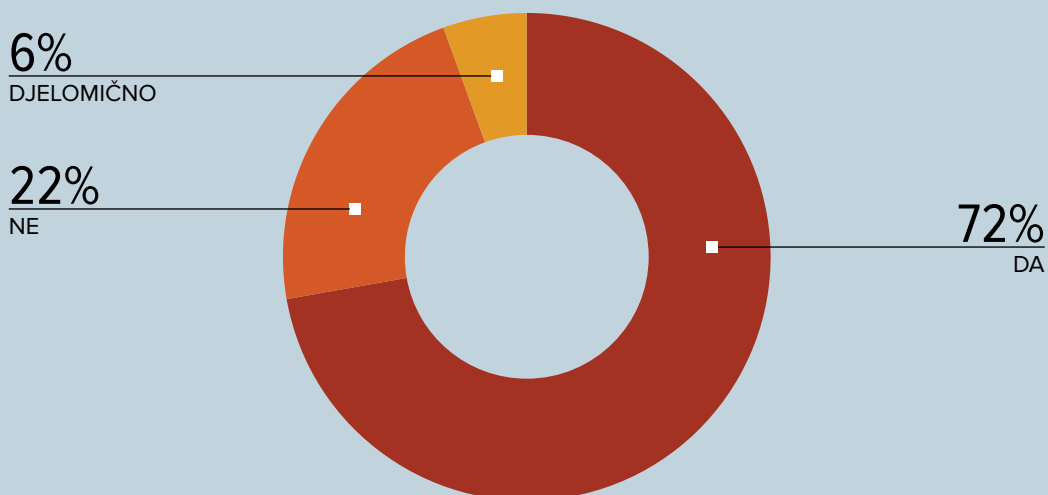
Grafikon 21 - Imate li primjerak CPR 305/2011 EU Uredbe za građevinske proizvode i jesu li jasni zahtjevi?

Grafikon 22 - Da li za sve komponente koje ulaze u sastav Vašeg proizvoda imate svu potrebnu dokumentaciju i ateste?

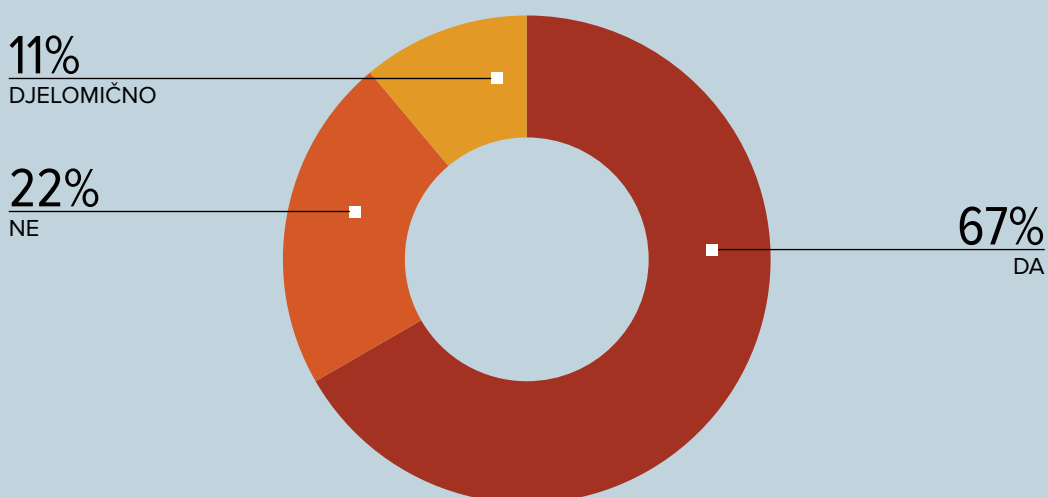
U prilog gore navedenoj konstataciji ide i rezultat ankete na pitanje da li preduzeća imaju uspostavljen sistem FPC (Fabric Production Control) gdje je 2/3 ispitanih ili 72% dalo pozitivan odgovor, a preostalih 22% nemaju uopšte uspostavljen sistem kontinuirane kontrole u proizvodnji ili samo djelimično ovo rade, njih 6%.

Grafikon 23 - Imate li uspostavljen i dokumentovan sistem FPC Interne proizvodne kontrole koji garantuje kvalitet proizvoda?

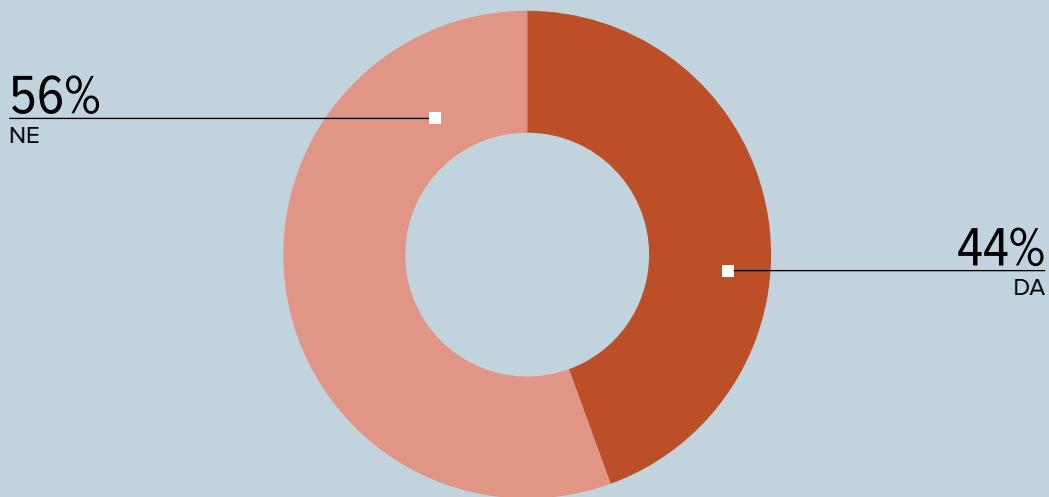

U skladu s rezultatima i odgovorima na gornje pitanje je i rezultat ankete na sljedeće pitanje, a vezano za efekte FPC u preduzećima.

Grafikon 24 - Da li FPC sistem koji koristite obezbjeđuje dostizanje traženog kontinuiteta kvaliteta proizvoda?

Na kraju, na pitanje da li su čuli za laboratoriju LIND i namjere da se u skorijem vremenu u istoj otvori i laboratorija za ispitivanje građevinske stolarije, iz odgovora anketiranih preduzeća dobili smo polovičan odgovor, koji nas ne može u potpunosti zadovoljiti i koji nam daje jasne smjernice, kako u narednom vremenu moramo, pored završnih aktivnosti na uspostavi laboratorije, dodatne napore napraviti i u dijelu promocije iste.

Grafikon 24 -
Da li znate da će laboratorija LIND u Zenici testirati proizvode građevinske stolarije?

Rezultati provedene ankete

Za potrebe analize formiran je anketni upitnik i provedena anketa kod 18 značajnijih proizvođača građevinske stolarije iz cijele BiH s izvoznim potencijalima i kod onih koji već izvoze na tržište EU. Anketni upitnik je bio poslan na 30 adresa najpoznatijih bh. proizvođača od čega njih 18 je dostavilo svoje odgovore. Anketom je ubuhvaćeno 14 eminentnih proizvođača drvene stolarije, od toga njih 12 proizvodi građevinsku stolariju i od Aluminijske i PVC, a samo 4 su isključivo proizvođači od AL i PVC materijala.

Tokom ankete bilo je određenih problema jer većina anketiranih preduzeća nema egzaktno tražene podatke nego smo morali raditi procjene na osnovu dostupnih podataka – najviše vezano za strukturu prodajne cijene proizvoda što je dobrim dijelom i poslovna tajna firme.

Kada su u pitanju materijali koji se primjenjuju u proizvodnji konstatacija je da se najveći dio komponenata građevinske stolarije, a koje ispunjavaju zahtjeve prije svega EU, ne proizvodi u BiH. Građevinski okovi i brtve, Alu profili (izuzev proizvodnje iz FEAL d.o.o. Široki Brijeg i ALPRO d.o.o. Vlasenica), PVC profili, čelična ojačanja za PVC stolariju, ravno staklo različitih tipova za proizvodnju višeslojnog IZO stakla, IGU-Insulated glass Units, te vezano za sigurnosne uslove zahtjevi za kaljeno i laminirano staklo sve se uz manje dorade (staklo) uglavnom uvozi iz EU te manjim dijelom i iz Turske.

Kada je u pitanju obrada stakla važno je navesti da je u BiH nekoliko preduzeća poput najpoznatijih: Termoglas d.o.o. Živinice, Rama Glas d.o.o. Sarajevo, zatim KRISTAL d.o.o. Vitez, koja svojim kapacitetima laminarnica i kalionica stakla te proizvodnjom u potpunosti zadovoljavaju potrebe domaćih proizvođača građevinske stolarije. Ovdje je važno istaknuti da ova preduzeća svoje proizvode certificiraju na institutu IFT u Rosenhaimu u Njemačkoj, tako da se punopravno uključuju u utрку i na bh. ali i na EU tržištu.

Na ovaj način oni omogućavaju i domaćim proizvođačima građevinske stolarije da u svoje proizvode ugrađuju certificirane proizvode od stakla, a u skladu s Uredbom CPR 305/2011 i uvođenje CE oznake, tj. odgovore zahtjevima EU tržišta, čime direktno utiču na njihovu konkurentnost.

Drvo i drvene komponente građevinske stolarije se u 90 % slučajeva rade od domaćeg drveta, najviše četinara, a manjim dijelom od uvoznog egzotičnog drveta.

Gotovo je redovan zahtjev inostranih kupaca, kada je u pitanju izrada i izvoz Alu i PVC građevinske stolarije, izbor vrste Al i PVC profila od provjerenih EU proizvođača. U BiH, uostalom kao i u cijeloj EU i u zemljama u okruženju to su renomirana imena poput: SCHUCO, JANSEN, VEKA, KEMERLING, SALAMANDER, REHAU. Ovi proizvođači profila snabdijevaju proizvođače građevinske stolarije i potrebnim software-ima za projektovanje, zatim na neki način definišu i proizvodnu opremu, kao i ostale komponentne, tako da je u ovom segmentu opšta slika dosta dobra u BiH preduzećima. Naravno, ove činjenice olakšavaju domaćim proizvođačima, kako samu proizvodnju tako i izvoz u EU, s obzirom na porijeklo, karakteristike i obavezu certificiranja njihovih proizvoda, a u kontekstu upotrebljenih materijala.

Na osnovu provedenih anketa došlo se do sljedećih saznanja:

- > Većina proizvođača građevinske stolarije zna za Uredbu CPR 305/2011 ali je nemaju dostupnu.
- > Proizvođači znaju da je CE oznaka obavezna i problem za sada prevazilaze najčešće trgovačkim – kaskadnim CE označavanjem (na osnovu certifikata koje dobijau od snabdjevača komponentama koje ugrađuju) te punom ili čak djelomičnom primjenom FPC-a (Fabric Production Control).
- > Rijetki su proizvođači proveli direktna IT ispitivanja u akreditovanim laboratorijama u skladu s EN 14351 – 1, (npr. Jafa Jase doo, Bor doo, Prograd doo) u CSI Milano Italija, nekoliko njih u IfT Rosenheim odnosno u laboratoriji u Slavenskom Brodu koja djeluje u ovom dijelu ispitivanja pod nadzorom IfT Rosenheim i to najčešće za određeni, standardni tip prozora i vrata. Ovakva ispitivanja za jedan tip proizvoda koštaju direktno oko 2.000 EUR plus izrada uzorka, izrada tehničke dokumentacije, transport i sl. tako da je konačna cijena ≈ 2.500 EUR po ispitanom tipu proizvoda, a koji najčešće pokriva veoma ograničeni asortiman proizvoda. Kao primjer može poslužiti podatak da ako se ispita jednokrlni prozor s okretno-otklopnim mehanizmom ostaju nepokrivena sva vrata – ulazna, klizna, balkonska i sl.
- > Uvoz radi izvoza, zavisno od zahtjeva traženih pozicija građevinske stolarije se kreće: kod drvene stolarije 30-45 %, kada su domaći Alu profili u pitanju 35-50 %, a kod uvoznih Alu i PVC profila 60-70 % pa to određuje prioritete većeg udjela domaćih proizvoda u prodajnoj cijeni ali je također istina da se najviše traži stolarija najpoznatijih brendova koja je uvoznog porijekla.
- > Troškovi efektivne implementacije CPR u BiH nisu mali ali su neminovni i ako želimo ići prema EU i koristiti mogućnosti pristupa velikom tržištu EU neizbježni i dugoročno donose brojne benefite za svakog pojedinačnog proizvođača. Istovremeno nizom promjena na polju podrške MSP neophodno je stvoriti uslove za jačanje domaćih preduzeća kako bi opstala na izuzetno konkurentnom evropskom tržištu koje danas broji preko 500 miliona ljudi. Pravila Evropske Unije su veoma precizna po pitanju standarda koje proizvodnja određenih proizvoda mora da zadovoljava ukoliko je namijenjena ovom tržištu.
- > Kada su u pitanju troškovi rada i proizvodnje, generalno, troškovi u sektoru građevinske stolarije u BiH su povoljniji u odnosu na Hrvatsku prvenstveno, radi troškova radne snage i energije, ali domaći proizvođači imaju i dodatne troškove i poteškoće zbog komplikovanijeg transporta i u slučajevima kada obavljaju ugradnju svojih proizvoda na objektima u EU. Domaći proizvođači u principu najviše rade po mjeri i zahtjevima pojedinačnih kupaca, odnosno u malim serijama, a u Hrvatskoj su se npr. opredijelili na standardizaciju otvora i tipova građevinske stolarije, pa u proizvodnji velikih serija imaju izrazitu cjenovnu konkurentnost.
- > Kao jedna od mjera za poboljšanje u ovoj oblasti je i standardizacija mjera otvora građevinske stolarije u definisanim modulima čime bi se omogućila serijska proizvodnja s povoljnijim omjerom troškova i efikasnijom organizacijom proizvodnje. Također bi se na ovaj način moglo stimulisati i formiranje klastera proizvođača građevinske stolarije, a koji bi objedinjavao potrebe proizvođača i kroz uvećanje zajedničkih kapaciteta i potencijala olakšao zajednički nastup na trećim tržištima koja traže znatno veće količine proizvoda

npr. tržište Rusije. Potreba za ovakvim načinom organizovanja proizvođača ima pa je čisto tehničko pitanje na koji način ovo provesti.

- > Troškovi dokazivanja kvaliteta, odnosno dokazivanja usklađenosti proizvoda sa zahtjevima relevantnih EN standarda su u BiH znatno veći u odnosu na zemlje EU i okruženja, a zbog nepostojanja akreditovane laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije, otežanog pristupa relevantnim EN standardima i jezičke barijere.
- > Na osnovu provedenog anketiranja proizvođača korištenjem Upitnika u Prilogu I ove analize, možemo zaključiti da su veoma izražene potrebe domaćih proizvođača za ispitivanjem građevinske stolarije. Uspostavljanjem Laboratorije za ispitivanje građevinske stolarije u Zenici – LIND Laboratorija za ispitivanje sigurnosti proizvoda, OJ u okviru Zeničke razvojne agencije ZEDA, stvorili bi se uslovi za rješavanje problematike vezane za ispitivanje, što bi omogućilo povećanje konkurentnosti proizvođačima građevinske stolarije. Laboratorija za ispitivanje građevinske stolarije u Zenici – LIND će omogućiti:
 - > Povoljnije ispitivanje (niže cijene, jednostavnije procedure bez uvoznog/izvoznih procesa),
 - > Pomoć u dijelu razvojne komponente, kroz ispitivanje proizvoda u razvojnoj fazi proizvoda.
 - > Pomoć u tumačenju zahtjeva harmonizovanih BAS EN standarda za građevinsku stolariju - prozore i vrata i CE označavanju, pod Uredbom CPR;
 - > mogućnost direktnog učestvovanja u obrazovanju kadrova, a u saradnji s visokoškolskim ustanovama;
 - > Zaštitu domaćih proizvoda građevinske stolarije od nelojalne konkurencije – uvozne stolarije lošeg kvaliteta.
- > U BiH imamo širu lepezu proizvođača građevinske stolarije, po pitanju ostvarenja vremena izrade, odnosno kapaciteta te kalkulacije troškova. Preduzeća koja su opremljena linijama za proizvodnju građevinske stolarije s većim stepenom automatizacije ostvaruju bolje rezultate. Većina preduzeća ima još uvijek problem s produktivnošću u dijelu površinske obrade, tj. lakiranja. Međutim, generalno gledano prostor za poboljšanje kod većine firmi postoji u dijelu fabričke kontrole proizvodnje (FPC), odnosno u istinskom zaživljavanju implementacije QMS i Uredbe CPR 305/2011.
- > Također, korist za domaće proizvođače je i u mogućnostima prenos znanja i metoda primijenjenim u EU, pristupa raznim fondovima i programima Evropske Unije, tehničko-finansijske pomoći EU, mogućnost korištenja fondova namijenjenim smanjenju razlika u razvoju između regiona i Evropske unije. Dugoročno se mogu očekivati pozitivni efekti sprovedenih reformi vezanih za primjenu propisa EU kao i efekti učestvovanja na velikom zajedničkom tržištu.
- > Otežavajuća okolnost u ovom trenutku za domaće proizvođače je činjenica što troškove implementacije CPR i CE oznake snose preduzeća koja nisu konkurentna u novonastalim uslovima liberalizacije domaćeg tržišta kao te što BiH institucije za podršku MSP nemaju niti mjere, niti namijenjena sredstva za ove namjene.

- > Uspješni proizvođači i izvoznici građevinske stolarije u BiH sačuvat će već stečenu prednost i opstanak tržištu kao posljedicu implementacije Uredbe CPR i uvođenje CE oznake. Od mogućnosti poticaja da se ovom primjermom i elitnom društvu uspješnih proizvođača izvoznika pridruži još domaćih preduzeća te da se Uredba primijeni u punoj mjeri kod svih proizvođača, zavisi na neki način i sudbina ovog sektora. Tu je svakako ključno i kreiranje pozitivnog poslovnog ambijenta na području cijele BiH. U svakom slučaju ispunjavanje zahtjeva CPR regulative podiže konkurentnost bh. preduzećima ne samo na tržištu EU, već i na svim ostalim tržištima.

17. LITTERATURA

17. LITERATURA

1. Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, sektor privrede, asocijacija drvne industrije i šumarstva, Statistika drvne industrije i šumarstva: Pregled vanjskotrgovinske razmjene drvne industrije Bosne i Hercegovine u 2016. i 2015., <http://komorabih.ba/test/statistika-asocijacije-drvne-industrije-i-sumarstva/>
2. Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, multimedija, infokom, <http://komorabih.ba/wp-content/uploads/2017/01/Infokom-66.pdf>
3. Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, sektor privrede, asocijacija drvne industrije i šumarstva, Informacija o ostvarenom izvozu i uvozu drvne industrije i šumarstva BiH (period I-IX 2016 i I-IX 2015),
4. Agencija za razvoj preduzeća EDA, Banja Luka, GAP – Analiza ključnih privrednih sektora, decembar 2014.: <http://www.edabl.org>
5. UREDBA (EU) br. 305/2011 Evropskog parlamenta i vijeća od 9. marta 2011. godine o utvrđivanju usklađenih uvjeta za stavljanje na tržište građevinskih proizvoda i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 89/106/EEZ: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011R0305>,
6. Direktiva Vijeća 89/106 / EEC od 21. decembra 1988. godine o usklađivanju zakona, propisa i administrativnih odredbi država članica koji se odnose na građevinske proizvode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31989L0106>
7. Provedbena Uredba Komisije (EU) br. 1062/2013 od 30. oktobra 2013. godine o formatu evropske tehničke ocjene za građevinske proizvode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R1062>
8. Delegirana Uredba Komisije (EU) br. 157/2014 od 30. oktobra 2013. godine o uvjetima za objavu izjave o svojstvima građevinskih proizvoda na web-stranicama: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0157>
9. Delegirana Uredba Komisije (EU) br. 568/2014 od 18. februara 2014. godine o izmjeni Priloga V. Uredbi (EU) br. 305/2011 Evropskog parlamenta i Vijeća u pogledu ocjenjivanja i provjere stalnosti svojstava građevinskih proizvoda: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0568>
10. Delegirana Uredba Komisije (EU) br. 574/2014 od 21. februara 2014. o izmjeni Priloga III Uredbe (EU) br. 305/2011 Evropskog parlamenta i Vijeća o predlošku za sastavljanje izjave o svojstvima građevinskih proizvoda: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0574>
11. Delegirana Uredba Komisije (EU) 2016/364 od 1. jula 2015. godine o klasifikaciji reakcije na požar građevinskih proizvoda u skladu s Uredbom (EU) br. 305/2011 Evropskog parlamenta i Vijeća: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0364>
12. Direktiva 98/34/EZ Evropskog Parlamenta i Vijeća od 22. juna 1998. godine o utvrđivanju postupka osiguravanja informacija u području tehničkih normi i propisa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:31998L0034&from=en>

13. Uredba (EZ) br. 765/2008 Evropskog parlamenta i Vijeća od 9. Jula 2008. godine o utvrđivanju zahtjeva za akreditaciju i za nadzor tržišta u odnosu na stavljanje proizvoda na tržište i o stavljanju izvan snage Uredbe (EEZ) br. 339/93: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008R0765&from=HR>
14. New Approach Standardisation in the Internal Market: <http://www.newapproach.org/Directives/DirectiveList.asp>
15. Growth, Internal market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, European Standards: https://ec.europa.eu/growth/single-market/european-standards_en
16. Growth, Internal market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Conformity assessment: https://ec.europa.eu/growth/single-market/goods/building-blocks/conformity-assessment_en
17. Growth, Internal market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, CE marking: https://ec.europa.eu/growth/single-market/ce-marking_en
18. Uredba (EZ) br. 764/2008 Evropskog parlamenta i Vijeća od 9. jula 2008. godine o utvrđivanju postupaka koji se odnose na primjenu određenih nacionalnih tehničkih propisa na proizvode koji se zakonito stavljaju na tržište u drugoj državi članici i o stavljanju izvan snage Odluke br. 3052/95/EZ: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008R0764&from=EN>
19. Growth, Internal market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Construction products (CPD/CPR): <http://ec.europa.eu/growth/single-market/european-standards/harmonised-standards/construction-products/>
20. Institut za standardizaciju Bosne i Hercegovine – BAS: <http://www.bas.gov.ba/>
21. European Organisation for Technical Assessment – EOTA: <http://www.eota.eu/en-GB/content/what-is-an-eta/18/>
22. Growth, Internal market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Bodies: <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/nando/index.cfm?fuseaction=notifiedbody.notifiedbodies&num=TAB&text=Technical%20Assessment%20Body>
23. Growth, Internal market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, European Assessment Documents (EADs): <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/nando/index.cfm?fuseaction=cp.eads&cpr=Y>
24. Growth, Internal market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Notified Bodies Nando, Legislation, Bodies: http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/nando/index.cfm?fuseaction=directive.notifiedbody&dir_id=33
25. Odluka o uspostavljanju koordinacije u oblasti infrastrukture kvaliteta u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, broj 24/08: http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/RIA_u_BiH/default.aspx?id=6921&langTag=bs-BA
26. Zakon o nadzoru nad tržištem u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 45/04, 44/07 i 102/09): http://annt.gov.ba/Agencija/zakonodavstvo/ZONNT_BiH_precisceni_tekst_BOS_NOVI%202014.pdf
27. Standard BAS EN 14351-1+A1:2011: http://www.bas.gov.ba/standard/?nat-standard_document_id=264931
28. Zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanje usklađenosti („Službeni glasnik BiH“, broj 45/04): <http://www.mvteo.gov.ba/zakoni/zakoni/default.aspx?id=1905&langTag=bs-BA>
29. Uputstvo o načinu izrade i postupku donošenja tehničkih propisa („Službeni glasnik BiH“, broj 35/06): <http://www.mvteo.gov.ba/zakoni/podzakon->

[ski_akti/default.aspx?id=1914&langTag=bs-BA](http://www.mvteo.gov.ba/zakoni/podzakonski_akti/default.aspx?id=1914&langTag=bs-BA)

30. Program preuzimanja tehničkih propisa ("Službeni glasnik BiH", broj 35/06): http://www.mvteo.gov.ba/zakoni/podzakonski_akti/default.aspx?id=1915&langTag=bs-BA
31. Zakon o građevinskim proizvodima („Službene novine FBiH“, br. 78/09):<http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2009/zakoni/45bos.htm>
32. Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH („Službenenovine FBiH“, br. 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10 i 45/10): <http://www.fmpu.gov.ba/zakoni>
33. Zakon o građevinskim proizvodima („Službeni glasnik RS“, br. 5/12): <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-gra%C4%91evinskim-proizvodima>
34. Zakon o uređenju prostora i građenju („Službeni glasnik RS“, br. 40/13): <http://www.investsrpska.net/files/Zakon-o-uredjenju-prostora-i-gradjenju.PDF>
35. Zakon o prostornom planiranju i građenju („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 29/08): <http://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20prostornom%20planiranju%20i%20građenju/000%2029-08%20Zakon%20o%20prostornom%20planiranju%20i%20građenju.pdf>
36. Pravilnici i dr. podzakonski akti Zakona o građevinskim proizvodima („Službene novine FBiH“, br. 78/09), Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH („Službenenovine FBiH“, br. 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10 i 45/10): <http://www.propisi.ba/>
37. Pravilnici i dr. podzakonski akti Zakona o građevinskim proizvodima („Službeni glasnik RS“, br. 5/12), Zakona o uređenju prostora i građenju („Službeni glasnik RS“, br. 40/13): <http://slglasnik.org/>
38. Pravilnici i dr. podzakonski akti Zakona o prostornom planiranju i građenju („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 29/08): <http://www.propis.ba/>

This project is funded
by the European Union

„Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost
Zeničke razvojne Agencije ZEDA i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.“

This project is implemented
by ZEDA

Partneri i sufinansijeri u projektu

Grad Zenica

Univerzitet u Zenici

Federalno Ministarstvo razvoja,
poduzetništva i obrta